

PST

166

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

T. ARGHEZI, I. BIANU, S. BASCOVICI, JEAN BART, HORIA FURTUNA, DR.
MARIUS GEORGESCU, N. IORGA, TR. LALESCU, V. MUNTEANU, I. NISTOR,
ION PILLAT, SEXTILĂ PUȘCARIU, FRANCISC ȘIRATO, V. RUSSU ȘIRIANU,
URMUZ, I. VALAORI.

MARTIE

No. 2.

ANUL 1922

Colaboratorii „Cugetului Românesc“

Em. Antonescu, prof. universitar, I. Athanasiu, prof. universitar, Al. Alimăneștianu, G. Adamescu, P. Antonescu, Tudor Arghezi, Alfred Alexandrescu, Ion I. C. Brătianu, C. Banu, Vintilă Brătianu, Dr. Valeriu Braniște, Lucian Blaga, Jean Bart, Ștefan Bogdan, prof. universitar, N. Bănescu, prof. universitar, Tiberiu Brediceanu, Alexandru Băbeanu, Ion Bianu, prof. universitar, Șerban Bascovici, Caius Brediceanu, Inginer Tancred Constantinescu, Dr. Ciugureanu, G. Constantinescu-Sonica, P. Cancel, prof. universitar, A. Castaldi, Nichifor Crainic, N. Petrescu-Comnen, Dr. D. Danielopolu, prof. universitar, D. Drăghicescu, Const. Diamandy, ministru plenipotențiar, Mircea Djuvara, prof. universitar, George Enescu, Horia Furtuna, V. Goldiș, P. Gârboviceanu, I. Găvănescu, prof. universitar, Dr. Titu Gane, prof. universitar, Dr. Marius Georgescu, C. Hamangiu, N. Iorga, I. Inculeț, Al. Lepădatu, prof. universitar, N. Leon, prof. universitar, Traian Lalescu, prof. universitar, G. N. Leon, prof. universitar, I. Mrazec, prof. universitar, Simeon Măndrescu, prof. universitar, S. Mehedinți, profesor universitar, C. Murgoci, prof. universitar, Adrian Maniu, Istrate Micescu, Ion Minulescu, C. Moisil, V. Meruțu, prof. universitar, Duiliu Marcu, V. Munteanu, I. Nistor, prof. universitar, Sextil Pușcariu, prof. universitar, G. Proca (O. Carp), prof. universitar, Ștefan Popescu, D. Pompei, prof. universitar, Ion Pillat, Al. A. Philippide, Camil Petrescu, Dr. Al. Vaida Voevod, I. Popescu-Voitești, prof. universitar, Mihail Popovici, V. Rusu Șirianu, General C. Ștefănescu-Amza, I. Simionescu, prof. universitar, I. Steriadi, Vasile Sassu, Victor Slăvescu, Francisc Șirato, Theodor Solacolu, G. Tătărescu, Al. O. Teodoreanu, Dr. N. Tomescu, Ionel Teodoreanu, G. Vălsan, prof. universitar, I. Valaori, prof. universitar, Dr. G-ral Vicol, Dr. V. Voiculescu, etc.

■ Manuscrisele greu de descifrat se distrug neciuite. Autorii sunt rugați să le trimită de preferință copiate cu mașina.

Pentru orice lămurire cerută prin corespondență se vor adăoga timbrele trebuincioase.

■ Autorii și editorii interesați să li se facă dări de seamă complete, vor trimite cărțile în câte 2 exemplare, din care unul aparține redactorului recenzent. Un singur exemplar dă dreptul la o inserție în „Bibliografie“.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUCUREȘTI

Pasagiul Comœdia, Scara 2 B în fața intrării Teatrului „Regina Maria“.—

Orele de biuro: 5—7 p. m.

TOATE DREPTURILE REZERVATE

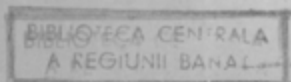
ROMANTICA INDUSTRIALĂ

Când și-a făcut sfinți, dogme, adevăruri și superstiții, omul căuta o morală. Câteva secole stau pline în vitrina istoriei, de cele mai ciudate invenții. Din două materiale, cerul și închipuirea, străbunii civilizației de față au fabricat mii de chipuri de a învăța și de-a fi susceptibili. Neadormita lor indiscreție culturală i-a determinat să caute esențele necunoscutului, slujii de singurul instrument, de cele mai multe ori în deviațiune, al intelectului pur. Problema jehuită: dacă un călugăr are mai multe drepturi să fie ispășit de o femeie frumoasă decât de una urâtă, putea să mobileze un veac întreg fără să supere pe nimeni dar interesând pe toți. Luther, Calvin și semenii lor s-au pasionat deopotrivă cu Papii de un lucru de nimic, care a provocat războaie și volume. Romanticismul adevărat, nu cel de literatură și de necesitatea clasificărilor didactice, izbucnește și dezolează în timpurile liturgice și ale interpretărilor cărților sacre.

Romanticii literaturii sunt numai un succedaneu al romanticei vechi și romanticei-mume. Ei au fost mai mult romanțioși decât romantici, cum o arată și costumul epocii, și mai mult diletanți ai fanteziei; niște șefi de orchestră pentru cântatul muzicii făcute și trăite de alții. Sutana se scurtase în pelerină și barba manifesta tendința de-a se subția în barbișon.

Un om cu o viață de un mileniu ar fi asistat viu la transformarea lentă a motivelor romanticei religioase. În locul dogmelor omul a pus într-o bună zi șurubul, cuiul, piulița, sârma, fierul pătrat și rotund, socotit în milimetri, subtilizat, placa laminată, geamul, sita. Apoi veni, invazia metalelor organizate și a organelor armonice în funcțiuni simetrice: lacăte, broaște; într'un ungher de turlă bătea de mult prevestitoarea voce a orologiului, cântarul vremii, ca o excepție acceptată. Intrarea locomotivei în câmpia cu fragi și iepuri, a fost ca o nouă papalitate pentru regatul recent al fanteziei fierului, concurent cu Spiritul Sfânt al vaporilor de apă. Roata dințată apără în toată

Cugetul Românesc

splendoarea mesianică a mecaniceii aplicate. Roata dințată și helicea corespund cu Pavel din Tars și cu Sfântul Ion Gură de Aur. Și totul deveni fontă, oțel, aramă, asbest și cauciuc. Pentru lacrimile de ulei ale motoarelor, postul descoperi și un bumbac deosebit.

Fulgerul alb al electricității, fugar de-a lungul fibrelor izolate, aduse Buna-Vestire a luminii renăscute. Carburatoriul se făcu inima noilor mașini; sfinți pe vremuri, astăzi mașini; o mașină de fiecă îndeletnicire. Mașina urmează pe om întâi ca un câine, și i-o apucă apoi înaintea. Viața fără mașină, viață fără morală. Mașina le-a permis nepoților lui Knox și să zboare. Telefonul cu glasul ei ultra-terestru și strigoi, telegrafia fără fir, ca un mesaj al stelelor cuvântătoare, cinematograful, toate razele, undele iradierile și efluviile...

Uzina! Mașini care fabrică mașini. Unelte zămisline alte unelte. Inginerii — și după ei muncitorii, adunați pentru vecernia industrială în temple de oțelării. Un tânăr lănos cu ochelari, sfiit ca un mucenic, scoate la tribună, sinteza unor drepturi noi din urletul minereului în luptă cu voința nebună a inginerului cuminte. O nouă lume și o chibzuire nouă. Născocită de oameni, mașina judecă pe oameni și-i osândește. Și toată societatea care și-a murdărit cât de puțin mînușa fină cu petrol și benzină, primește pe omul negru ieșit din muntele de cărbune și din cisternă ca pe un învățator, fără să-și amintească nimic din tot ce a trăit și a învățat. Limuzina de 50 de cai putere a determinat miracolul interdependenței dintre stăpân și slugi.

Ciocănișorii de fier purced să mântuiască lumea, cuprinși de un fior de înaltă tensiune, cu o sinceritate și cu o credință la fel cu a diaconilor Reformei — și ei vor vârsa sânge și vor profana trecutul, trist întodeauna, al jucăriei omenești, ca toți reformații. Romantica industrială e în toi.

Iar în mijlocul acestei lumi și al acestor avânturi se ivește un temperament, al tânărului-celui-mai-de-curând-sosit. El nu are niciunul din sentimentele predecesorului său. Studios și distrat, el nu s'a gândit încă, până la 20 de ani, să dăruiască un buchet de garoafe unei fete și să lăcomească sensualitatea virgină, relevantă ochiului atent, de peisajul palid și alb, ascuns între urechia diafană și pieptănătura castă a domnișoarei trecătoare. Și nu a tresărit încă în sărutarea respectuoasă a unei mâni ce i s'a întins cu simpatie.

Numai cu 40 de ani mai devreme, el ar fi arborat

pălăria lui Garibaldi, ar fi cântat cu mandolina sub fereastră și ar fi îndrăznit în aburul nopții o aventură. Astăzi persoana lui fizică e frigidă și personalitatea lui sufletească absentă. Mai frumos ca toți înaintașii lui, e mai metalic și mai dur. Minte lui e preocupată de formulele în care un X apare de câteva ori. Rezistența materialelor are pentru el o atracție aproape sexuală. Șufletul lui visează o mașină... frumoasă. La ce va sluji această mașină, la lichefiat lumina sau la cristalizarea umbrei, încă nu se știe. Poate că tânărul de lângă mine, care urmărea zboru unei muște, gândește ca un descoperitor. Uneori închide ochii și surâde: a cugetat la un electron sau e amuzat de o moleculă. Dacă s'a încruntat este sigur că se supără de randamentul mediocru al pistoanelor actuale. El reflectează la o mie de alternative și posibilități, care toate exclud ridicula mecanică a biologiei și inaugurează, pentru alte generații, împărăția strictă a mașinei totale.

Tânărul cel-mai-de-curând-sosit nu seamănă cu noi, care mai știm câteva cântece și mai ne lăsăm ademeniți de câteva slăbiciuni. El învață carte pentru că-i place și nu se silește să-i caute valoarea socială. Nu se plânge și nu va dori. Inteligența lui, sensibilă ca o balanță, e rece ca materia din care a fost construită. Copil matematic al unei Madone blindate, spiritul lui a supt o idealitate stranie din sânii de nikel și aluminiu.

C. R.

DIN ZILELE UNIRII

Răpirea Bucovinei, ca și a Basarabiei, s'a făcut într'o vreme când, în urma unor vechi tradițiuni culturale, ideia unității politice și a solidarității naționale prinsese rădăcini adânci în sufletele Moldovenilor. Aceiaș obârșie, acelaș grai, aceiaș doină, aceleași datini și obiceiuri, aceleași suferințe și umiliri în trecut și aceleași nădejdi și aspirațiuni în viitor veniră să nutrească și să întărească aceste idei și să le întipărească adânc în conștiința vie a neamului. Această conștiință s'a manifestat în mod demn și hotărât cu prilejul grelelor încercări prin cari trecea Moldova în 1774. Atunci Austria cerea Porții o fâșie din pământul moldovenesc pentru a-și deschide un drum de comunicație între Galiția de curând răpită dela Polonezi și între Transilvania subjugată de mai înainte, cumpărând consimțământul Turcilor pentru această cesiune de teritoriu, cu bani grei și cu daruri sclipitoare. Când veni însă la delimitare, Austria hrăpăreață nu se mulțumi cu fâșia îngustă de pământ pe care o ceruse, ci cuprinse în «cordonul» blestemat întreg ținutul Cernăuților și cea mai mare parte din ținutul Sucevei, cu vechea cetate domnească, cu gropnițele descălcătorilor din Rădăuți, cu mormântul lui Ștefan-cel-Mare din Putna, cu un cuvânt, pământul cel mai bogat în amintiri istorice, însuși leagănul țării Moldovei.

Impotriva acestui act samavolnic de ciopârtire și împuținare a hotarului străbun se revoltă conștiința națională a strămoșilor noștri din acele cumplite vremuri. Boerii, clerul, târgoveții și poporul în frunte cu însuș Domnul țării, Grigore Vodă Ghica, se ridicară ca un singur om, cerând cu stăruință ca „Poarta să-i apere în contra unei pierderi

atât de importante" și arătând că „partea ocupată a Moldovei întrece în îmbelșugare și valoare toată cealaltă parte a țării". Ei nu uitară de a aduce aminte Turcilor, că, în baza vechilor capitulațiuni, Poarta n'avea dreptul de a înstrăina nici o palmă din pământul țării. Din nenorocire însă Poarta nu ținu seamă de protestările Moldovenilor și semnă convențiunea de cesiune *fără consimțământul* acestora. Declarațiunile de mai târziu ale părinților noștri nu puteau înlătura aceste protestări și nici nu puteau avea putere legală, fiind stoarse dela o populațiune robită și desbrăcată de dreptul ei firesc de a se rosti liber asupra soartei sale politice.

Așa fiind, populațiunea românească din Bucovina a considerat totdeauna nul și neavenit actul de cesiune din 1775 care i-a fost impus cu de-a sila, deși împrejurările politice nu-i permiteau de a face declarațiuni formale în acest sens. Protestări mute însă n'au lipsit. Popa Andrei din Videște refuză de a depune jurământul și fugi peste cordon în Moldova liberă. Pilda lui o urmară mai mulți stareți mănăstirești și clerici de seamă, din cari unii ca Meletie Brandaburul, fiul unui târgoveț din Suceava ajunse chiar Mitropolit al Moldovei. Boerii cei mai de frunte optară, în semn de protestare, pentru cetățenia moldovenească și se retraseră aproape cu toții peste cordon, în Moldova liberă.

Dar și populațiunea rămasă în țara răpită nu lăsa să treacă nici un prilej potrivit fără de a-și manifesta neîncrederea sa față de nelegiuita stăpânire străină. În 1790, Românii bucovineni cerură despărțirea țărilor de Galiția, fiindcă „datinile, obiceiurile, religia și limba" sunt cu desăvârșire deosebite de cele ale populațiunii galițiene. În 1848, Bucovinenii aduceau aminte stăpânirii austriace că țara lor este ruptă din Moldova, cereau conservarea caracterului ei istoric și se prezentară Împăratului în numele unei țări, care „deși mică, totuș era reprezentanta unei națiuni, a națiunii române". În 1862 ei ridicară capul de zimbru în stema Bucovinei, iar, în 1877, studențimea română

dela Universitatea din Cernăuți trimise, cu ocazia morții lui Ghica Vodă, la Iași, o telegramă în numele Bucovinei „*detrunchiate*”. Dela 1900 încoace, protestul contra stăpânirii străine îmbracă forma propagandei pentru „*unitatea culturală a tuturor Românilor*” care trebuia să premergea unității politice ce s’a înfăptuit de curând, aceasta fiind în împrejurările de atunci singura manifestație politică posibilă. Propaganda aceasta avea menirea de a pregăti sufltele pentru actul desrobirii ce era să vină.

Roadele acestei propagande, întreținută de intelectualii bucovineni cu toată puterea conștiinței lor naționale, s’au putut vedea la izbucnirea războiului mondial, când cu toții ne dădeam seama că ne găsim în fața deslegării definitive a problemei naționale în sensul aspirațiunilor noastre seculare. Atunci sute de intelectuali bucovineni trecură în Regatul liber pentru a se înrola în armata română. Unii dintre ei, ca fericitul Ion Grămadă, Lascar D. Luția și alții, amestecară sângele lor cu cel al eroilor dela Mărăști, Mărășești și Oituz, pentru a pecetlui pentru vecie actul desrobirii noastre.

Rândurile refugiaților sporiau mereu prin cetele de voluntari bucovineni din Rusia cari, alături de camarazii lor transilvăneni, manifestară pe Piața Unirii din Iași, în fața lumii, că vor să învingă sau să moară sub steagul român liberator. În Iași tuturor nădejdlor și aspirațiunilor înalte, apăru în ziua de 6 Octomvrie 1918, celebrul manifest al Românilor bucovineni și ardeleni aflători pe teritoriul regatului român, prin care ei declarau că:

1. Doresc să fie liberați de sub jugul monarhiei austro-ungare și sunt hotărâți să lupte prin toate mijloacele și pe toate căile ca întregul element românesc să fie constituit într’un singur stat național și liber sub domnia dinastiei române. Războiul între noi și monarhia austro-ungară nu se va sfârși până când nu vom întrupa idealul nostru național integral.

2. Nu recunosc monarhiei austro-ungare dreptul de a se

ocupa de soarta Românilor din Ardeal și Bucovina, deoarece veacuri dearându-l i-a ținut în cea mai rușinoasă robie. Toate încercările de federalizare ale casei de Habsburg sunt gesturi disperate ale unei împărății osândite să se descompună și să piară. Starea Românilor din monarhia vecină o va decide biruința oștirii române și voința întregului popor românesc, pe care o va consfinți hotărârea congresului de pace generală la care vor lua parte și reprezentanții oficiali ai României eliberatoare.

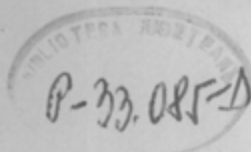
3. Cer ca întreg teritoriul locuit de majorități covârșitoare românești din monarhia habsburgică să fie liberat și anexat regatului român așa cum este prevăzut în tratatul de alianță al României cu puterile Înțelegerii.

4. Toate declarațiunile Românilor din Bucovina și Ardeal contrare acestor aspirațiuni naționale le consideră ca stoarse cu forța de autoritățile dușmane și aceste declarațiuni nu vor putea duce în eroare opinia lumii care cere dreptate și libertate pentru toate neamurile asuprite.

Declarațiunile aceste au fost aduse la cunoștință M. S. Regelui României, guvernului român și reprezentanților puterilor aliate din Iași. În ele se manifestează pentru întâia dată voința liberă a Românilor bucovineni, neinfluențată de teroarea austriacă.

Soarta celor rămași acasă în Bucovina era din cele mai triste. Bănuiți de iredentism, maltratați, umiliți, arestați și spânzurați fără judecată, ei îndurau chinurile iadului, ca niște mucenici ai nestrămutatei lor credințe naționale. De șase ori ocupară armatele Țarului biata Bucovină, spre groaza populațiunii nu atât de Ruși, cât mai mult de răz-bunarea Austriacilor. Într-o vreme guvernul din Viena hotărîse să vîndă Bucovina republicei ucrainene pentru un milion de tone de grâu precum ne destăinuiește un mare cotidian german, bine informat.

Îndată însă ce apărură *manifestul împăratului Carol* din 17 Octomvrie 1918, prin care Austria urma să devină *«în sensul dorinții popoarelor sale, un stat federativ, în care*

fiecare popor să formeze o comunitate de stat proprie cuprinsul teritoriului său, ajunseră și cei rămași acasă în situațiunea fericită de a-și manifesta în mod liber voința lor politică și națională.

În 22 Octomvrie 1918 apăru primul număr al gazetei *Glasul Bucovinei*, în care 14 intelectuali români în frunte cu profesorul Sextil Pușcariu, semnară un manifest inimos arătând că „*voiesc să rămână Români pe pământul strămoșesc și să se ocârmuiască singuri, precum o cer interesele românești*“. Ei pretindeau ca împreună cu frații lor din Transilvania și Ungaria să-și croiască viitorul care le convenea în *cadru* românismului. În numărul 2 al aceleiaș gazete apăru și apelul pentru „*constituanta*“ Bucovinei care fusese convocată pe ziua de 27 Octomvrie în Cernăuți, pentru a vota următoarele moțiuni:

I. Reprezentanții poporului român din Bucovina, întruniți azi, în 27 Octomvrie 1918, în capitala Bucovinei se declară în puterea suveranității naționale constituantă a acestei țări românești.

II. Constituanta hotărăște unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într'un stat național independent și va purcede spre acest scop în deplină solidaritate cu Românii din Transilvania și Ungaria.

III. Spre a conduce poporul român din Bucovina și a-i apăra drepturile și spre a stabili o legătură strânsă între toți Românii, constituanta institue un consiliu național de membri. Acest consiliu se va reprezenta prin mandatarii săi și la conferința de pace, și în afară de el nu recunoaște nimănui dreptul de a hotări sau trata asupra poporului român din Bucovina.

IV. Constituanta respinge cu hotărîre orice încercare care ar ținti la știrbirea hotarelor Bucovinei, dorește însă să se înțeleagă cu popoarele conlocuitoare.

Catastrofa de pe frontul italian sili pe Austriaci la capitulare, determinându-i să primească toate condițiunile impuse de aliați. În haosul acesta indescritibil reușiră, pentru

scurtă vreme, cete înarmate de Ucraineni să terorizeze populațiunea Bucovinei cu jafurile și prădăciunile lor. În fața acestei critice situațiuni, Românii bucovineni cerură intervenția armatei române, care intra triumfătoare în Cernăuți în ziua memorabilă de 11 Noembrie.

Între timp se reîntoarseră la vetrele lor și refugiații și voluntarii bucovineni, pentru a se înțelege cu cei rămași acasă asupra măsurilor politice ce trebuiau să fie luate fără întârziere. Scopurile urmările de unii și de alții fiind comune, ușor s'a putut ajunge la o înțelegere. Și aceasta rezidă în hotărîrea de-a convoca pentru ziua de 15/28 Noembrie 1918 în Cernăuți „*Congresul General al Bucovinei*” pentru „stabilirea raportului politic între Bucovina și Regatul României”. Congresul era compus din reprezentanții consiliului național român, din delegația Nemților și Polonezilor și din reprezentanții comunelor rutene de dincolo de Prut. În urma discuțiunilor ce au urmat și a declarațiunilor solemne, Congresul a votat cu mare însuflețire următoarea moțiune :

„Congresul general al Bucovinei, întrunit azi Joi, în 15/28 Noembrie 1918, în Sala Sinodală din Cernăuți, considerând :

Că, dela fundarea Principatelor Române, Bucovina, care cuprinde vechile ținuturi ale Sucevei și Cernăuților, a făcut pururea parte din Moldova, care în jurul ei s'a închiegat ca stat ;

Că în cuprinsul hotarelor acestei țări se găsește vechiul scaun de domnie de la Suceava, gropnițele domnești dela Rădăuți, Putna și Sucevița precum și multe alte urme și amintiri din trecutul Moldovei ;

Că fiii acestei țări, umăr la umăr cu frații lor din Moldova și sub conducerea acelorași domnitori, au apărut dealungul veacurilor ființa neamului lor împotriva tuturor încălcărilor din afară și a cotorpirii păgâne ;

Că în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și alipită cu de-asila coroanei Habsburgilor ;

Că 144 de ani poporul bucovinean a îndurat suferințele unei ocârmuiri străine, care îi nesocotea drepturile naționale și care prin strâmbătați și persecuții căuta să-i înstrăineze firea și să-l învrăjbească cu celelalte neamuri, cu care el voiește să trăiască întocmai ca frate;

Că, în scurgere de 144 de ani, Bucovinenii au luptat ca niște mucenici pe toate câmpiile de bătalie din Europa sub steag străin pentru menținerea, slava și mărirea asupritorilor lor, și că ei, drept răsplată, aveau să îndure micșorarea drepturilor lor moștenite, izgonirea limbii lor din viața publică, din școală și chiar din biserică;

Că, în acelaș timp, poporul băștinaș a fost împiedecat sistematic de a se folosi de bogățiile izvoarelor de câștig ale acestei țări, fiind despoiat în mare parte de vechea sa moștenire;

Că, cu toate acestea, Bucovinenii n'au pierdut nădejdea că ceasul mântuirii, așteptat cu atâta dor și suferință, va sosi, că moștenirea lor străbună, tăiată prin granițe nelegiuite, se va întregi prin realipirea Bucovinei la Moldova lui Ștefan, și că au nutrit veșnic credința că marele vis al neamului se va înlăptui, când toate țările române dintre Nistru și Tisa se vor uni într'un stat național unitar;

Constată că ceasul acesta mare a sunat!

Astăzi, când după sforțări și jertfe uriașe din partea României și a puternicilor și generoșilor ei aliați, s'au introdus în lume principiile de drept și umanitate pentru toate neamurile, și când, în urma loviturilor zdrobitoare, monarhia Austro-Ungară s'a zguduit în temelii și s'a prăbușit și toate neamurile încătușate în hotarele ei și-au dobândit dreptul de liberă hotărâre de sine, primul gând al Bucovinei desrobite se îndreaptă către Regatul României, de care totdeauna am legat nădejdea desrobirii noastre.

Drept aceia, noi, Congresul general al Bucovinei, intrupând suprema putere a țării și fiind investiți singuri cu putere legiuitoare, în numele suveranității naționale,

Hotărîm unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei

vinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României."

Hotărîrea Congresului fu comunicată telegrafic M. S. Regelui, guvernului român și legațiunilor străine din România. O delegațiune de 12 membri, aleasă de Congres, plecă la Iași pentru a prezenta M. S. Regelui actul unirii necondiționate a Bucovinei cu patria-mumă. Conducătorul delegațiunii prezintă actul unirii cu următoarea alocuțiune:

Majestate,

„Aducem Majestății-Voastre, Rege al tuturor Românilor, înima unei țări întregi. Această țară a avut vechi temeieri curat românești, pe vremea când păstorii români străbăteau munții galițieni și când cu plugari români se colonizau satele din țara Haliciului. Spre aceste locuri românești s'au îndreptat mai întâi voievozii descălăcători, venind din Maramureș ca să facă țară nouă pentru neamul lor.

Acolo la noi, la Rădăuți, s'au amestecat în pământ oasele întemeietorilor Moldovei. Acolo, la noi, în Suceava, s'a așezat cel dintâi Mitropolit pentru toate ținuturile acestei domnii a Românilor. Acolo, la noi, în Putna, ctitoria lui Ștefan, cel mai mare din înaintașii Majestății-Voastre, și-a ales veșnicul loc de odihnă al oaselor lui trudite, nu numai pentru apărarea nației sale, ci și pentru aceia a creștinătății răsăritene întregi, și a apusului creștin, în fața căruia sta, zăgaz nebirit, vitejia lui. Acolo, la noi, arta de clădire moldovenească a serbat în ziduri, unde azi clopotele bătrâne sună pentru unirea noastră cu partea rămasă liberă a țării, cele mai mari triumfuri ale ei.

Această țară, Ți-o închinăm Măriei Tale, noi toți, nu numai urmașii vajnicilor luptători români de pe vremuri, cari n'au uitat nici odată din ce trup național fac parte, ci și reprezentanții tuturor neamurilor, care cu vremea au venit să se așeze sub blanda și omenoasa oblăduire a Domnilor români ai Moldovei și cari știu că România de

azi a moștenit toate bunele tradiții ospitaliere ale acelei Moldove.

Acum 144 de ani ne-a desfăcut de Moldova o pace încheiată între Turci, cari n'aveau dreptul să ne înstrăineze, și între Austriaci, cari, înainte de a călca granița moldovenească, nu se îngrijiră de a întreba pe locuitori de voia lor. Astăzi puterea lor nu mai este, și nici umbra de legitimitate pe care a creat-o un tratat cumpărat cu bani, nu mai există pentru a se păstra un hotar fără sens, pe care nici odată, în chip liber, n'am declarat că-l acceptăm.

Plecați mai puțini, ne întoarcem acum mai mulți. Sufletul cel vechi e neschimbat și l-am transmis oaspeților și fraților noștri de alt neam, cari împreună cu noi vin înaintea Majestății-Voastre. Nu e cucerire a armelor, ci întoarcere la vatră a fraților dispăruți cari în Majestatea-Voastră regăsesc pe părintele de mult pierdut și mult dorit.

M. S. Regele și Guvernul român, luând act de hotărârea unanimă a Congresului general al Bucovinei, decretară în ziua de 15 Decemvrie 1918 că «Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne deapaururea unită cu Regatul României.» Tot atunci, Guvernul român luă dispoziții tranzitorii pentru administrația și justiția în provincia nou alipită. Decretul lege asupra unirii Bucovinei cu vechiul Regat al României s'a ratificat de corpurile legiuitoare în ședința din 29 Decemvrie 1919, în unanimitate prin aclamațiuni, investindu-se cu putere de lege. Astfel s'a încheiat un proces istoric care rămăsese deschis timp de 144 de ani. Rămâne în seama bunilor Români, însuflețiți de un patriotism larg și luminaț, să grijească, pentru ca unirea teritorială, dobândită cu atâtea sbuciumări și sacrificii, să fie completată și prin unirea sufletească a generației care a văzut aevea visul de aur al neamului nostru.

Cernăuți, 31 Decemvrie 1921.

I. Nistor.

B Ă T R Ă N I I

Ienăchiță Văcărescu.

Lăsând în vremea veche și stareț și vlădică —
Lin, ca un vas-fantomă ce ancora 'și ridică
Și navighează noaptea cu luna: proector,
Avându-mă pe bordu-i ca singur călător,
Tăind cu prora Timpul mai neted ca un lac,
Mi se oprișe casa pe țărmul altui veac.

.....
În jurul meu nimica nu se schimbăse, dar
Sosea cu zarvă mare, rădvan de Hospodar,
Cu Arnăuți la scară, cu Mumbașiri călări,
Cu cai din Crâm, în goană, suflând foc viu pe nări...
Plesnesc cu trosnet bice și surd pocnesc pistoale.
În țăr'nă cad cu fruntea țărani cu piepturi goale.
A tras în dreptul casei rădvanul sub copac.
Coboară Banul Mare cu 'naltul său calpac,
Cu fața sa prelungă, cu ochiul lui deștept,
Și barba-i castanie ce-i fâlțâie pe piept.
La nimeni nu se uită, posomorât, mahmur,
Și de sub blănuri scumpe de jder și de samur,
La brâu îi vezi hangerul smălțat cu pietre rare.
Îl suie slugi plecate ținându-l de subsuoare;
Îi trag cu grijă cisma, papucii îi aduc;
Îi pun în mână'i albă mătânii și-un ciubuc
Cu imamea de fildeș și lemn de iasomie —
Și până'n filigene cafelele să vie,
Smerite, îl așează pe un divan turcesc.

— Plecat mă'nchin în fața-ți, slăvite Văcăresc,
Tu, ce-ai lăsat în țară ca sfântă moștenire,
Urmașilor: o pildă — și patriei: cinstire.

În Mai, când luna nouă își strecura caicul
Prin pomii mahalălîi, privea mirat calicul

La calul tău cel negru trecând trușă, în trap,
 Cu șea suflată'n aur pe verdele-i valtrap.
 Doi robi arapi, în urmă, fugiau cu bețe'n mâini
 Să'ți apere pulpanul caftanului de câini.
 Descălecai, în grabă, sub un umbrar de nuci;
 Loveau cu palma robii în naltele uluci;
 O mână nevăzută, din dos, trăgea zăvorul —
 Și te găseai în raiul grădinei, pe pridvorul
 Cu lună ce pe masă îți întindea ca dar
 De borangic de raze un nepătat ștergar...
 O fată, lângă tine, 'n șalvari și fermenea,
 Cu ochi de căprioară și obrăjori de nea,
 Pe care'n dungi de umbră juca al genei fir,
 Purta în păr surgiucul cu piatră de zamfir.
 Părea, ținând o roză în mână, sub turban,
 Sultana rătăcită al unui vers persan...

Și tu, Arhon vel Bane, cu degetele'n barlă,
 Mai grav ca mortul care se scoală de sub iarbă,
 Asculți oftând cum cântă de-o biată turturea.
 Taraful, melodia în taină o reia;
 O 'nalță ca o minge vrăjită și o lasă
 Să cadă în tăcerea grădinii ca 'ntr'o plasă;
 Pe rând lăuta, cobza și naiul, o descântă —
 Și dragostea ș'aleanul iubitei care cântă,
 În vis ca într'un scutec te'nfășură treptat...

Din somnul tău de piatră, de ce te-ai deșteptat?
 Ce vrei la mine, spune, ce dor ți-a dat viață,
 Căci cine mult iubește, în groapă nu înghiață,
 Și cine mult suspină, și după moarte-i viu!

Și el — ca pentru sine — răspunse: Nu mai știu...
 Departe mi-este veacul și vremea ta mi-e grea...
 Dar, alb, mă urmărește un sbor de turturea,
 Și'n umbră dacă piere zăresc ca o lumină
 O floare — numai una — ce arde în grădină.

*E turturea, e floare, nălucă e?... nu știu
De n'o culeg, se strică — și moare, de o țiu.*

*O lacrimă, prelinsă pe mătăsoasa'i geană,
Ii turbură privirea picând în filigeană...
Și glasul lui se stinse ca glas de muezin
Prin somnul cel mai dulce când zorile revin
Din drumul lor în noapte...*

Dinicu Golescu.

*... Când iată, fără vești,
A și intrat în casă Dinicu din Golești,
Cu barba-i de cărbune și ochii lui de jar;
Pășise pragul vremii ca un ușor hotar.*

*— Boiere, drept la cuget și bun la Dumnezeu
Bine te văd aicea.*

*Și el îmi spuse greu:
— Deși suntem cu inimi și cu moșii vecine,
Am colindat Evropa și moartea, pân' la tine.
Să m'odihnesc, mă lasă, de-atâtea țări și mări;
De nu's poet, în brâu-mi, port totuși călimări.*

*— Poet nu-i cel ce scrie, poet e cel ce-a mers.
E cel ce-și lasă pasul să sune ca un vers
Pe drumuri pietruite și pe poteci de lut,
Voios că merge singur drept spre necunoscut;
Pribeagul, ce pornește cu soarele de mână
Și bea, în palmă, cerul, plecat pe o fântână;
Milogul care n'are în traistă nimic,
Doar foamea lui cea mare și un coltuc prea mic,
Și-și taie cu privirea, ca dintr'o jîmblă bună,
Felii de câmp cu soare, sau miez de codru'n lună.
Poet e cel ce naște cu pasu-i universul.
Pe lângă-un drum-tovarăș, ce prețuește versul!*

*Și orice cale'i dragă de poți găsi în ea
În zori: o rază nouă — și seara: altă stea...*

*Golescule, tu care întâiul ai deschis
Ca un copil cămara Apusului de vis,
De ce nu pot culege cu inima ta nouă
Lumina dimineții ca un polei de rouă
Pe-orașele străine cu nume greu de spus,
Când iarăși diligența pornește spre apus —
De ce nu pot ca tine să intru la «Șenbrun»
— Fântâna cea frumoasă — cum zici, în graiu-ți bun,
Pășind sfios nisipul greblatelor alei.
De portul tău exotic se minunau femei
Cu pălării de paie și șaluri de mătase,
Râdeau cu ochi albaștri privindu-te curioase,
Și la plecare fete nebune, în caretă
Îți asvârleau — ca păsări — volane din rachetă,
Sau întrebau, în grupuri, mirate, cine ești —
Tu, le zâmbeai, cu gândul la parcul din Golești.*

*— Grăiești — mi-e tare teamă — ca un stihuitor
Nu te 'nțelege, iartă-l, bătrânul călător.
Mă întrerupse dânsul în chip «politefsit»
Și-am înțeles din vorba-i ce mult l-am plictisit.
Uitasem în avântu-mi că, Mare Logofăt,
Cu poezia nouă era cam îndărăt
Și, înghițându-mi viersul de-acuma fără rost,
Priveam cum mă privește Goleșcu ca p'un prost...*

*— Eu Constantin, boierul cinstit dela Golești,
De-am străbătut întinsul cetăților crăiești,
N'am părăsit pământul iubit al țării mele
De dorul altui soare, de dragul altor stele.
Când am văzut nevoia și jalea dela noi,
Am fost în lumea largă să aflu gânduri noi,
Să'mi altoiesc un suflet rămas din vechiul Râm,*

Sălbăticit de vremuri pe rodnicu-i tărâm.
 N'am căutat, mă iartă, ca un poet nebun
 Văzduhul și pământul în ochii mei s'adun —
 De m'am purtat prin țara atâtor împărați,
 E ca s'aduc în mine un suflet viu la frați.
 Văzându-mi stângăcia a răs' străinul tot,
 Batjocorindu-mi chipul greoi de fanariot —
 Și de s'a strâns în juru'mi, pe piețe, ca la urs,
 Ce-am învățat rămâne și răsul lor s'a scurs
 Ca Argeșu'n zăvoaie cu apele lui mari.
 Am adormit în pace la umbră de vlăstari
 — Vlăstarii poartă umbra căzutului copac —
 Ați isprăvit voi oare ce-am început să fac ?

Aveți, e drept, Apusul întreg în pălărie ;
 Ași vrea mai bine'n creier și 'n cugete să fie.
 De ce ai vrut, urmașe, din groapa mea să vin
 De ai nemțească haină, dar suflet bizantin ?
 Pe mine de sta moda Fanarului, visam
 Un suflet ca o floare ascunsă dup'un ram ;
 Un suflet proaspăt, dornic de roade ca pământul.
 Strămoșii-i dăruiră, cu legea lor, cuvântul ;
 De mic îl botezară cu lacrimi și amar
 Ca greu să cântărească pe-al cerului cântar ;
 L'a 'mbălsămat cu cimbru și flori de busuioc
 Pământul țării mele, să'i fie de noroc,
 În el câmpia, lunca și munții să se-ascunză ;
 Ca un păstor ce zice doar codrului din frunză,
 Cât îl atingi, un sunet fermecător să dea ;
 Un suflet nou și totuș bătrân ca țara mea.....

Anton Pann.

Tot mai priveam prin veacuri domnescul lor rădvan
 Când, nas în nas, la poartă, dădui de Anton Pann.
 Purta, ca'n moda veche, giubea și antereu,

Pe jos urcase dealul și găfăia din greu.

— *In casa ta azi versul Protipendadii-a fost,
 Ingăduie s'o calce și snoava unui prost.
 Te miri c'o știu și pe-asta? Nepoate le știu toate.
 Ș'apoi de vin ca sania pe tălpi și nu pe roate
 E că 'ntâlnii de vale pe Ban — și arnăuții
 Lui m'au ferit — luând-o — de grijile căruții.
 De astfel de belele la noi nu scapi nici mort,
 Când te-a născut norocul la gura unui cort.
 Dar să lăsăm necazul la ușă cu tichia,
 Și află că din groapă de ies să'ți turbur via
 E că aici mă chiamă o judecată mare.*

— *O fi cea de pe urmă? rostii cu-o tremurare.*

— *N'ai grijă, din cer Domnul cu-arhangheli n'o să iasă,
 Ci nobila Gutuie, a poamelor crăiasă,
 Trimis-a după mine să stau dovadă vie
 La cearta dintre Ceapă și Strugurul din vie.
 Am în «Povestea vorbei» cu deamănuntul spusă
 Și pricina și jalba și jalea lui nespusă
 Când fu «bubosul Strugur de lemne spânzurat».
 Prea cruda lui pedeapsă pe-atunci m'a bucurat,
 Dar, de când în mormântu-mi beau veșnic numai apă
 (Ș'aceasta doar când ploaia, binevoind, m'adapă)
 Am început să judec mai dulce vin și must.*

— *Morala după moarte e-afacere de gust,
 (L'am întrerupt) eu, totuși, nu te credeam bețiv.*

— *Nepoate, veacul nostru era mai milostiv,
 Și darurile viței au fost blagoslovite.
 La voi, zâmbiri și butii le văd cam istovite
 De când pe vechea vorbă ați pus o haină nouă.*

*Am și strigat, strângându-l de mâinile-amândouă:
 — Bine-ai venit! — Pe finul isteț al lui Pepele,
 De ani l-așteaptă casa copilăriei mele.
 Am găzduit întrânsa, pe rând, pe toți poeții—*

Ca plată mi-au pus lacrimi în ochii tinereții.
 Din fagurii iubirii mi-au dăruit durerea,
 M'au învățat, nătângi, s'o prețuesc ca mierea.
 Mi-au îngrădit simțirea în țarc sărac de spin,
 Să-și behăie dorința în ritmuri de suspin.
 Ei mi-au schimbat stejarii în sălcii plângătoare,
 Și cu băsmiri de lună și de privighetoare,
 Mi-au smuls din ceruri până și sborul ciocârliei
 Ce înfipsese 'n soare săgeata veseliei.
 O, Anton Panne, oaspe ce 'n țară n'ai pereche,
 Tu singur poți cu gluma ta — floare la ureche —
 Să înflorești în inimi de plâns amar și ură,
 Pe mărăcinii vieții a răsului răsură.
 Povestitor al vorbeii, calif peste silabe,
 Ședeai, ca într'o mie și una nopți arabe,
 În mahala, sub părul bătrân, la cafenea,
 Istorisind zăbavnic cum vorba îți venea
 Cu boaba de mătănii ce deșirai în mână.
 În ochii tuturor te 'ntâmpina stăpână
 Aceeaș bucurie ce 'n gâturi hohotea,
 Și pilda snoavei tale nu se nesocotea.
 La țară, cu Moș Albu oprit la șezători,
 Svârleai la fete 'n poală un pumn de ghicitori,
 Și cum, prin grâu, chiar Domnul a rânduit cicoarea,
 Sădit-ai, printre oameni să fie zicătoarea.
 O, «music» blând, ce'n strană cântai smerit la ingeri,
 Când isonul căzuse armonios de plângeri,
 Doar tu, suiai la ceruri cu răs de melodie...

— Nepoate, vorba multă la om e sărăcie.
 Pe Nastratin ascultă-l, deși a fost păgân,
 Căci dacă versul trece, proverbele rămân.

Și, pe când glasu-i încă auzu'mi stăpânea,
 Se îndreptă spre ușă, făcând o temenea.

Ion Pillat

CRIZA MORALĂ MONDIALĂ

II.

În pictură, același lucru. Avem de câțva timp o foarte îngrijită revistă de artă „Ilustrațiunea”, care se ține în curent cu toate manifestațiile artistice ale lumii întregi. În numărul din urmă se înfățișează manifestări de-ale picturii celei mai recente. Sunt lucruri extrem de interesante; între altele, opere ale unor Francezi cari însă, în cea mai mare parte nu sunt Francezi de rasă. Căci Francezul este un popor așa de cuminte, așa de tradiționalist—și prin aceasta se menține Francezul: altfel Franța, de câți dușmani este înconjurată de toate părțile, cu câte încercări de a o distruge au fost îndreptate asupra ei, ar fi dispărut de multă vreme nefiind răzimată înaintea de toate pe această bună cumpănă, pe această normalitate sănătoasă a vieții straturilor populare adânci, fie mica burghezie a orașelor, fie țărănimea care a prefăcut această frumoasă țară într-o adevărată grădină. Cea mai mare parte din reprezentanții modernismului acestuia exasperat, care nu este pe marginea nebuniei numai pentru că nu este onest, vine din alte rase decât cea franceză, rase exaltate, trăind pe supt alt soare, cu efecte dezaastroase asupra materiei cerebrale ținute sub focul cumplit al astrului celui mare.

Și mi se pare că, în pictura „modernă”, ceea ce este mai oribil, e deformarea femeii. Apar monștri femenini cu gâtul plecat, cu un ochiu sus și cellalt jos, cu un ciudat nas care taie ca o lovitură de sabie figura dela dreapta la stânga, cu o gură care se pare că va atinge coada ochiului, cu întortochieturi de mâni și de picioare care nu se pot recunoaște ce sunt, pentru că și piciorul și mâna au exact aceeași formulă.

Dar în același număr din „Ilustrațiunea” sunt picturi ale unui ilustru artist german contemporan care se cheamă Kokoshka și nu e mai German decât cum sunt Francezi Spaniolii sau Americanii cari fac o anume pictură în Franța; acesta are un tablou reprezentând o „Familie”. Dacă „Familia” a fost satisfăcută de portretul înfățișat, este fără îndoială familia cea mai gata de sacrificii pe toate terenurile, care s'a întâlnit vreodată pe fața

pământului. Nu numai că toți membrii sunt îngrozitor de urâți, atât de urâți încât, dacă ar exista în ființă, ar trebui expulsați și închiși într'un fel de insulă pustie, dar toți sunt zugrăviți pe același plan fiindcă, se vede, unul din mijloacele de fumuseță în arta cea nouă este și acesta de a suprima perspectiva. Pictorul modern spune: ce vreau eu este, nu impresiunea voastră generală, ci impresiunea mea individuală: eu așa văd lucrurile, și D-voastră trebuie să primiți impresiunea mea! Unde am ajunge dacă fiecare ar vrea să impună impresiunea lui individuală! Orice operă artistică sau literară este un act social: dacă te închizi acasă la d-ta, poți să zugrăvești ce vrei, dar, când ataci ochiul meu, ești dator ochiului meu cu ceva, și individualismul d-tale nu poate sfărâma toate criteriile după care se conduce gustul meu. Dar din domeniul acesta al femeilor cu capetele strâmbe, al tablourilor de familie cu mai multe caturi arta aceasta nouă a pătruns și în domeniul religios. Tot în „Ilustrația” se dă o reproducere a celei mai extraordinare figuri a Mântuitorului, așa încât să prefere cineva oșândă Iadului. Isus are un ochi de un fel și altul de alt fel, nu în ce privește culoarea, ci în ce privește liniile; în partea de jos a figurii atârnă ceva care poate fi o barbă, dar poate fi și orice voim, un apendice capilar, sau o înșirare de macaroane.

Toate aceste lucruri, absolut ridicole, au și o parte tragică. Noi am apucat vremea când verbul era admis, când se concepea și necesitatea adjectivului și nu mergea nimeni la pușcărie pentru un adverb; când figura umană era alcătuită din altceva decât din cuburi așezate unul lângă altul, când aveam respect pentru indivizii cari se chemau Phidias și Praxitele, Michel Angelo și Rafael, astăzi total demodați. — Marinetti propunea chiar să se dea foc muzeelor, căci până atunci nu scăpăm de blestemul lor și nu ajungem să înfățișăm viziuni interioare absolut originale; dar să ne gândim ce o să fie când acest gen de artă va domina.

Să ne închipuim o umanitate care și-ar fi pierdut legăturile de odinioară, în care omul nu s'ar mai sprijini pe om, în care așezăminte vechi s'ar socoti fără nici o valoare, iar așezămintele noi nu s'ar putea consolida—căci așezământul crește din ființa noastră cum crește coralul din ființa vie ce trăiește în adâncimile mării și o produce; el este un produs al sufletului nostru, nu o clădire exterioară în care să venim și să ne mutăm ci o emanație a sufletului colectiv. Dacă se adaugă pe lângă aceasta și educația aceasta prin figuri și educația aceasta prin literatură, ce se pregătește pentru omenirea viitoare, care va

avea, fără îndoială, să suporte sarcini mult mai grele decât ale noastre? Noi am avut, de nevoie unii, cu vinovăție alții, oribila funcțiune de distrugători ai unei civilizații vechi; ce n'am distrus cu pușca, ce n'am sfărâmat cu tunul se sfarmă dela sine de pe urma vibrațiilor nemai pomenite ale marelui războiu, dar totul trebuie să fie construit din nou, cu materiale în mare parte inferioare, în împrejurări mai grele, cu mai puțină solidaritate, mai puțină frăție dela om la om, în mijlocul revoluțiilor, atentatelor, comploturilor, în strigătele de durere ale tuturor celor ce nu-și află un rost în lumea nouă pe care au visat-o așa de frumoasă și o văd supt toate înfățișările unui Iad cum trăia numai în viziunile poezilor din evul mediu.

Mergem oare către înlocuirea rasei noastre, — care orice s'ar zice de etnografi și antropologi, este cea mai superioară formă a rasei omenești, — mergem spre înlocuirea acestei rase care a dat minuni de cugetare și de artă, prin fanteziile bizare, cu caracter instinctiv, ale rasei galbene sau prin stângacele alcătuiri brutale ale rasei negre? Omenirea nu este nesfârșită. Chemarea a fost în noi și trebuie să o păstrăm, afară numai dacă nu vrem să cedăm locul nostru raselor manifest inferioare. Dela descripție trecem la explicațiune pentru ca de aici să ajungem la mijloacele de îndreptare.

De ce a ajuns umanitatea unde a ajuns acum? Fără îndoială și din cauza comoției extraordinare pe care a produs-o un războiu condus cu toate mijloacele tehnice care, dacă ar fi știut acei cari le-au inventat la ce scopuri vor fi utilizate, ar fi sfărâmat în mâna lor epruveta și instrumentele de fizică și chimie din cari era să răsară un blăstăm așa de cumplit pentru omenire.

Dar nu este numai aceasta. Dacă se uită cineva puțin în urmă o să vadă că omenirea, cu o sută de ani în urma noastră, a făcut o foarte mare greșală, ale cărei urmări le suferim noi acum, dar pe care acei cari au făcut greșala nu puteau să le prevadă de loc.

Omenirea s'a schimbat prin efectele Revoluției franceze, care pentru mulți este un fel de ideal către care trebuie să se sforțeze toate popoarele, și nenorocirile Rusiei se datoresc, fără îndoială, acestei tendințe, traduse însă în o rasă inferioară, și mă întreb dacă și pentru Francezi, una din cele mai fine rase, nu se putea ajunge și fără ororile revoluționare la același folos pentru omenire, dacă adică pornirile sălbatece ale brutelor n'ar fi innăbușit pornirile tot așa de bune, ținând spre același ideal, din inimile cele mai iubitoare; Revoluția, a făcut a foarte

mare greșeală că a distrus anume forme tradiționale care erau de cel mai mare folos omenirii. Înainte de dânsa omenirea era împărțită în clase. Când vorbește cineva de aceste clase, de breslele, de întovărășirile medievale, care s'au păstrat până în pragul timpurilor noastre, zice: ce sclăvie! Cine cunoaște însă ce erau breslele în Apus, dar măcar ce erau ele la noi, știe că nu erau o/sclăvie, ci o *familie mai largă*. Breslele aveau biserica lor, ospetele lor, prietenii între cei de o vârstă, iubirea celui mai bătrân pentru cel mai tânăr; întrai ucenic, și, dacă erai om de ispravă, puteai sfârși prin a lua pe fata stăpânului, moștenind întreprinderea, pe care ocrotitorul tău o întemeiasă ori o moștenise și el, dela unul mai vechiu decât dânsul. Era în această alcătuire o viață morală. O întreagă poezie, o întreagă artă și dezvoltarea generală a omenirii nu se explică decât prin existența unei alcătuirii în același timp cu caracter social și cu caracter moral. Am umblat și eu prin unele catastrofe ale breslelor de odinioară și am văzut cine erau băieții de țară cari veniau la ele; mi-am putut da seamă cum de-a dreptul trăiau până ajungeau la rândul lor maeștri; am intrat prin bisericile solide și frumoase unde s'au păstrat darurile acelora cari făceau parte din comunitatea religioasă și parcă a trecut și prin sufletul meu o undă de bunătate în contact cu această lume care n'a perit dela sine, ci a fost ghilotinată și ea, în tocmai cum au fost ghilotinate persoane individuale care au suit treptele eșafodului. Dar se zice: n'a fost oare foarte frumos din partea Revoluției franceze că a sfărâmat toate barierele, că a deschis toate drumurile, că a permis ori cărei puteri să se manifeste și să ajungă oriunde? În teorie, da, e foarte frumos, dar, dacă se cercetează viața umanității de când a rupt vechile legături tradiționale, care erau în relație și cu religia, cu ce este mai intim, mai curat și mai sacru în sufletul omenesc, se va convinge cineva de un lucru: că am făcut, fără îndoială, mari descoperiri în domeniul tehnic, descoperiri care nu se puteau face în secolul al XVII-lea sau al XVIII-lea când se puneau anumite piedici din partea cutării corporații pentru a nu se strica un anumit echilibru; se întâmpla atunci, de sigur, foarte adeseori, ca o putere mai slabă să fie ocrotită și să ajungă unde nu trebuia; dar, de când s'au rupt toate separațiile care existau odată între oameni și care, dacă despărțiau un grup uman de altul, apropiiau pe acei cari făceau parte din același grup, a fost ca un fel de salt frenetic al oamenilor ieșiți din toate legăturile lor. Individul nu era nici pe departe pregătit să găsească 'dela dânsul.

ceceace nu i se mai dădea de asociația moștenită în care îl așezase soarta. E foarte frumos lucru să scoți de-odată dintr'un mediu de familie, cum se face în America, pe un tânăr de patrusprezece ani și să-i spui: acum du-te în lume. Foarte mulți își cuceresc un loc, dar acolo în America, și mă întreb, dacă s'ar face același lucru în condițiile cu totul schimbate de pe continent — căci sufletele noastre nu sunt aceleași — când s'ar deschide casa părintească și s'ar arunca băeți, sau și fete de această vârstă ca să-și caute un loc în lume. Câți l-ar căpăta într'adevăr, măcar așa cum l-ar căpăta ceva mai târziu, supt îngrijirea devotată a familiei? S'a rupt marea familie umană la 1789, și a început un secol de fier, de descoperiri, științifice și industriale, de transformări de tot felul, însă n'a putut să se găsească, nici până în momentul de față ceva care să înlocuiască legătura morală a trecutului. Atunci, pentru a înlocui aceste legături morale, s'au căutat *forme*.

Morala, care se desfăcea din viața societății de odinioară, care era un eflux al acelei vieți, care venia din desvoltarea vitalității unei societăți întregi, a fost în secolul al XIX-lea altceva: forma în care a fost comprimată societatea. În loc ca morala să vie din viață spre carte, ea a venit din carte asupra vieții și numai ce vine din viață asupra cărții are valoare, iar ceea ce vine numai din rândurile cărții asupra vieții nu izbuțește nici odată să fie o realitate bine făcătoare. Am avut în secolul trecut *idolatria* formei: ne-am închipuit că, dacă am pus anumite formule tipărite cu litere alese, cu citații din alți filosofi, cu aceasta am făcut fericirea omenirii. E o foarte mare greșeală. Pe când odinioară cartea era o manifestare a vieții, în care nu se închidea nimeni, ci pleca dela această constatare a vieții cuprinsă în carte pentru a căuta viața reală dincolo de marginile cărții, noi am avut un fel de fetișism al cărții cu forme culturale, cu norme administrative, cu legislații din domeniul social, cu circulări filantropice, cu dogme morale. În domeniul moral, cu Biserica, fie ortodoxă, fie protestantă, mai ipocrită decât a noastră, fie catolică, mai pompoasă, în unele privinți, decât ortodoxia noastră, am crezut că formele unei religii, pe care și literatura și știința și școala o urmăreau în cele din urmă refugii pentru a o distruge, pot înlocui viața morală—religioasă puternică de odinioară. Evident că, atunci când a venit războiul, când formele acestea au fost lovite, când s'a sguduit viața deprinsă să nu creeze ea însăși forme morale, n'am mai avut elasticitatea trebuitoare pentru a înlocui aceste forme. Era în noi atâta moralitate, câtă grijă de averea aproa-

pelui este în oamenii unei închisori. S'au sfărâmat porțile închisorii și au ieșit cei închiși acolo, hotărâți să facă tot ce le îngăduiau puterile și corespunde tendinții de năpăstuire sălbatecă a omenirii după războiu, fiecare aruncând, în dreapta și în stânga, pe care încearcă să-i stea în cale, fie acela și cel mai iubit prieten de odinioară, fie și ruda cea mai apropiată, în patima de a prinde cât mai multă bogăție, chiar dacă nu știe ce face cu dânsa decât a deveni ridicol. Căci ce este altceva defilarea de astăzi a automobilelor îmbogățitorilor de războiu decât cel mai comic spectacol? Pe omul rămas la locul lui nu-l râde nimeni, dacă vrea să râdă însă cineva din toată inima, n'are decât să se așeze în Calea Victoriei, când este o alergare de cai la Băneasa: va admira tot ce poate închipui mai caricatural în nepotrivirea omului cu situația în care se vede cocoțat, dela felul cum și-a împodobit automobilul până și la hainele persoanelor, până la indescriptibila atitudine pe care o au pe pernele scumpe ale acestor trăsură. Când s'au desfășurat legăturile pur materiale, de forme, cari n'au valoare: s'a ajuns astfel, în chip firesc, la haosul de acum.

Se va pune însă întrebarea: din acest haos cum s'ar putea să iasă cineva? Căci convingerea mea este că omenirea nu poate să meargă, oricât și-ar închipui cineva că din aceasta vor rezulta creațiuni pe care nu le-au apucat alte timpuri, fără o viață sănătoasă. Atunci ce e de făcut? Este o întrebare mult mai importantă, atingând omul dinnăuntru, decât toate discuțiile care se fac azi în ce privește formele și formulele. Vor fi fost vremuri în care schimbarea formei ar fi avut însemnătate și imitarea formulei ar fi produs rezultate, dar acum nu e așa. *Grija cea mare, în momentul de față, este grija omului lăuntric.* Atâtea persoane discută în jurul Constituției viitoare și-și închipuie că extraordinare schimbări vor veni de pe urma acestei reglementări. Astfel de schimbări au însă o importanță mult mai mică acum. Deunăzi constataam un lucru: toate formulele au fost încercate după războiu: dela sălbateca formulă rusească a prefacerii unei societăți, dominate despotic supt Țari, într'o societate comunistă care a devenit iarăși despotică supt Țari cari nu poartă uniforma de odinioară, ci una ceva mai murdară și cu o aparență ceva mai vulgară decât a stăpânitorului de odinioară, dela încercarea bulgărească de Internațională Verde, care este deocamdată indigenă, cu Camerile de judecată a morților și propunerea unor ciudate mijloace de:

mutilare a funcționarilor cari și-ar fi permis oarecari malversații; dela frământările constituționale ale Germaniei până la sforțările pe care le face toată burghezia din Italia, din Franța și din Anglia, fiecare cu metodele sale deosebite, de a schimba haosul acesta în lucru din nou ordonat, capabil de dezvoltare normală, s'au cheltuit toate formele și ele toate n'au dus absolut la nici un rezultat. Oamenii se găsesc tot în aceeași stare în care se găseau în momentul când s'a isprăvit războiul cel mare.

Ce înseamnă aceasta? Înseamnă—o repet—că formele poți să le schimbi cât vrei, nu ajungi la nici un rezultat; este o înșelare de sine să alerge cineva după ele. Lucrul de căpetenie este schimbarea omului dinăuntru, pentru ca să nu mai vadă, drept scop principal al existenței sale, anume plăceri individuale și pentru ca, în același timp, să renunțe la această năpustire asupra oricui pentru a-și atinge scopurile sale. *El trebuie să fie din nou capabil de a trăi alături de alți oameni.*

Multe definițiuni s'au dat moralei, dar cred că morala se reduce la urma urmei la aceste două puncte: întâiu să trăiești în așa fel încât fericirea ta să nu împiedece fericirea altora din jurul tău, ci, din potrivă, să o ajute și arice spor al fericirii d-tale să fie un spor și pentru fericirea altora. Este și foarte **practic**, căci nu cunosc om cu adevărat fericit care să fie încunjurat de nenorocirile altora, chiar când n'are nici o vină la nenorocirea lor: orice nenorocire omenească se răsfrânge asupra fericirii celui care se găsește în mijlocul ei și nu este fericire cu adevărat omenească dacă nu mângâie pe cei mai nenorociți oameni din preajma ei.

Și, al doilea, mi se pare că din esența moralei face parte și alt element: să se țină seama de cât a putut să adauge fiecare epocă pentru dezvoltarea unui ideal omenesc superior. Nu numai, prin urmare, să acordezi fericirea ta cu fericirea altora, dar să înalți filozofic noțiunea însăși de fericire până unde au dus-o cei mai distinși cugetători ai omenirii. Lucrul acesta trebuie neapărat să-l ajungem. Și cum? Întâiu prin totala schimbare a școlii. Cred că răul cel mare de care suferă lumea în momentul de față este școala ireală, școala care învață lucruri fără de folos, lucruri rele, pentru că storc vigoarea generațiilor, ținându-le încâtușate în acele oribile închisori unde se merge fără condamnatie și unde mulți merg la moarte, atâția la nebunie și un număr și mai mare la degenerare, care se numește școala modernă.

Cu cât sunt mai dezvoltate, mai pedagogic organizate, cu

cât programele sunt mai variate și mai înalte, cu atât are cineva mai multă siguranță de a ajunge la o scădere a vitalității omenirii. Școlile nu fabrică oameni, personalități trăite în contactul cu natura, știind ce să facă și cu lucrurile care-i încunjură și cum să se poarte cu oamenii în mijlocul cărora trăiesc; școlile aruncă în lume infirmi, oboșiți și răi.

În vechile școli religioase era altfel, era o atmosferă morală care încunajura pe fiecare, era o interpretare morală, dacă voiați religios egoistă și supt multe raporturi, în urmă față de dezvoltarea cugetării și a științelor, dar care *traducea materialitatea materiilor în unele elemente sufletești*. Școala modernă, cum a creat-o Revoluția franceză, totuși pe baza școlii iezuite din secolul al XVIII-lea, care aceia încă era superioară școlii laice create dela 1789 înainte, școala aceasta consideră, după teoriile filozofilor din același secol al XVIII-lea, pe un elev întocmai ca pe altul și pe fiecare elev ca o tabula rasa, ca un aparat receptiv. Înaintea aparatului receptiv vin întâiu treptele formale; fiecare trebuie să primească porțiunea sa, cu răsplată când reușește să o asimileze, cu pedeapsă în cazul contrariu, și atunci când se mântuie școala primară și acel lung șir de opt ani al școlii secundare—care pentru mine, și poate și pentru alții, a fost cel mai cumplit chin al vieții, se trece la Universitatea de formule, unde sunt profesori cari nu-și cunosc elevii, nu știu cum trăiesc studenții lor, o Universitate care nu urmărește nici odată pe foștii ei ucenici ca să le dea o încurajare și să simtă bucurie pentru succesele lor. Marea familie universitară din evul mediu, care trăiește în America și în momentul de față, n'a existat nici odată la noi, în Europa.

Știți ce impresiune îmi face cel ieșit din școală? Impresia unui atlet care, în momentul când stă să parcurgă stadiul, când ar avea nevoie de mușchi de oțel și de toată libertatea mișcărilor sale, apare încărcat ca un hamal cu rezultatele programului pe care l-a învățat, și ar fi silit să alerge până la capătul carierei astfel încărcat. Cultura nu este ce porți în afară; cultura este ceea ce creezi înăuntrul din elementele pe care le-ai asimilat perfect. O notă pentru asimilarea cunoștințelor nu există în programul nici unei școli, pe când nota pentru îngurgitarea lor nemasticabilă, aceia există. Cu cât își crește cineva indigestiunea de știință cu atât este un elev mai bun și întră în viață cu un stomah admirabil ca de struț enciclopedic.

Atunci, să facem o altă școală.

Vechea școală a catehismului înaintea unei biserici era

lucru sfânt. Nu cunoștea treptele formale dascălul ce cânta la strună—azi există și dascăli cari zbiară de pe catedră—dascălul acesta, și de cântări și de învățatură sau și preotul, dacă era mai tânăr, în pridvorul bisericii unde preda catehismul și o mulțime de lucruri foarte folositoare care țineau locul școlii primare din timpul nostru. Pe urmă elevii mergeau la gimnaziul unde se spune că, într'adevăr, se cam învăța și conjugarea verbului: *tipto, tiptis*, bat, bați, după vechi datini medievale, dar cei cari mergeau la gimnaziul grecesc erau puțini, și cea mai mare parte rămânea numai cu învățătura căpătată în pridvorul bisericii. Un Francez, Doussault, care a fost la noi, pe la 1860 a zăgrăvit asemenea bisericește cu școlarii învățând în pridvor și el vorbește foarte înduioșat de spectacolul copacilor de April niși de floare și supt umbra copacilor, plouați de petalele care cădeau, dascălul, sau părintele, cu copilași în jurul lor, învățau carte. N'aveau nici o notă de purtare, deși, fără treptele formate, trebuie să fi fost une oriun zgomet infernal. Și vechii noștri meșteri de pe vremuri, și vechii noștri negustori, au crescut supt regimul acesta și în vremea aceea ei se puteau ținea față de concurența străină, iar când a venit școala metodică, ea a creat oameni cari cad la cea d'întăiu ciocnire cu concurența străină, fiindcă din afară vin, totuși, oameni, pe când noi dăm exclusiv forme.

Lucru îngrijitor pentru viitorul nostru: noi nu creăm forțe luptătoare, și câtă vreme nu vom crea forțe luptătoare într'o omenire care nu face decât să lupte, pe viață și pe moarte, noi suntem, cu toată strălucirea noastră aparentă, un popor menit peirii. Un bun elev, îndobitocit de trei șiruri de școli, acela fără îndoială nu va învăța realitatea vieții care îi lipsește, dar copilul zdravăn, inteligent, cu încredere într'însul, este în stare să câștige mai răpede decât cu toți pedagogii din lume tot ce îi trebuie pentru a îndeplini misiunea sa în viață. Școlarii noștri sunt striviți de povara învățăturii unor lucruri pe care sufletele lor nu le pot primi. Suflete enciclopedice nu s'au născut nici odată și acela care învață bine la toate este un dobitoc, pentru că fiecare suflet omenesc are anume afinități și el pierde din ceeace poate să facă atunci când jertfește de acolo ca să primească lucruri pe care alcătuirea sufletului lui îl împiedecă de a le primi. Se poate întâlni un om care să aibă în același timp tot ce trebuie pentru a urmări problemele abstracte, și viziunea vieții ca să înțeleagă studiile despre om, și simțul verbului, care trebuie fără îndoială pentru tot ceeace este exercițiu literar și gust, pentru tot ce este legat de artă? e o

nivelare prin strivire a ce se ridică într'un domeniu fără ca această strivire să ridice ceea ce nu se poate ridica, acolo unde puterile sufletești nu dau nimic. Da, nu se mai *găsesc astfel de oameni cari, în loc să primească formulele unei morale în care nu cred, să fie în stare, din sănătatea lor luptătoare, să creeze ei o morală în care ar crede pentru că ea ar fi un rod al vieții și al luptei lor.*

Și mai e încă un lucru: școala însăși creiază, prin distincțiunea notei pe care o dă, prin cărțile pe care le împarte, prin cununile pe care le distribuie, crează acel element de individualism care se gândește numai la sine și cu siguranță constituie o mare piedecă în dezvoltarea umanității viitoare. Cel mai sfânt lucru pe care îl poate face un profesor la catedra lui nu este să dea celui ce poate încrederea în sine, care o are și fără cuvântul profesorului, ci mai ales este să nu dea celui ce nu poate conștiința întregii sale mizerii și nenorociri. A mângâia pe cel slab și a împiedeca trufia celui tare, aceasta înseamnă a face într'adevăr nu numai o operă pedagogică în școală, dar și o operă morală în societate.

Să se deprindă, de acolo din școală, a se cunoaște unul pe altul; să se deprindă a se ajuta unul pe altul, a avea milă unul de altul și să părăsească școala, nu ca oameni gata să lovească unul în cellalt ca să ajungă mai repede, ci ca oameni doritori de a merge solidari pentru folosul lor, pentru folosul patriei concurând la scopul superior al omenirii.

Fără școala creînd oameni sănătoși, fără lupta dreaptă între oameni sănătoși cari să alcătuiască din viață o nouă morală, vom grămădi forme peste forme fără ca umanitatea nenorocită, la capătul unei încercări zadarnice de un veac și zguduită de comoziunea celei mai teribile tragedii să poată ajunge la acea sănătate care asigură viitorul rasei și care singură poate să preserve civilizația acumulată.

Fiecare din noi are un rost în aceasta: să căutăm, unde suntem și nu e loc destul de umil unde să nu se poată face acel bine, să căutăm apropierea omului de om, să căutăm a înlocui formele zadarnice care duc la individualismul desfrânat prin realitățile adânci ieșite din dezvoltarea normală a puterilor omeneste și singure capabile să creeze din nou o cultură omenască vrednică de ce am moștenit fără ca, până acum, să ne arătăm vrednici.

N. Iorga.

CLIPA DE FAȚĂ

*O, lume luminoasă, dinamică și tristă,
Adevărat să fie că timpul nu există?*

*Suntem noi, față 'n față, o Cer proptit de zare,
În alba și adâncă și-albastra confruntare.
Tu ții în tine ziua cu stele nevăzute,
Eu țin în mine vremea cu clipele trecute.
Și uitându-mă în mine desfac un magic drum
Și nu mai știu ce'i mâine, ce'i eri și ce'i acum:
Am visuri care nu știu de's încă ori au fost;
Am îndrăsneli și doruri pitite 'n adăpost;
Am plânsete-alinate pe care le păstrez;
Am poezii create, pe care le creez;
Am mai trăit odată cutare zi ce vine:
Să știe oare timpul mai multe decât mine?*

*Un ornic alb ca luna sub geamul lui curat
Mă înțelege parcă și simte-adevărat;
Și'n cușca'i din perete, urnește de-ani sătul
Un soare trist de alamă în formă de pendul.
— Tu taci, cu tot tictacul tău tors și tacticos,
Bătrâne ceas, dar totuși eu văd pornind în jos
Deschisă și deschisă, prăpastia căscată
În unghiul viu ce'l lasă ritmata ta lopată;
Și, văd, ca 'n vis, de-asupra-ți, un alt pendul bizar
Cu limba 'n sus spre ceruri bătând imaginar;
Și ochiu-mi prelungește în X nemărginit
Tăioasa forfecare a timpului tihnit.
— O ceas, ce ronțai vremea cu dinți de ferăstrău,
Poți oare spune care e ceasul bun și rău?
Risipitoare mână, ce-mi numeri pietricele
De sunet gol pe drumul călătoriei mele,
Din care urnă plină de vuet și de pace
Arunci câte-o clipită încolo și încoace?
Și unde strângi tu setea și 'ndestularea noastră,*

Prietnica ispită și inspirarea-albastră,
 Și-atâtea morți și visuri, blesteme și poeme,
 În care ești stăpânul împărțitor de vreme?
 Alene când te legeni în fiecare zi,
 Simți tu nevoia noastră de-a fi și de-a sfârși;
 Sau,—limbă fără clopot, ciocnita doar de aer,
 Și, întindă ce n'are nici piept nici dor, nici vaer,
 De goluri ameliță, te duci încetinel,
 Lăsând pe fiecare să-și poarte timpu'n el..

Ah, simt că și drumet sunt, și'ndrumător, și drum.
 Și nu mai cred în nimeni când văd la tine cum
 La fel împarte vremea de zăbucium și de pace
 Compasul schiop și negru al celor două ace:
 Compas ce nu se nfițe în viața pdmăntescă
 În nici o fericire s'o ia și s'o oprească,
 Și când ți-aud tic-tacul mărunț, mărit, măreț
 Cum îmi sfârșimă timpul din suflet cu dispref...
 Natura merge pașnic și fără de răgaz,
 Dar tu te-oprești întruna pe-al clipelor talaz
 Cu gesturi rituale și ritmul învățat
 Și-arunci sămânța vremii spre timpul devastat.
 O, zmalț rotund, zadarnic te'ncerci să mă deochi
 Când mă privești deodată cu doispresceze ochi,
 Simți tu că e doar clipa de față în fața ta?
 Pendulul dela dreapta la stânga zise: Da.

Și am rămas cu clipa de față drept în față.
 —O, clipă, numai tu ești adevărată'n viață.
 Sub împedea ta pază, sub ochiul tău lumesc,
 Sunt cum se desfășoară și cum se depășesc
 În mine gândul tăcut, afară spațiul traic
 Și cum străbată întâiul, prin ele, ca un crainic.
 Dar timpul unde-i, timpul amic și curgător,
 De care fruntea noastră se rezema ușor?
 E'n clipa ce se naște când altă clipă moare
 În piept, în ochi și'n lume? E'n viața vie care
 Se'ntoarce ca o cange ce vajnic se agață
 Cu frica ei de moarte de clipa de față?...
 Comoara vieții mele o port în gând și'n glas,
 Trecutul nu mai este acum, dar mi-a rămas.

Trecutul mă cuprinde încet de subțioară
 Când clipa lângă mine prin zile se coboară.
 Trecutul este clipa de față ce păstrează
 O altă clipă, moartă, spunându-i că e trează.
 Căci, înviat de gândul cōzând ca un accent,
 Cât poate fi, trecutul e numai în prezent.

Pe fie ce petală poți să miroși o floare,
 Căci se 'noește clipa cu fie ce suflare,
 Și'n fie ce iubire poți fi din nou uimit,
 Căci te aduce clipa copil și re'noit.
 A fost vre'o rană veche? Dar rana nu-i decât
 Atunci când amintirea ți-o strânge iar de gât,
 Căci spre-a gusta viața cu ochi mirați și duși
 Uitarea șterge gestul și lacrima ce avuși.
 Întotdeauna'i clipa și nu e decât clipa,
 Visarea o lărgeste și o grăbește pripa:
 Sunt clipe de durere înceată care curg
 Incet cum curge noaptea din rana din amurg,
 Și clipe fumegoase ce se'mbulzesc mereu
 Ca norul ce se sparge picând în heleșteu,
 Și-astfel, spre-a-mi face visul și a-mi lămuri ființa,
 Am clipa asta'n care se-aprinde conștiința.

Dar când imi șterge somnul vedeniile vii
 Și-mi plimbă sub pleoape întâiele stafii,
 Când clopotul vorbirii, al luptei și al idilei
 Rămâne cu lumina în amintirea zilei,
 Și când, ca și o floare, gândirea mi-o închid,
 Simt cum se pierde timpul înmărmurind în vid.
 Căci nu putem atinge cu lene sau nesațiu
 Concretul vis de-afară, ce se numește spațiu
 De cât în punctu-acesta deștept, deschis, vioi,
 Ce șade ca o clipă de-apururea în noi,

Și care'n scoica-albastră a cerului insistă,
 O lume luminoasă dinamică și tristă...

S'a refăcut lumina în mintea mea unică:
 O, gând, cu pumni de fulger și sbor de rândunică,
 E pretutindeni clipa acolo unde sânt,
 Cu mine se desface minutul pe pământ,

Beția mea e mare și îndrăsneala mare
 Și nimeni nu mă'ntrece pe-a timpului cărare.
 Ah, morții sunt cu morții dar viii sunt cu viii:
 Sunt viu în nesfârșita chemare a câmpii,
 Sunt viu și simt în mine și'n marea sărbătoare
 Ce largă este clipa aceasta uimitoare.
 Mă simt în tot, în toate: Un fluture buimac
 Prin care trece clipa de față ca un ac,
 Un fluture ce are puțința să-și ia zborul
 Cu-o aripă: Trecutul, și alta: Viitorul,
 Dar care viețuește pe-o floare mișcătoare,
 Pe floarea cu petale de lună și de soare,
 Neștiutor de luncă, de-azur și luminișuri;—

Sunt val ce se înalță cu două povârnișuri,
 Alunecând cu vântul pe toată fața mării,
 Suind-o, coborând-o, lăsând-o zbuciumării,
 Dar cu-un fronton de spumă în dantelări de marmuri
 Pe creasta ce se schimbă în sborul ei spre țarmuri:

Un pictor ce trăiește în propriul lui tablou
 Și-l simte fără titlu, neisprăvit și nou;
 Un pictor care știe că'n colorata dramă
 El șade'n mijloc singur pe pânza fără ramă
 Că visul lui nu poate clinti lumina toată,
 Căci îl privește spațiul cu fața speriată,
 Și, vrând să afle tâlcul și rostul minunat
 Al teoriei care la viață l-a chemat,
 El simte ochii'n clipa de față că-i pătrund
 Sub pensula de aur a soarelui rotund;—

Penița care scrie pe pagina de față
 Și lasă inspirarea să curgă ca o viață
 Prin vârful ager care cu umedu-i sărut
 Desparte versu-acesta de versul nevăzut;—

Corabia ce tae vestmântul mării ud
 Plutind spre pomi, spre poame, spre păsări și spre sud
 Și care-și simte clipa de față drept la proră
 Tot una de departe de-apus și de auroră;*

Sânt cea din urmă rază de soare călător
 Ce se rotește'n lume prin somnul tuturor:

*Când adormi pe unul, pe altul îl trezi
Tot una de departe de noapte și de zi;—*

*În vremea care vine și trece necurmată
Sunt piersica ce'ntinde,— isteafă ca o față
Ce vrea să aibe două iubiri într-o lumină,—
O față în spre soare și alta spre tulpină,*

*Dar tinerețea vie ne ține de o mână
Pe când de alta moartea ne trage spre țărână.
Și va veni și timpul când voi cădea din viață
Alături, în lumea schimbărilor la față.
În sânul vremii, alții s'or întreba mereu
Ducându-și mai departe lumina vieții;—eu
N'am să mai intru silnic și fraged ca un ghimp
Cu clipa mea de față în uriașul timp,
Ci, netezit pe frunte, cu ochiul orb, căzut,
Îmi voi strica cu'ncetul podoaba mea de lut.
Ca'n urma pietrii grele ce cade 'n ape-adânci
În urma minții mele, inelele pe brânci
Porni-vor să-și lărgească pustiile băieri
Ca să cuprindă timpul ce nu e nicăieri.*

*Pe steiurile înalte va lăcrima de ger
Albușul lunei albe alunecând pe cer...
Pleca-vor doritorii de-abis și de stamine
Să vadă alte stele pe mările străine:
Și limpede va crește în nopțile încete
Canopus, tămâioara cu flăcări violete...*

*Cu scoarța lui de scorii și mări de peruzea
Se va urni pământul prin vremuri. Eu voi sta
Mocnind în destrămare, în glod și în abisuri,
Acoperit cu noaptea înaltă peste visuri.*

Horia Furtuna

M E D A L I O N

Alexandru Ciurcu

Prea puțini oameni au putut să moară, așa ca plecarea lor să pară o continuare... De obicei, viața se sfârșește. De obicei oamenii cad. Într'un punct care va marca finalul, se prăbușesc peste ființa lui, așteptată la trecătoarele timpului îngustat, lespezile destinului. Omul intră deodată în tragedie și strică seninătatea eternității cu o suferință și cu o scârbă de naufragiat, batjocorit de marele diavol azuriu din natură.

Despre Ciurcu nici nu se poate spune că a murit, acum când s'ar părea că se întoarce. Zborul lui a fost atât de încordat și atât de sus, în cât, ca despre pasărea ridicată în ceruri, pe care ai urmărit-o dispărând, nu poți ști dacă a lunecat oblic înapoi sau s'a pierdut în-lăuntrul tăriei, în clipa în care nu s'a mai văzut. Probabil că de la plantele, pe care le-a crescut la Copăceni și dela pământul în brazda căruia, zilnic întinerită, călca în fiece dimineață, Alexandru Ciurcu căpătase însușirea de-a trăi cu încrederea, cu siguranța și cu naivitatea lor.

Ciurcu a fost un poet primitiv de câmp, care duce aratul și cântă. Rareori o viață a putut să fie mai frumoasă și mai neatârnată ca a lui. Ziua plugar și noaptea scriitor, el și-a împărțit mintea între secerișul bucatelor și semănatul gândirii, ferit de numeroasele meșchinării ale cetății, care pricinuesc perversitate, politică și perfidie și fac din oameni niște caricaturi. Între soare și luceafar, el descoperea zilnic numeroasele pretexte de-a fi simplu, liniștit și onest — și proza lui purta o neîncetată mireasmă de miriște și de grădină, care-i împrumutau farmececele curate.

O viață ca a lui s'ar cuveni tuturor scriitorilor și artiștilor, micșorati în firea lor și cu sufețele găbovite de povara unui salariu. Când în coșnița cu struguri, adusă pe piață, scriitorul își va pune și manuscrisul pentru tipografie, gândirea lui va fi mai vitejească și sinceritatea mai pură, și în tovărășia vitelor și a legumelor sensibilitatea lui va fi mai folositoare și mai umană...

Alexandru Ciurcu înfățișează în presa românească tipul ziaristului care trebuie recăpătat, de convingeri și de onestitate profesională. În el au persistat până 'a ultima secundă a vieții, principiile luptătoare pentru libertăți. Ciurcu nu a făcut parte din acea elită a presii, care mai târziu pipăia pricinile și efectele unui elogiu în buzunar și care a povărnit balanța judecăților după greutatea pieselor daralei. Într-o privință, efigia lui morală se aseamănă cu a celui alt țaran aristocrat, Petre Carp, untarul.

Familia lui Ciurcu va putea simți aleasa mândrie, de-a fi avut în ascendență pe unul din bărbații cei mai frumoși ai timpului și mai superiori ai rasei. — T. A.

INTR'O SÂMBĂTĂ

Nimerisem ca zi de drum tocmai o sâmbătă. Cu nici un preț birjarii din partea locului, toți de aceeaș lege, nu înhamă sâmbăta. Ca să poată împăca interesele profesionale cu poruncile legii lui Moise, fie-care birjar tocmește /cu ziua un Român care înhamă și mână o zi numai pe săptămână.

În gara Pașcani lume multă și numai câte-va trăsură pentru mânăstiri. Mă opresc în fața unui imens *landou* deschis — măreață ruină rămasă din echipajele ce străluceau odinioară pe la curțile boierești din Moldova.

Mă uit ca la o piesă istorică. Pe oblon se disting slab încă urmele unei monograme, sub o coroană princiară, deși noul proprietar așternuse câteva straturi groase de un verde spălăcit scriindu-și inițialele mari în trei culori: A. I. L. — Așer Iuster Lupu.

Pielea poclitului era înlocuită c'o pânză neagră cătrănită, plușul pernelor cu'n dos de saltea vârgat, iar în locul covorașului dela picioare un țol sdrențuit și îmbăcsit de noroiu uscat.

Ochisem un loc gol pe capră, lângă vizitiu.

— Pardon! scuzați! nu face pentru matali să stați acolo sus, tocmai pe capră, îmi spune politicos domnul Așer Iuster Lupu, apăsându-mă ușor pe umăr.

Deși nu înhamă și nu pune mâna pe bani sâmbăta, proprietarul landoului, ține să conducă în persoană imbarcarea călătorilor și așezarea bagajelor, după anumite reguli birjerești bine stabilite.

Pardon! poștiți vă rog aici în fund. Iacă avem loc pentru trei persoane corpolente, iar pe scăunaș și pe capră loc încă pentru patru indivizi. Nu stă frumos și nici nu se cade o persoană ca matali să meargă sus acolo cu toți indivizii.

După multă discuție am reușit să-mi cuceresc locul pe capră, deși fusesem repartizat în categoria persoanelor și nu a indivizilor.

După ce s'a încărcat complet această antică arcă a lui Noe, s'a pus greoaie în mișcare, la comanda birjerească de *viiiio!*... prelungită prin o șuerătură puternică.

Cei patru cai costelivi, înhămați buziș, se opinteau trăgând din răspuțeri trăsura greoaie hurducată fără cruțare prin hopuri, cumpănită pe arcuri ca o corabie veche săltată pe valuri. Sgomotul asurzitor de ferărie veche se îngâna cu'n geamăt sfâșiator, ieșit parcă din scârțâitul tuturor încheiturilor ruginite ale bătrânului landou.

Incepusem a urca în pas domol dealul cel mare al Pașcanilor când mi-am întors privirea în urmă, spre larga vale a Siretului. În aerul limpede al dimineții soarele, care se'nălța pe albastru văzduhului, poleia cu razele-i de aur fășii de ceață pălăjinite încă în fundul văilor adânci.

De la o vreme încep să-mi examinez vecinul de pe capră: un moșneag mărunțel, cu obrazul sbârcit, cu pielea neagră lucitoare, cu mustățile și sprincenele albe, sburlite — un cap de indian bătrân.

Imbrăcat jumătate țărănește și jumătate nemțește: poalele lungi ale unei jaghete inverzite îi acoperea o parte din țăarii strânși, încrețiți pe niște piciorușe subțiri.

— Cum te cheamă moșule?

— Pe mine? Iordachi Brănel. Dar imi mai zice și Bogdan, după numele boerului la care am slujit în tinereță.

— Câți ani ai moșule?

D'apoi mai știu? Că's bătrân tare, țin minte de mult, din vremea robiei.

— Tocmai de pe atunci ești moșule?

— Poi cum! eu doar am apucat în viață patru împărați?

— Cari împărați?

— Întai și întâi am apucat pe Mihalachi Sturza care o deschis granița de-o venit Jidovii. Al doilea-i Grigore Ghica cel ce ni-o desrobit. Al treilea-i Cuza cel ci o dat locuri

la oameni și al patrulea ista de-acuma, Carol, de-o făcut răzbelu cu turci.

— Și zi, moșule, ai fost rob?

— Poi cum, firește, dacă am copchilărit la curți boerești. Am fost de casa Bogdăneștilor, boeri de starea întâia. Pe mine m'o făcut mama la curtea din Șendreni, că mama era roabă la Coana Casuca Bogdănoia. De mic copil m'o dat la grajduri de îngrijeam mânjii. Apoi când m'am făcut mare am intrat ca surugiu; îmbrăcam haine turcești și porturi ca arnăuții, cum se purtau pe-atunci.

— Și cum o duceți ca robi? era rău tare?

— Auzi vorbă! cum rău conașule? că era de-o mie de ori mai bine ca acuma. Ne hrănea bine, ca să fim grași, că avea *tot interesul* boeru ca să tragem greu la cântar când ne vindea.

Cum, întreb eu nedumerit, vă vindea cu cântarul?

— Firește, că doar costa doi galbeni oca de țigan pe vremea ceea.

Ce spui moșule, adaug eu răsând, se vindea carnea de om cu oca?

— Ei, apoi înfi pare rău că mai vorbesc, doar nu-s copchilă sunt om bătrân, credeți-mă când spun o vorbă. Să cântărea până și copii de țată. Doi galbeni oca de țigan, atâta să plătea pe-atunci. Cântaragiul avea și el de fie-care suflet câte jumătate de sorocovăț. Numai pe cei cu meserii alese la curte, ca bucătarii, lăutarii, nu-i vindea cu cântarul ci îi plătea aparte după meșteșugul lor.

Și moșul Iordache Brănel își înăspri glasul, încruntându-și sprincenile cu supărare față de neîncrederea ce i-o arătasem. După ce smuci hăturile c'o mână își vărsa năcazul pe cai sfichuindu-i cu vârful biciului.

Ca să-l mai îndulcesc la vorbă îi dau o țigară. Moșul o ia cu două degete și o așează binișor după ureche.

— Dar trăsura asta a cui o fi fost moșule, că pare a fi boerească.

— Apoi cine n'o știe, că-i tot din cele rămase de la Bogdănești. Erau la curte vre-o opt trăsură felurite. Asta-i din landourile cele mari aduse de boer de la Vieana. Birjarii din Târgul-Neamț pândesc și ei când se desfac gospodăriile vechi de pe la cârciumile boerești și pun mâna pe câte-o trăsură ca asta.

— Și chiar cu asta ai umblat în tinereță, moșule?

— Numai vre-o șase ani, că am avut să trag eu cu trăsura asta o poznă mare și de-aceea am fugit de la Bogdănești.

— Ia spune moșule ce poznă, încerc eu să-l ispitesc.

— Boerul nostru, conu Iorgu Bogdan o avut un ficior, pe conașul Costel.

Când s'o născut, eu am fugit la Eși după doftor, călare pe dișalate în puterea nopții de-a crapat calu sub mine.

Și până s'o făcut mare conașu Costel ținea la mine ca la ochii din cap. Când s'o întors de la învățătură, de la Paris, era slab ca un țăr și galben cum îi turta de ceară. De frică să nu dea în oftigă l'o fost adus la aer de munte, la mănăstirea Varatic, în casa maicei Agafia, o rudă a Bogdăneștilor. După câte-va luni s'o lecuit de oftigă dar s'o bolnăvit de inimă. Că maica Agafia creștea o nepoată de suflet, ca ucenică la ascultare, sora Glafira, o mândreță cum nu se afla alta. Cum s'o făcut de-o ajuns lucru la una ca asta nu ți-aș putea spune, dar într'un miez de noapte, conașul Costel cu sora Glafira au fugit din mănăstire. Pe mine m'o împins pacatul să-i duc cu trăsura asta până în ziuă la Suceava unde-au trecut granița.

Când s'o aflat de întâmplarea ceea, boerul foc și pară împotriva mea. M'o întins la falangă de mi-o dat o bătae soră cu moartea. De-atunci am rămas cu vătămătură până în ziua de azi. După ce m'am sculat de pe boală mi-am luat lumea în cap și-am tot slujit prin străini.

Numai după ce mi-o murit baba și băietul, care-o fost lăutar, m'am tras iar încoace în partea locului.

— Ei, moșule, și până acum n'ai găsit un loc bun unde să intri?

— Hei!... apoi ce caut eu? să găsesc un stăpân, un boer bun cum erau odată, să-l slujesc cu credință, să mor la curtea lui și să zică și el după ce-oi închide ochii: D-zeu să-l ierte pe Iordachi Brănel, c'o fost slugă credincioasă. Dar vezi că lumea s'o schimbat'; de când o căzut boerii și s'o ridicat tot de iștealalți, lume mărunță, îi greu de trăit.

Și moșneagul, oftând adânc, din fundul inimii, își puse hăturile sub genuchi, și tacticos, își aprinse țigara.

— Vezi trăsura asta hodorogită? Ce lume am dus eu cu ea odată. Ce boerime, ce viață era pe-atunci! Cu asta îl duceam pe conul Mihalachi Cogălniceanu la fabrica lui de postav din Târgul Neamțului; altfel de oameni erau pe-atunci! Ce lume duceam pe vremea ceea spre mănăstiri, și acuma..... Clătinând din cap, moșneagul se opri, aruncând cu silă în pulberea drumului mucul de țigară lipit pe buza de jos.

În vârful dealului făcurăm un popas lung ca să răsuflecăii obosiți și albi de spumă. Și pentru că moșul Iordachi Brănel se apucase de meșterit bucșa unei roți ce să legăna, m'am coborât și eu de pe capra trăsuri.

Lungit pe pajiștea umedă încă de roua dimineții, sorbind mireasma brazilor tineri, priveam de sus, de pe culme, bogata vale a Moldovei cu dulci înclinări de costise smălțuite în mozaicul lanurilor de semănături. În dimineața aceea albastră și umedă, în strălucirea soarelui ce se'nălța măreț, buchetele de sălcii păreau în depărtare insule de verdeață pierdute în marea holdelor de aur cald. Prin ceața argintie, care mai fumega în spirale, sticlea apa Moldovei pe prundul ce se pierdea în zare.

.... Și cum stam în liniștita sfântă a naturei, pe marginea țarinei roditoare, scormonită mereu de alte mâini, hrânind o altă lume în veșnica curgere a vremii, moșneagul mărunțel fost rob al Bogdăneștilor și vechea lui trăsură, îmi apăreau ca singure rămășițe din altă lume ce-a fost odinioară prin locurile aceste, păstrând în ele închisă taina trecutului uitat.

Jean Bart.

M A M Ă

A'mmugurit tot sufletu-ți — ca viu! —
Pe ramul oțetarilor vânjoși
În primăvara proaspătă când viu
La groapa ta și-a mulților strămoși.

Voinicii oțetari, aceștia sânt
Cei ce s'au smuls din sufletu-ți plăpând
De-ți cresc de-acuma lacom pe mormânt
Și cerului străin pe rând te vând....

Să-ți fi 'nflorit din suflet tufănele,
Să crească blând și fragede ca tine,
Să mai suspini o viață încă 'n ele,
Căci floarea, mamă, știe să suspine....

Din groapa ta se'nalță ca un fum
Dintr'un prea sfânt jertfelnic de aramă....
Miroase-a suflet aerul pe drum,
A suflet bun și dureros de mamă....—

Cum mă privesc copacii de ciudat
Cu ochii lor de muguri proaspeți, cruzi!
Cu mâini vânjoase m'au îndepărtat
Și-acum mă 'ngână, mamă.... nu-i auzi?

Din nopți de veghe 'n care-ați tăinuit,
Cu ison grav de crivăț ori de vânt,
Ce știu copacii, mamă? Ce-ai șoptit
Urechii lor cu gură de mormânt?

Sânt fiii tăi sălbatecii copaci!
De gem copacii, gemătu-i al tău....
Ei dacă tac, și tu, de-asemeni, taci....
Ei sunt ai tăi, eu nu mai sânt al tău....

Târzia toamnă-a sufletului tău
O simt în mine, totuși, palpitând
Și viața mea dispare ca 'ntr'un hău:
De-am fost, nu știu de când și până când...

Vasile Munteanu

CONVORBIRI RELATIVISTE ¹⁾

Intăia convorbire.

Un filosof, un inginer, un profesor, un cetățean curios.

Filosoful. Domnilor, sunt fericit să vă anunț un eveniment de o importanță epocală: printr'o nouă teorie cosmologică, un fizician evreu, Albert Einstein, a reușit să dea o nouă explicațiune a universului, zdruncinând din temelie tot edificiul imposant al Științei de până acum.

Cetățeanul curios. Ceea ce-mi comunicați d-ta este foarte interesant. Mi se pare că ar fi nemerit să rugăm pe un specialist să ne țină o conferință asupra acestei chestiuni. Săptămâna aceasta o avem prinsă cu conferințele d-rei dr. Vibranti asupra «Filosofiei Seleniților» dar săptămâna viitoare (scoțându-și carnetul), de pildă Miercuri, suntem dispuși să ascultăm teoriile lui Einstein.

Inginerul. Imi pare rău că ocupațiunile mele profesionale mă împiedică să iau parte la această interesantă conferință. Mărturisesc de altfel că mi-ar plăcea chiar să mai aștept puțin până când această nouă teorie va dovedi că poate avea aplicațiuni practice. Și, fiindcă este universală, ași fi încântat ca ea să mă ajute la rezolvarea crizei actuale a transporturilor.

¹⁾ O expunere doctrinară a teoriei relativității, așa de abstractă prin natura ei și de subtilă în esența ei, nu poate fi urmărită cu ușurință: ochii se împăjelesc repede și atențiunea încăpățanată se dă până la urmă bătută. De aceea am socotit că, în cadrul unei reviste de cultură generală, va fi mai potrivită forma euristică literară. Introdusă în știință de Platon, folosită de Galileu, ea este din nou pusă la ordinea zilei de diferiții comentatori ai teoriilor actuale, printre care cităm pe Eddington, profesorul de Astronomie dela Cambridge.

Filosoful. Nu împărtășesc punctul d-tale de vedere unilateral. Această atitudine este împotriva progresului; nici o descoperire nu a putut dintr'odată deveni industrială. Gândește-te că electricitatea a trebuit să geseze peste două mii cinci sute de ani, pentru a ajunge la splendidele aplicațiuni din epoca noastră.

Inginerul. Am fost rău înțeles. Eu nu contest utilitatea cercetărilor teoretice; imi dau de pildă bine seama că cercetările abstracte asupra conicelor făcute de geometrul grec Apollonius, au ajutat mai târziu pe Kepler și Newton să descopere legile mișcării corpurilor cerești. Tot așa recunosc că astăzi nu am avea telegrafia fără fir dacă fizicianul englez Maxwell nu ar fi stabilit de mai 'nainte o teorie a electricității.

Eu însă nu am timpul și nici chemarea să mă ocup de aceste chestiuni, cari cad în sarcina profesorilor de Universitate. Diviziunea muncii și respectul specializării nu numai că nu împiedică progresul, dar dimpotrivă, este un factor esențial al acestuia. Idealul meu este o cronometrare rațională a vieții...

Cetățeanul curios (deschizând ușa unui tânăr înalt, ras, cu ochelari și păr abundant). Ah, iată pe colegul d-voastră de la Universitate.... Nu sunteți dispus să ne țineți o conferință, Miercurea viitoare despre teoriile lui Einstein? În saloane se vorbește astăzi foarte mult despre aceste chestiuni cari, după informația d-lui inginer, sunt de specialitatea d-voastră.

Profesorul. Imi pare rău că nu pot răspunde amabilei d-tale invitațiuni pentru Miercurea viitoare, fiindcă în acea zi trebuie să controlez, cu un colaborator al meu, numărarea termenilor bruți din cele zece ecuațiuni gravitaționale ale lui Einstein. Cred că socotelile vor fi migăloase fiindcă numărul acestor termeni trece de zece milioane. Ași putea însă sta acum puțin de vorbă cu dumneavoastră asupra acestei teorii, mai ales că am plăcerea să văd aci și pe bunii mei prieteni, filosoful și inginerul.

Cetățeanul curios. De acord. (Adresându-se inginerului). Cred că vei consimți și d-ta să ne folosim de această ocaziune neașteptată. De altfel fiindcă prezența d-tale mi se pare necesară, sunt dispus să plătesc timpul pierdut, (cu generozitate) după tariful de acord al lucrătorilor dela Atelierele Căilor Ferate Române.

Inginerul. Accept, cu condiția să alegem ca loc de convorbire Berăria Căpitanu, unde imi beau halbele dela șase la șapte, in fiecare seară.

(Pleacă cu toții împreună).

ABSOLUT ȘI RELATIV

A doua convorbire

Aceeși.

Cetățeanul curios. Domnule profesor, să-mi fie îngăduit a vă mărturisi că ocupațiunile mele profesionale sunt sporturile și politica. Vă rog să binevoiți a ține seama de lipsa mea de antrenare științifică.

Filosoful. Imi dați voe și mie, domnule Profesor, a vă supune o observațiune prealabilă. Răsfoind câteva cărți bine repute, cum sunt de pildă *Raum, Zeit und Materie* a profesorului Weyl din Zürich sau traducerea franceză a cărții lui Eddington *Espace, Temps et Gravitation*, mi-am dat seama că teoria lui Einstein cere, pentru a fi deplin înțeleasă, o solidă educație matematică. Am văzut că e vorba de un nou calcul diferențial absolut și de o nouă stenografie matematică, calculul cu indici. Noi nu vă cerem să ne introduceți în aceste savante construcțiuni ale spiritului omenesc. Ele sunt portativele și notele cu cari d-voastră înregistrați acordurile minunate din simfonia naturii, acele armonii ale sferelor cerești despre cari ne-a vorbit Pitagora. Am dori să prindem *melodia* sau mai bine zis, să asistăm la un fel de «interpretare instrumentală» a acestei poere intelectuale.

Profesorul. Înțeleg foarte bine ideea dumitale. Din nenorocire, profesioniștii necesari pentru aceasta, vulgarizatorii de azi, sunt niște simpli flașnetari. E greu să găsești laolaltă aplicare, talent și, în același timp, o educație profesională adecuată.... Mai ales pentru o teorie cosmologică modernă care, prin natura ei, are o complexiune fizică, matematică și filosofică.

În întreaga literatură universală nu cunosc decât o singură operă de acest gen, vrednică de a fi luată în considerare. Este *De rerum natura* a lui Lucrețiu, genialul și nefericitul interpret al doctrinei lui Epicur.

Filosoful. Așa este. Opera lui Lucrețiu este „Poema atomilor” (Visător). Cine va scrie odată „Pastorală Electronilor”?

Inginerul. Eu cred că nu e nevoie să complicăm problema și cu considerațiuni artistice.

Cetățeanul curios. De acord. Domnule Profesor, am auzit mereu vorbindu-se de spațiu absolut și de principiile relativității. Ce deosebire este între absolut și relativ?

Profesorul. Noi, în știință, spunem că un element, obiect, concept sau lege este absolut atunci când existența și natura sa sunt independente de condițiunile speciale în care el este determinat; altfel, el este relativ.

Din punct de vedere logic, orice obiect material este absolut, întâi fiindcă există și al doilea, fiindcă natura sa obiectivă este inaccesibilă și deci independentă de observație. Dimpotrivă, percepțiile noastre, din întregirea cărora se alcătuiesc conceptele, sunt prin natura lor subiective și relative.

Printr-o gândire specifică a gândirii sale, omul a fost totdeauna înclinat să atribue și unora din conceptele sale un caracter absolut. Câteva exemple:

În epoca lui Aristot, omul credea că pământul este imobil; deasupra sa se desfășoară cerul — «procul a terris fulgentia templa»—, iar dedesubt, rădăcinile sale tenebroase — «subsedit fundus ut faex»—. Poetul antic spunea:

Mundus est ornata ordinatio, cujus cardinem robustum et immobilem Habet tellus

Din această concepție, numită în filosofie teoria realismului naiv, a rezultat în mod firesc, ideea unui cadru permanent și neschimbător al lumii, în care se frământă cu o regularitate divină, atomi de materie, de aer și de eter. Această locuință eternă și invariabilă a Universului este spațiul absolut al antichității.

Tot așa și cu timpul. Condițiunile vieții noastre și, în special, periodicitatea diurnă și anuală a vieții noastre planetare, au condus pe om în chip firesc la ideea unei durate uniforme a vieții: viața universului e o clepsidră în care firele omenesti se scurg uniform din ființă în neființă. Independent de frământările noastre atomice ceasornicul bolții înstelate cu cingătoarea sa zodiacală, se rotește cu o regularitate mecanică în jurul osiei, întocmai ca roata unei mori împinse de curențele alternate și eterne ale vieții.

Omul a creiat astfel o noțiune de *timp absolut* din rotația aparentă a bolței cerești, tot așa cum a creiat noțiunea de *spațiu absolut*, din imobilitatea aparentă a pământului.

Cetățeanul curios. Nu am înțeles destul de bine. Să luăm un exemplu: Coloarea obiectelor este desigur o noțiune relativă, fiindcă cerul e albastru ziua și întunecat noaptea. Dar coloarea îndeplinește cu toate acestea condițiunile absolutului: întâi există, și al doilea, este și ea, în natura sa obiectivă, independentă de observațiunile noastre.

Profesorul. Coloarea este o noțiune relativă fiindcă *acelaș obiect* poate avea, în condițiuni diferite de observație, *colori diferite*. Coloarea, concepută în general, e o *noțiune abstractă*, dar nu și absolută, fiindcă ea nu are o existență obiectivă. Numai pentru orbi, ea ar putea căpăta un înțeles absolut.

Inginerul. Atunci, deosebirea însăși între absolut și relativ nu este.... absolută?

Profesorul. De sigur, și tocmai aceasta este cheia noilor teorii relativiste. Până acum, omenirea n'a știut că suferă

de un fel de daltonism spațial și că nu poate percepe decât un singur fel de spațiu, pe care l-ași numit spațiul absolut.

În evoluția sa progresivă, știința a arătat însă că spațiile sunt infinit de variate ca și colorile. Fiecare aglomerare de materie, fiecare cosmos are un spațiu propriu al său, după cum fiecare corp are culoarea sa proprie. Spațiul aceluiaș cosmos poate apărea diferit, dacă e observat în condiții diferite, după cum un obiect poate avea mai multe colori în împrejurări variabile.

În ziua în care s'a descoperit că spațiul nu este unic, dogma spațiului absolut a căzut: omul a discernat astfel prin dibuiala științei, o calitate nouă a materiei.

Cetățeanul curios. Doresc să știu în ce mod știința ar putea stabili că sunt mai multe feluri de spații.

Profesorul. Tot așa cum un orb ar putea descoperi că sunt mai multe feluri de colori.

Cetățeanul curios. Dar asta cum se poate?

Inginerul. În stadiul actual al științei experimentale, lucrul e posibil. După Maxwell, lumina este produsă de oscilațiunile eterului; oscilațiunile luminoase au o frecvență foarte mare și o lungime de undă foarte scurtă; deabia 0,1—0,8 microni (miimi de milimetru). Aceste oscilațiuni se propagă în toate direcțiile ca niște unde, cu o iuțeală colosală de 300.000 km. pe sec. sunt perceptibile de retina umană și ne dau astfel senzațiile luminoase.

Dar în afară de oscilațiunile luminoase există și alte oscilațiuni ale eterului, însă *invizibile* cum sunt de pildă oscilațiunile electromagnetice, de lungimi de undă mult mai mari (între 1 metru și 30 kilometri) produse de aparatele de telegrafie fără fir. Aceste oscilațiuni cari se propagă și ele cu iuțeala luminei nu se văd, dar pot fi foarte bine auzite la telefon dela distanțe considerabile; putem chiar, prin rezonanță, să cunoaștem lungimea de undă a fiecărei transmisiuni radiotelegrafice.

Profesorul. Iată deci soluția: De oarece nu există nici o diferență între oscilațiile luminoase și oscilațiile radioelec-

trice, ne putem foarte bine închipui acelaș tip de aparate de recepție telefonică și a oscilațiilor luminoase, cu ajutorul cărora „să auzim“ prin rezonanță colorile, fiindcă fiecare culoare e caracterizată printr'o lungime de undă anumită.

Filosoful. Exemplul colorii este instructiv, fiindcă ne arată cât de îngustă este temelia cunoștințelor noastre concrete. Omul nu are, de sigur, dreptul să afirme că există numai un singur fel de spațiu, tot așa după cum orbul nu e în drept să afirme că există o singură culoare.

Observ însă că acest exemplu a fost o simplă diversiune care nu ne spune cum s'a descoperit varietatea spațiilor. Făcut-a cineva experiențe concludente în acest sens, există vre-un aparat înregistrator al spațiilor, analog cu acela al undelor din telegrafia fără fir?

Profesorul. Experiențe s'au încercat. Matematicianul german Gauss, a făcut în 1832 măsuri geodezice de triunghiuri terestre foarte mari; geometrul rus Lobatchewsky s'a gândit să considere triunghiuri imense formate din punctul terestru de observație și două astre cerești. Toate aceste încercări nu au dat însă nici un rezultat. Celebrul matematician Poincaré a demonstrat chiar că omul nu va putea niciodată să descopere prin experiență directă natura spațiului.

Cetățeanul curios. Dați-mi voe să dau atunci drumul perplexității mele.

Din convorbirea noastră de până acum, am înțeles că Domnia-voastră dați o mare importanță unei deosebiri care există între absolut și relativ. Vă mărturisesc că explicațiunea dată nu mă satisface pe deplin. Nu insist însă fiindcă mi se pare că oamenii nu s'au putut înțelege niciodată asupra chestiunilor metafizice.

Ași putea totuși exprima starea gândirii mele, spunând că înțeleg ce este relativ dar nu pot înțelege pe deplin ceea ce este absolut.

Profesorul. Aceasta este în însăși natura lucrurilor. Relativul poate fi definit cu ajutorul percepțiilor concrete,

deci e perfect inteligibil, pe câtă vreme absolutul nu poate fi definit decât adăugând acestora și o ipoteză.

Sentimentul de nesiguranță și nesatisfacere logică deplină pe care-l resimțim imediat ce ieșim din relativ, este cel mai sigur argument al relativiștilor contra absoluțiștilor.

În neputința ei de a lămuri acest mister al vieții, Știința nu împărtășește nici scepticismul integral al unei concepții pur relativiste, nici realismul ontologic al unei doctrine absolute. Ea a luat un drum de mijloc, împărțindu-și materialul său de studiu în postulate apriorice și în legi deductive pe cale logică și experimentală. Închizând astfel în postulate enigma absolutului, știința își asigură evoluția sa printr'un proces lent de acțiune reciprocă între lege și postulat, care precizează treptat conturile grosolane ale ipotezelor sale.

Pe această cale, ea e nevoită să-și prefacă postulatele, de câte ori valul faptelor noi învinge stăvilărilor dogmei absolute sub care realismul naiv își adăpostește credințele sale.

Cei ce merg pe unda valului sunt relativiștii; cei ce stau îndărătul stăvilărilor, absoluțiștii. Fiecare progres în gândirea omenească aduce astfel din nou pe tapet această controversă permanentă și pe când relativiștii ca și absoluțiști își schimbă cu convingere rolurile, relativiștii prezentului fiind absoluțiștii viitorului, Știința, senină și curioasă, împinge mai departe, pe noi tărâmurii, explorarea fecundă a nemărginirii.

Cetățeanul curios (cu satisfacție). Am înțeles de ce n'am înțeles.

Inginerul. N'am înțeles ce voiam să înțeleg.

Filosoful. Să ne mulțumim astă seară cu acest preludiu și să-l rugăm pe Domnul Profesor să ne pregătească două disertațiuni, una asupra varietății spațiilor și alta asupra legăturii dintre spațiu și timp.

Profesorul (distrat). De sigur.

Tr. Lalescu.

VECERNIE.

*I-atât de bine-aci în țințirim
Când eu și cu tăcerea ne 'ntălnim.*

*Visez pășind încet printre morminte
Și bolta cerului îmi pare-un clopot
În care timpul bate clipe sfinte.....*

*Subțirii nori călătorind în fugă
Sunt fumul de tămâie-al înserării
Și'n strana primitoare, largă-a zării
Colinele'ngenuche pentru rugă...*

*În jurul meu cu-așa cucernicie
Îmbracă plopilor-odăjdii de-asfințit
De parcă firea toată-acum slujește
Îngenuchind, în veșnicie,
O slujbă sfântă, ca'ntr'un schit...*

*Cu ochiul meu umil ca un sărut
De credincios pe o icoană,
Îmbrățișez praveliștea tăcut...*

*Mi-e sufletul împărtășit cu firea
Mi-s gândurile toate o'nchinare...
Pe creștetul meu simt nemărginirea
Plecată ca o binecuvântare...*

*Iar când venind dinspre cetate
Din turlele bisericilor vechi,
A prins să îmi răsună în urechi*

*Ecoul rugăciunii de vecerne,
Îl simt pe Dumnezeu prin mine cum se cerne.
Cădelnițez priviri înspre amurg
Șascult cum lacrămile clopotelor curg....*

Vintilă Russu Șirianu

MIZERII...

Să ți se scuture preșul de șters picioarele în cap, în fiecare zi, de la toate geamurile, și mai ales la deschiderea Camerii, când te grăbești pentru *Te-Deum*.

Să oprești la vâxuiorul de ghetе, și să te dai jos din automobil cu pieptul plin de decorații ca un prestidigitator, ca să te cureți. Emoționat și confuz, țiganul să te scuture cu peria de uns, mănjidu-ți plastronul și cravata.

În biserica Mitropoliei, trecând prin fața Majestății Sale să-ți iei poziția și să saluți ceremonios, fără să știi pentru ce Majestatea Sa închide ochii și-și stăpânește un surâs. Și să nu te mai poți mișca din loc din pricina unei scame lungi de la covorul locatarului, ce-ți gâdălă înghițitoarea, pe când corul cântă «Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără-de-moarte: miluiește-ne pre noi».

Să umbli cu vax pe piept în tot timpul solemnității. Să nu se găsească oglindă în care să te vezi nici colegi care să-ți spuie: «Du-te acasă și-ți schimbă cămașa: unde te-ai murdărit?». Să te chietuești în zâmbete, în vorbe de spirit și în genuflexii fără efect și băgând de seamă că nimeni nu mai face caz de verva ta cunoscută și de persoana ta importantă să te îngrijorezi, să te schimbi la față și să te întrebi: «Ce s'a întâmplat cu mine, că par'că m'am prostit?»

La spargerea solemnității, să mai faci o încercare de contact cu cercurile care simți că te-au eliminat și imagi-

nând o frază strălucită, să te apropii de Suverană, foarte respectuos, dar să o calci cu stângăcie pe coada mantalii.

Să-ți fie cu neputință să-ți mai ceri măcar iertăciune și să pleci plouat.

Iar peste 3 luni de zile să scoți un ziar republican, convins că ai căzut în disgrație din pricină că te-ai vădit om de principii și de idei, și pe baza acestei convingeri să formezi un partid cu consecințe incalculabile, să dai lupta electorală și să cazi.

Să treci în istoria politică a țării ca un precursor și Parlamentul să voteze urmașilor tăi o pensiu de recunoștință pentru spiritul tău independent. La moartea ta, oratorul cel mai vehement să proclame, în stil indirect, și cu transparențe, bravura ta radical-societistă.

Să găsești zilnic în fața ușii etajului I, la care stai, gunoaie, fulgi și mațe de pasări, coji de ouă, sticle cu lichide stricate, borcane vechi cu eticheta «Extern», murături mucedate, pere putrede, coji de pepeni și vată maculată, de bandaje.

Să găsești șoareci în apartament, în canapele, în bibliotecă și în așternut, din care unii morți și pe jumătate descompuși.

Să ți se primble pe gulerul pardesiului câte o ploșniță ori de câte ori vei sta de vorbă cu cineva într-o chestiune vitală.

Să ți se primenească zilnic patul și în fiecare noapte să te scoli ciupit de sute de păduchi. Să umble tifosul exantematic și să-ți fie frică în permanență de el, fără să te îmbolnăvești niciodată.

Coropijnițele, urechelnițele și gândacii de bucătărie blonzi să-și construiască în salteaua și în perinile tale cuiburi —

pentru ca, adormind, să te deștepți în zgomotul unui lent rumegat și universal pilit de materiale moi.

Ace cu virful în sus să-ți colinde patul.

Să visezi că mănânci spărturi de sticlă, cioburi de fontă, cercuri ruginite de putini, brice și dinți de fierăstraie.

Să vrei să te scoli din așternut și să nu poți niciodată, împiedicat în păretele cu fața către care dormi. Să ai iluzia că ești îngropat de viu și asupra acestei absurdități să răsară soarele și să te deștepți dormind pe scaun, în closet.

Să chemi doctorul și să-ți diagnosticeze dubla pneumonie, de care să zaci 11 luni și să nu mori.

Să vrei să scrii și condeiul să ți se încovoie în mână, ca un vierme.

Să vrei să citești și cărțile să refuze să ți se deschidă.

Să te uiți la ceas și să-i vezi limbile învârtindu-i-se continuu—și să auzi orele sunând neîntrerupt unele, după altele și amestecate.

Să te rogi la Dumnezeu să te ierte și icoanele să se întoarcă la ruga ta pe dos.

Să-ți dai târziu seama că ai început să vezi cu nasul, să auzi cu degetele și să guști cu urechia—și să te aplici, ca să-ți corectezi această extravagantă, la un studiu de experiențe. În timpul lor, organele tale să se vădească disarmonice și independente de hotărârile tale: gura să te insulte, ochiul să-ți joace în pleoape ca niște ochi de sticlă, mâna să ți se ridice și să te cârpească. Să iei un pahar cu lapte și să ți se verse în cap.

Să vezi în jurul tău scaunele pornind la plimbare, încet
ca niște oi și masa de lucru pășind ca bivolița, liniștit.

Să-ți crească bătăături cât ouăle la toate degetele picioarelor.

Gura să-ți pută a hoit, nasul a saladă cu puțin usturoi, urechile a morcov fiert iar picioarele să-ți fie firește parfumate a cozonac.

Să-ți curgă ochii și să-ți fie mâna umedă și lipicioasă ca peștele vechi și să fii cochet.

Să porți până la vârstă bătrână o pensulă ridiculă-cănepie, în vârful bărbiei, și să crezi că ți-a stat bine și că ai fost în tinerețe frumos.

Să fii un sentimental, îndrăgostit în permanență și să nu îndrăznești să-i spui iubitei «te iubesc», fiind peltic.

Să fii amoretat, gelos și cocoșat.

Să te știi frumos, să ai părul și fruntea lui Goethe, mâna lui Henry IV, piciorul lui Louis XV, o inteligență gustoasă și totul să fie în deșert, din pricina subsuorilor.

Să-ți găsești batistele și prosoapele curate din dulap, murdărite, după fiecă spălătură. Un sucub pervers să-și sufle guturaiul putred în toate rufeale tale, cu regularitate.

Să fii om de Stat și la cincizeci și cinci de ani să nu-ți fi găsit încă figura, cu toate că principiile ți le-ai organizat. Să umbli 6 luni ras ca un vizitiu bătrân, 6 luni cu barba până la urechi, 6 luni cu cioc și 6 luni cu mustățile tunse englezește, și la fiecă 6 luni să-ți faci câte o fotografie mărimă naturală și să o expui în vitrină, la fotograf; căci niciodată n'ai știut cum îți va sta mai bine, în automobil, ca șef de viitor partid.

Să fi suferit ani îndelungați regimul pușcăriilor polare, ca intelectual revoluționar, să fi publicat de mult aceste suferințe ca să nu le ignore nimeni; iar la Văcărești să tremuri, să învinetești și să balbăi în fața unui gardian care, știindu-te deținut politic, te salută cu venerație și-ți strigă «Trăiți!» tocmai când te-ai speriat.

Să faci curte, cu perucă, și să-ți sară, vorbind, protezadentară.

Să-ți fie cuțitul întotdeauna știrb, furculița împletită și lingura găurită ca să tai anapoda, să nfigi ridicul și să-ți curgă ciorba la banchete pe piept.

Să găsești gândaci și muște în toate mâncările la fund și când ți-o fi foamea mai mare să scoți din gură fire de păr, de care să tragi câte un minut.

Să-ți servească ochiurile la birt un chelner cu ochiul umflat și supurent, pâinea cu degitele unsuroase scoase voluptuos din găurile nasului, și să nu poți face și răspunde nimic, chelnerul fiind sindicalizat, votând după regimul universal și găsindu-se apărat, de la Marx încoace, de toți bărbații politici și de toți sociologii, printre care să te numeri și dumneata.

Să-ți aibă scaunul pe care șezi, un picior mai lung și încălțăminte cu care calci o talpă mai groasă.

Când deschizi umbrela să te lovească spetezele și să te întorci de pe scară chior.

Să găsești seara acasă, cotoare de țigară străine în scrumieră și nevasta dumitale să nu știe nimic.

Să vrei să-ți mângâi câinele și să te mârâie; pisica, și să se zborșească; copiii și să fugă; nevasta, și să se îndepărteze, pentru că s'a citit într'un ziar politic că ești un satir.

Să ai o corespondență imensă și întodeauna indescifrabilă.

Pe toate hârtiile când vrei să scrii, să găsești invariabil imprimată inscripția «Sunt un măgar» și să fii silit să injuri.

Să dai drumul robinetului de apă și să curgă țărâte.

Să te uiți în oglindă și să te vezi cu barbete și să te întrebi cine ești.

Să te refuze birjarul și să te dea jos din tramvai, sub cuvânt că ești hoț de buzunare.

Să-ți sune clopoțelul toată ziua și toată noaptea și să nu fie la ușă nimeni.

Să trăsari din somn de pocnetul unui foc de revolver, oridecâteori adormi.

Să-ți trosnească toate mobilele din casă, să-ți fluiera și să-ți cânte toate ușile și sertarele, iar când vei voi să te scapi ieșind, să-ți scârție ghetetele.

Să-ți fie nevasta literată, inteligentă, urită și șoldie și să te certe că încă nu ai ajuns membru al Academiei.

Să te întâlnești la diverse ore cu câte 10 oameni care să te fixeze cu insistență și, oprindu-se în loc, să se uite lung după tine, fără să descifrezi în expresia feții lor nimic.

Să te întorci dela ospăț și să dai în buzunarul pardesiului de un pahar cu cifra familiei la care ai mâncat și ai ținut un discurs.

Să-ți aduci aminte că solicitând un serviciu dela ministrul Demetriescu, i te-ai adresat cu vorbele «Domnule Pompilian».

Să te plimbi prin grădinile publice și să-ți auzi numele strigat, fără ca să te cheme nimeni.

Toți nasturii dela pantaloni și haine să-ți lipsească într-o zi — și limba, cu șireturile, dela ghețe.

Să-ți fie sete și să-ți aducă o cană cu cocă.

Pălăriile din dulap să nu ți se mai potrivească: una să-ți cadă pe urechi, alta să-ți stea pe creștet.

Intr'o zi să-ți fie costumele cu mult prea largi și a doua zi cu mult prea strimte, ca și încălțăminte.

Să vezi portretele veneraților tăi părinți că scot limba la tine și într'o pictură să-ți găsești bunicul, fost colonel, smulgându-și firele de păr, ale unui neg crescut pe tablou.

Să-i spui fecioarii pe care o adori, că o iubești și fecioara să-și caute în unghii. Să insiști, și să observi că adormise.

Să te interneze în spital pentru otită, să te schimbe în patul altuia și să fii tratat de rinichi, și să te supui, socotind că așa cere știința. Iar într'o zi de operație, să te trezești din cloroform cu piciorul tăiat de-asupra genunchiului. Și totul, grație unor greșeli în registre.

Să te doară măselele un an de zile și dentiștii să nu te creadă, obiectându-ți că ești maniac.

Să ai în cap numeroase proiecte geniale și ținând, o conferință, să vezi ridicându-se, unul câte auditoriul, înaintea expunerii celui de-al doilea proiect din unsprezece.

Să te pizmuiască săracii de avere și să te urască bogații pentru idei revoluționare și să n'ai niciun franc și nicio idee.

Cinstit până la stupiditate să, te bucuri de reputația unui escroc. Să fii blând și să n'ai cu cine, toată lumea fiind încredințată de răutatea ta bestială. Jalea ta să provoace râsul, gluma ta să măhnească și să întristeze. Să cauți atunci să te însori prin mica publicitate și să ți se ivească o văduvă israelită cu 8 copii sănătoși.

Să găsești în buzunare scrisori de dragoste și propuneri galante. Să te duci la întâlnire și să mănânci bătaie.

Să-ți fie dulcele acru, acrul amar și săratul iute, și să-ți fugă apa când o bei.

Să-ți umble stoluri muștele prinprejur.

Să vrei să te împuști și să nu-ți ia foc revolverul. Să vrei să te spânzuri și să alunice sfoara. Să vrei să te otrăvești și să-ți administrezi un purgativ. Să-ți înfigi cuțitul în grumaz și cuțitul să ți se îndoaie. Să vrei să te arunci pe fereastră și să dai cu ochii de proprietar, care amenințându-te cu degetul, îți aduce aminte că murdăria e oprită. Și să trăiești încă 20 de ani, căci o să mai fie nevoie de dumneata.

T. Arghezi.

RAPSODIA SOARELUI

O, răstignitule din fiecare-amurg
Ce te 'ncovoi pe jarul tău încenușat
Ca 'ntr'un cupțor adânc de-aramă,
Când seara 'mprăștiată pe pământ
E par'că spuza ta cernută'n vânt,
O, răstignitule din fiecare-amurg,
De ce nu 'ncremenești odată'n zare?
Să nu mai vie noaptea peste noi,
Să nu mai meargă nimeni la culcare;
Destul de-adânc e somnul de apoi...

Torentu-ți cald de s'ar opri 'n deșertul lumii,
Ne-am desmorți în valuri brațele 'nghețate
Ca spicele din noaptea humii;
Ne-am înălța spre tine frunțile 'nspinate
Să le 'nflorești cu rozele mândriei;
Și nici un vânt nu ne-ar mai smulge-aceste flori
De-ai învia din racla ta de nori
Și-ai scânteia mereu în zările câmpiei;
Pământu-ar fi o scară de culori
Și-am forfoti de tine însetați
Ca roiurile de albine;
Iar ochii nu ne-ar mai clipi sub lămpi
Oi ar privi în râpi adânci cu tine,
Sub ziua ta noi n'am ști zilele cum curg,
Și anii n'ar mai fi trecuți sau viitori
Căci n'ar mai fi nici pentru tine-amurg sau zori...

Dar cum?

Să nu mai vie noaptea niciodată?

Și nici odihna ce ne picură din stele
 Tăcerea 'n cugetele noastre grele?
 Să nu mai vie visul, albul crin
 Ce-l pune somnu 'n cupa noastră cu venin?
 O, nu...

Mai bine du-te, soare,
 Și lasă luna să ne-apară pe poteci
 Ca'n ochii turmelor pierdute un păstor;
 O, lasă-ne dormind să așteptăm
 Popasul sufletului nostru călător,
 Și s'auzim sunându-și cheile uitarea
 Ce ne deschide 'ntotdeauna paradisul
 Când ne cufundă somnu'n negru-i coridor.
 O, lasă noaptea să ne fie călduză
 Pe marginile marilor abise,
 Să nu ne prăbușim în ele fără vise...

Urmează-ți, dar, calvarul început,
 Căci Timpul, tainicul războinic,
 Chiar dacă 'n zarea nopții te-a pierdut
 Însângerat ca pe un scut,
 Te va 'nălța în zori de zi din altă zare
 Spălat de sânge 'n roua dimineții,
 Și te va ridica din nou vibrant și cald
 Ca și un scut fulgerător al vieții.

Șerban Bascovici

PÂLNIA ȘI STAMATE

Roman în patru părți

I

Un apartament bine aerisit, compus din trei încăperi principale, având terasă cu gîamlîc și sonerie.

În față, salonul somptuos, al cărui perete din fund este ocupat de o bibliotecă de stejar masiv, totdeauna strîns înfășurată în ciarciafuri ude.... O masă fără picioare, la mijloc, bazată pe calcule și probabilități, suportă un vas ce conține esența eternă a „lucrului în sine“, un cățel de usturoi, o statueta ce reprezintă un popă (ardelenesc) ținând în mână o sintaxă și... 20 de bani bacșiș... Restul nu prezintă nici o importanță. Trebuiește însă reținut că această cameră, vecinic pătrunsă de întunerec, nu are nici uși, nici ferestre și nu comunică cu lumea din afară de cât prin ajutorul unui tub, prin care uneori iese fum și prin care se pote vedea, în timpul nopții, cele șapte emisfere ale lui Ptolomeu, iar în timpul zilei doi oameni cum coboară din maimuță și un șir finit de bame uscate, alături de Auto-Kosmosul infinit și inutil....

A doua încăpere, care formează un interior turc, este decorată cu mult fast și conține tot ceeace luxul oriental are mai rar și mai fantastic... Nenumărate covoare de preț, sute de arme vechi, încă pătate de sânge eroic, căptușesc colonadele sălii, iar imenșii ei pereți sunt, conform obiceiului oriental, sulemeniți în fiecare dimineață, alteori mă-

suraji, între timp, cu compasul pentru a nu scădea la întâmplare.

De aci, prin o trapă făcută în duşumea, se ajunge, din partea stângă, în o subt-pământă ce formează sala de recepție, iar din partea dreaptă, prin ajutorul unui cărucior pus în mişcare cu manivelă, se pătrunde într'un canal răcoros, al căruia unul din capete nu se ştie unde se termină, iar celălalt, la partea opusă, într'o încăpere scundă, cu pământ pe jos şi în mijlocul căreia se află bătut un ţăruş, de care se află legată întreaga familie Stamate....

II

Acest om demn, unsuros şi de formă aproape eliptică, din cauza nervozităţii excesive la care a ajuns, de pe urma ocupaţiilor ce le avea ca consilier comunal, este silit să mestece, mai toată ziua, celuloid brut, pe care apoi îl dă afară, fărămiţit şi insalivat, asupra unicolui său copil, gras, blazat şi în etate de patru ani, numit Bufty.... Micul băiat, din prea multă pietate filială, prefăcându-se însă că nu observă nimic, târăşte o mică targă pe uscat, în vreme ce mama sa, soţia tunsă şi legitimă a lui Stamate, ia parte la bucuria comună, compunând madrigale, semnate prin punere de deget.

Aceste ocupaţiuni indeajuns de obositoare, îi fac cu drept cuvânt, să caute să se amuzeze şi atunci, ajungând uneori cu îndrăzneala până la inconştienţă, se uită tustrei cu benoculul, printr'o spărtură a canalului, în Nirvana (care se află situată în aceeaşi circumscripţie cu dâşii, începând lângă băcănia din colţ, şi aruncă în ea cu cocoloaşe făcute din miez de pâine, sau cu coceni de porumb. Alteori, pătrund în sala de recepție şi dau drumul unor robinete expres construite acolo, până ce apa, revărsându-se, le-a ajuns în dreptul ochilor, când cu toţii trag atunci, de bucurie, focuri de pistol în aer.

În ce priveşte personal pe Stamate, o ocupație care îl

preocupă în gradul cel mai înalt, este ca să ia seara prin biserici, instantanee de pe sfinții mai în vârstă, pe cari le vinde apoi cu preț redus credulei sale soții și mai ales copilului Bufty, care are avere personală. Acest negoț nepermis nu l-ar fi exercitat pentru nimic în lume Stamate, dacă nu ar fi dus lipsă aproape completă de mijloace, fiind silit chiar să facă armata când era abia în vârstă de un an, numai ca să poată ajuta, cât de curând, pe doi frățiori nevoiași ai săi, cu șoldurile scoase prea mult în afară, cauză pentru care fuseseră dați afară din slujbă.

III

Intr'una din zile, lui Stamate, ocupat fiind cu obicinuitele sale cercetări filozofice, i se păru, o clipită, că a pus mâna și pe cealaltă jumătate a „lucrului în sine“, când fu distras de o voce femeiască, o voce de sirenă, ce mergea drept la inimă și se auzea în depărtare, pierzându-se ca un ecou....

Alergând de urgență la tubul de comunicație, Stamate, spre marea lui înmărmurire, văzu cum, în aerul cald și îmbalsămat al serii, o sirenă cu gesturi și voce seducătoare, își întindea corpul lasciv pe nisipul fierbinte al mării.... În luptă puternică cu sine, pentru a putea să nu cadă pradă tentației, Stamate închirie atunci în grabă o corabie și, pornind în larg, își astupă urechile cu ceară împreună cu toți matrozii...

Sirena deveni însă tot mai provocatoare... Ea îi urmări pe întinsul apelor, cu cântări și gesturi perverse, până ce o duzină de Driade, Nereide și Tritoni, avură tot timpul să se adune din larguri și adâncuri și să aducă pe o superbă cochilie de sidex, o inocentă și decentă pâlnie ruginită.

Planul de seducțiune al seriosului și castului filosof, putea fi astfel considerat ca reușit. Abia avu el timpul să se furișeze la tubul de comunicație, când zănele mării

ii și depuseră, grațios, pâlnia în preajma locuinței sale, apoi ușoare, sglobii, în râsete și chiote nebune, dispărând cu toate pe întinsul apelor.

Confuz, înebunit, desagregat, Stamate abia putu să apuce cu căruciorul prin canal.... Fără a-și pierde însă cu totul sângele rece, asvârli el de câteva ori cu țărână asupra pâlniei și după ce se ospătă cu puțină fiertură de ștevie, se aruncă, din diplomație, cu fața la pământ, rămânând astfel în nesimțire timp de opt zile libere, termenul necesar ce, după procedura civilă, credea dânsul că trebuia treacă, pentru a putea fi pus în posesiunea obiectului.

După această trecere de timp, reluându-și ocupațiunile cotidiane și pozițiunea verticală, Stamate se simți cu totul renăscut. Niciodată nu cunoscuse el până atunci divinii flori dragostei. Se simțea acum mai bun, mai îngăduitor și turburarea ce o încerca la vederea acestei pâlnii îl făcea să se bucure și totodată să sufere și să plângă ca un copil. O scutură cu un otrep și după ce îi unse găurile principale cu tinctură de iod, o luă cu sine și, cu legătură de flori și dantele, o fixă alături și paralel cu tubul de comunicație, și, tot atunci, pentru prima oară, istovit de emoție, trecu odată printr'ansa, ca fulgerul, și îi fură sărutare.

Pentru Stamate, pâlnia deveni de atunci un simbol. Era singura ființă de sex femeiesc cu un tub de comunicație ce i-ar fi permis să satisfacă și cerințele dragostei și interesele superioare ale științei. Uitându-și cu totul sacre îndatoriri de tată și de soț, Stamate începu să-și taie fiecare noapte, cu foarfeca, legăturile ce-l țineau atașat de țărnuș și, spre a putea da frâu liber dragostei sale neîțarmurite, începu să treacă din ce în ce mai des prin interiorul pâlniei, făcându-și vânt în ea de pe o trambulină construită expres, și coborându-se apoi în mâini, cu o înălțime teală vertiginoasă, pe o scară mobilă de lemn, la capătul căreia își rezuma rezultatul observărilor sale în afară.

IV

Fericirile mari sunt totdeauna, de scurtă durată... Intr'una din nopți, Stamate, venind spre a-și face obicinuita-i datorie sentimentală, constată cu uimire și desamăgire că, din cauze încă nepătrunse, orificiul de ieșire al pâlniei se strâmtase într'atâta, încât orice comunicație prin el era imposibilă. Nedumerit și totuși bănuitor, se puse la pândă și a doua noapte, necrezându-și ochilor, văzu cu groază cum Bufty, urcat sus, gâfâind, fusese lăsat să intre și să treacă. Petrificat, Stamate, abia avu puterea să se ducă să se lege singur de țărșuș; a doua zi luă însă o hotărîre supremă.

Mai întâi își îmbrățișă soția devotată și după ce îi dădu în grabă o vopsea, o cusu într'un sac impermeabil, în scopul de a păstra mai departe, intactă, tradițiunea culturală a familiei. După aceea, în mijlocul unei nopți reci și întunecoase, luă el pâlnia și pe Bufty și, aruncându-i într'un tramcar, ce tocmai trecea la întâmplare, le făcu vânt cu dispreț în Nirvana. Totuși, mai târziu, sentimentul patern învinse, și Stamate, grație calculelor și combinațiilor sale chimice, reuși să facă cu timpul, prin puterea științei, ca Bufty să ocupe acolo un post de sub-șef de biuro.

Cât despre eroul nostru, Stamate, pentru ultima oară cătând prin tubul de comunicație, mai privi odată Kosmosul cu ironie și indulgență.

Suindu-se apoi pentru totdeauna în căruciorul cu manivelă, luă direcția spre capul misterios al canalului și mișcând manivela cu o stăruință crescândă aleargă și astăzi, nebun, micșorându-și mereu volumul, cu scopul de a putea odată pătrunde și dispărea în infinitul mic.

Urmuz.

CHESTIUNI NAȚIONALE

Românii din Peninsula Balcanică

Aromânii, cu toate că n'au avut nici o speranță că se vor uni cândva cu frații lor din regat, au apărut cu toate acestea cu căldură cauza sfântă a neamului nostru și au arătat o dragoste neclintită pentru patria mamă, chiar atunci când interesele lor îi împingeau aiurea și când helenismul cu cultura sa și cu trecutul său le deschidea brațele.

Lupta pe care au dus-o ei pentru păstrarea individualității lor etnice, pentru creiarea de școli, pentru numirea de episcopi și pentru întrebuințarea limbii lor în biserică a fost o adevărată epopee eroică. Aproape toți primii învățători ai neamului au fost de multe ori aruncați în temniță, au fost terorizați în fiecare moment și au fost socotiți nu de puține ori ca turburători ai liniștei publice. Nimic totuși nu i-a putut înfrânge, nimic nu i-a putut descuraja.

Acest fel de a vedea și de a lucra al Aromânilor a găsit în mod firesc un ecou și un sprijin în România care încă din anul 1862 a început să se intereseze de elementul românesc din Macedonia, Tesalia, Epir și Albania. Sfortări mari, sacrificii nenumărate a făcut România modernă pentru *redeșteptarea prin școală și biserică* a conștiinței naționale printre Aromâni.

Școlile primare se înmulțise ajungând până la numărul de aproape *una sută* de băieți și de fete cu 5500 elevi și eleve, cu 125 institutori și 60 institutoare. Și școli secundare de băieți și de fete se înființase, *patru* la număr, cu 300 elevi și eleve cu 35 profesori, 11 profesoare, 12 institutori și institutoare.

Pe tărîmul bisericesc însă propaganda românească a întâmpinat cele mai mari greutăți; și nu de puține ori, dominațiunea clerului grec asupra creștinilor din fosta Turcie, cari nu aparțineau naționalității helenice, a fost o calamitate cu mult mai de temut decât dominațiunea turcă.

Și de câte ori acest nenorocos element românesc, care

a arătat totdeauna o admirabilă statornicie în credința ortodoxă, n'a încercat să dobândească o biserică autonomă! În zadar însă s'a trudit, căci clerul grec s'a opus totdeauna mișcărilor de emancipare religioasă și națională a Aromânilor; mai cu seamă Patriarhul ecumenic ducea o politică de netoleranță și de violență contra acestora, aducând două motive: întâiul, *dogma unității limbii liturgice*, al doilea, *dogma unității șefului religios*, amândouă lipsite de seriozitate, căci întâia, nu este ridicată nicăieri de Biserica ortodoxă în dogmă (fiecare om putând să se roage lui Dumnezeu în limba sa) a doua e nefundată, căci în însuși imperiul turcesc dinaintea războiului balcanic erau patru patriarhi.

Lupta dusă cu atâta curaj și abnegațiune n'a dat un rezultat favorabil pentru Aromâni, căci guvernele otomane n'au putut trece peste cerbicia și nedreptatea Patriarhilor ecumenici.

Ceasul mântuirii lor însă n'a sunat nici după cele două războaie: balcanic și mondial. Chiar astăzi Aromânii, în dorința lor de a-și perpetua existența națională, întâmpină greutăți, pe față sau în ascuns, din partea statelor sub a căror hegemonie sunt. Dar mai ales din partea Sârbilor greutățile sunt cele mai mari. Toate școalele și bisericile române din Macedonia sârbească, afară de biserica română din Monastir care a fost deschisă acum de curând, sunt închise. În Grecia avem numai 15 școale deschise, cele din circumscripția Megleniei sunt încă închise. Deschise sunt și cele două școale comerciale: cea superioară din Salonic și cea inferioară din Ianina, la care funcționează 15 profesori. În Albania, unde ne bucurăm de o mare bunăvoință și de o prietenie sinceră avem numai două școale deschise; alte 4 urmează să se deschidă acum: ele au fost închise din cauza evenimentelor prin care a trecut această țară, către care Statul român trebuie să-și îndrepte într'un mod serios atențiunea. În Bulgaria este deschisă numai școala din Sofia; acum este vorba să se redeschidă și școala din Giuamaia de sus. În total funcționează azi în Peninsula Balcanică aproape 85 institutori și institutoare români.

Guvernului României Mari îi incumbă datoria sfântă de a lucra stăruitor n sensul ca elementul românesc din dreapta Dunării să se bucure de toată libertatea pentru existența și desvoltarea sa națională, căci, cum s'a zis cu drept cuvânt: «Ori unde sunt Români și interese românești de

orice natură, România are un cuvânt de zis și o datorie de împlinit. Aceasta este chemarea ei; și locul pe care-l ocupă la gurile Dunării, între Orientul și Occidentul Europei îi arată și calea ce are de urmat și puțința de realizare a acestor mari interese».

În adevăr, a nesocoti o populațiune românească, împrăștiată în întreaga Peninsulă Balcanică, de peste 700 mii suflete, cu însușiri remarcabile de ordin moral, intelectual și, cu deosebire, de ordin practic, care este mai bine pregătită decât oricare alta din această peninsulă și care poate să dea concursul cel mai prețios pentru apărarea și promovarea diferitelor interese politice, culturale, economice și comerciale pe care le are România Mare în Orient, ar însemna a face cea mai mare greșală și a nesocoti cel mai mare folos.

Ceva mai mult, s'ar comite o crimă, dacă s'ar lăsa să se desnaționalizeze o populațiune românească de origină, de limbă și de simțiminte: toate eforturile trebuie să tindă la păstrarea caracterului ei etnic și a culturii ei românești. A socoti în neamul tău peste 700 mii de oameni mai mult, mai ales dintre cei vestiți prin spiritul lor de întreprinderi negustorești și recunoscuți ca un element de sânguință, ordine, bogăție și de un devotament incomparabil, este un noroc așa de mare, încât a renunța la ei ar însemna a da dovadă de cea mai mare lipsă de prevedere și patriotism.

Pe de altă parte, să sperăm că și guvernele statelor balcanice care au avut virtutea și priceperea de a ajunge prin propriile lor forțe la *realizarea idealurilor lor naționale* și sub a căror stăpânire se găsesc Aromânii, vor dovedi că-și înțeleg interesul, asigurând supușilor lor Aromâni *libera dezvoltare și conservare a individualității lor etnice*, și că și-l vor îndeplini.

Iuliu Valaori

LITERATURĂ

ZAMOLXE, (Mister Păgan *)

DE

LUCIAN BLAGA

Blaga e un îndrăgostit al naturii. O iubește cu admirația instinctivă a strămoșului său cioban, capabil să petreacă ore întregi de nemișcare cu ochii pierduți în zare și cu urechea ațintită la murmurul apei, la zumzetul musculițelor și la șoaptele pădurii; și o iubește cu sufletul zbuciumat de întrebări al filosofului, uimit de armonia cerului înstelat și a stropului de rouă ce-l reflectă pe un fir plecat de iarbă. Când poetul filosof vrea să ne apropie de zbuciumul sufletului său, atunci ne duce în mijlocul naturii, care îi descopere atâtea frumuseți, încât el devin izvor nesecat de comparații:

Despre Dumnezeu nu poți vorbi decât așa:
il intrupezi în floare și-l ridici în palme,
il prefaci în gând și-l tăinuiești în suflet,
il asemeni cu'n izvor și-l lași să-ți curgă lin
peste picioare,
il prefaci în soare și-l aduni cu ochii;
il inchipui om și-l rogi să vie'n sat,
unde-l așteaptă toate visurile omenești.
Arunci grăunțe între brazde și zici:
din ele crește Dumnezeu.

Trebuie să ai, firește, ochiul îndrăgostitului, pentru ca în orice părticică a naturii să vezi măreția firii întregi, pentru ca ideea Dumnezeirii s'o poți cobori, fără de a o banaliza și profana, în unda ce trece alinătoare peste picioarele tale, dorite de răcoreala ei. E o răsturnare cutezată a imaginii moștenite despre omul ce se prosterne la picioarele Dumnezeirii, posibilă numai dacă pe Dumnezeu îl concepi nu

*) Raport citit la Universitatea din Cluj pentru decernarea premiului de 6000 lei, instituit de Ministerul Artelor.

de-asupra firii, ci în fire, în toate ale ei, chiar în imperfecțiunile ei, în lupta după perfecție pe care natura ne-o desvăluie la tot pasul.

Pentru Zamolxe, păgânul, Dumnezeu nu e o ființă supranaturală, Măreția lui nu consistă în atotputernicia și în firea sa atotștiutoare, ci tocmai în îndemnul nepotolit de a face mai mult decât poate:

Te zbuciumi vecinic dibuind
să faci minuni cum n'au mai fost,
dar brațele nu-ți sunt așa de tari
precum ți-e visul de înalt.
Atât de des tu cazi înfrânt
și nici nu bănuiești furtuna de lumină ce-ai creat-o!

Pentru-ca imaginea *acestui* tragic Dumnezeu să fie completă, Zamolxe și-l închipue orb. Puterea oarbă a naturii, care se manifestă într'un vecinic zbucium după desăvârșire, e deci personificată — căci omul și-a închipuit totdeauna pe Dumnezeu după chipul și asemănarea sa — într'un bătrân orb, pipăindu-și cărarea printre spini. Iar noi, oamenii, văzătorii? Noi sântem copiii lui și fiecare îl purtăm de mână. Noi suntem destinați să luăm pe micii noștri umeri soarta marelui Orb.

Pentru această învățătură, care cerea oamenilor o sfortare necurmată spre atingerea mai-binelui, Zamolxe a fost bătut cu pietre și alungat din orașul în care Magul păzea vechea religie tradițională știind că Tracii lui

Dac'ar trăi cum a râvnit Zamolxe
s'ar mistui ca focul.

Insă și de astă dată se adeverește că :

Un profet

Nu e nimic, dar un profet *lovit* — e mult.

Și iată că abia *după ce* Zamolxe a fost alungat dintre ai săi, poporul începe să rumege învățătura lui. Magul nu avea dreptate să nesocotească vulgul, căci în adâncul sufletului nepricepător al masei e ascunsă cea mai sfântă însușire omenească: dorința de a se jertfi pentru o idee mare. Chiar între soldații înarmați, care aveau să străjuiască pe bieții zei în templul lor „văduvit de credință“ se gă-

sesc mucenici ai învățătorei cele nouă. Dar dacă Magul se înșelase asupra sufletului mulțimii, el e în drept să desprețuiască înțelepciunea ei. Viclenia Magului triumfă, născocind următorul plan infernal: spre a salva credința în vechii zei, el răspândește faima că Zamolxe însuși e un zeu. Ast-fel oamenii se vor mulțumi să aducă jertfe statuei lui, în templul îmbogățit cu un idol: *Oamenii divinizând pe Zamolxe, îi vor uita învățătura.*

În vremea aceasta Zamolxe, fugind de pietrele celor ce nu l-au înțeles, căutase liniștea singurătății, care „îi mângâia până la uitare amintirile rănite“. În cei șapte ani petrecuți în peștera ocrotitoare, învățase să se resemneze de a mai ferici lumea și depăna numai pentru sine firul filosofiei sale. Dar firea lui de profet îl ispitește din ce în ce mai puternic „să reentre în patimile oamenilor“: privind stelele căzătoare pe bolta cerească, i se pare că și „el se întorc în lume“. Lupta sa sufletească se manifestă în vedenii. Mai întâiu i se arată un moșneag care ține în mână o cupă. Socrate vine „de unde nu e timp“, de unde „vin numai visurile și marii visători“. El îi spune:

De ești izvor *trebuie* să curgi spre mare.

„Ce vină ispășește? îl întreabă Zamolxe, iar Moșneagul, care duce la gură cupa cu otravă, răspunde: „Una singură: n'am stat nici odată la îndoială“.

A doua viziune, un tânăr cu plete lungi și coroana de spini pe frunte — Hristos — îi arată că fructul e copt și așteptat de cei dornici de a-l culege:

Zamolxe: Dar ce vrei cu coroana ta de spini?

Tânărul: Seamăn ghimpi sub Calea-laptelui

și aștept să răsară dureri,

dureri multe

și așa de adânci, ca fiecare din ele

să-și zică:

„sânt frumoasă“.

În sfârșit apare umbra lui Giordano Bruno, legat pe un rug.

Zamolxe: Cine te-a ridicat pe rug?

Cel de pe rug: Cumpătatul veșnic trează...

Zamolxe: Nu-l știu.

Cel de pe rug: E: toți și nimenea. E cel ce te oprește

să istovești un gând.

La drumul jumătate te înlanțue

Și-ți strigă: „Destul, nebunule!“

căci vezi, *un gând întreg* e o năpastă.

Ci eu îmi zic:

Năpastă? Fie!

Sus, omenire, către cer,

sau viermii să te roadă în mormânt!!

Zamolxe se întoarce la ai săi — și-i află în orașul imbrăcat în haine de sărbătoare, ridicând o statuie *zeului* Zamolxe, fericiți că astfel a scăpat de zbuciumul învățaturii lui și că au făcut pace cu Marele preot. Acesta are o vorbă crudă pentru profet:

Du-te! Dar zilele când s'or mici de frig

și foamea te va roade,

îți îngăduim să te'ntorci,

din când în când,

necunoscut — ca cerșetor...

Rămășițele ce prisosesc

de la altarul tău

...le vei primi din îndurarea mea.

Zamolxe, văzând că vrăjmașul său e însăși statuia ce avea să-l divinizeze, o doboară cu pumnii. Mulțimea necunoscându-l, îl omoară cu însăși bucățile statuei sale sfărâmate.

Ideea aceasta, căreia nu-i lipsește nici adâncimea, nici originalitatea și care cuprinde un admirabil conflict tragic, e sâmburele „misterului păgân“ cu care ne surprinde gingașul poet Blaga. Cuvântul „mister“ trebuie înțeles în sensul de dramă cu subiect religios, cum se reprezentau în evul mediu la anumite zile din an. Pentru concepția filosofică pe care o desvultă, poetul are nevoie de personaje „păgâne“ și i-o împrumută lui Zamolxe, potrivit ca erou, tocmai fiind atât de palid conturat istoricește Ideea de a ne înfățișa în cel dintâi poem dramatic românesc, care părăsește feeria basmelor naive și se avântă în regiunile vecinicii umane, un colț de viață daco-tracică, mi se pare cât se poate de fericită.

Cei ce au încercat până acuma în literatura noastră să reinvie epoca anteromană, din lipsă aproape complectă a datelor, au făcut apel de obicei la sentimentul nostru de

mândrie națională, împrumutând câteva elemente din portul figurilor păstrate pe columna lui Traian și forțând partea vitească a luptătorilor lui Decebal. Notele acestea exterioare sau stridente și declamatorice nu puteau conveni artistului discret Blaga, care abia odată, în treacăt, dacă ne vorbește, prin rostul ostașilor de dorul lor de a fi duși în lupte cu dușmanul țării, în loc de a fi întrebuințați ca străjeri de temple. El caută aiurea elementele ce vor alcătui fondul local al poemului său.

Țara Tracilor este colțul de pământ binecuvântat, în care ne găsim noi, urmașii lor, țara cu drumurile lor pietroase, asemenea unor chitare: „cu cât mai vechi, răsună mai frumos“, țara cu „cu amurgurile reci“ de toamnă care fac „din fiecare frunză de stejar un clopoțel de aramă“, țara pâraelor pline de păstrăvi, a vinului și a mierii. De aceea un tablou ce va înfățișa un colț de viață tracă va arăta un cules de vii; de aceea la altarul zeilor se jertfește păstrăvi și miere și la întâia întâlnire, Zemora îl învață pe Zamolxe cum să prindă un roi sălbatec de albine.

Un sclav străin, care vine din regiunile portocalilor cu fructe roșii se miră de zeii cu „coarne bourești“ și de iarna, când „cerul roește fulgi de nea“, dar el găsește totuși că soarele din Italia lui „se aseamănă așa de mult cu cel de aici, c'aproape crezi că-i unul și același“.

Strămoșii noștri au trebuit să fie păstori, așa precum au fost urmașii lor în toate vremile. Caprele lor se plimbă cu ugerile atât de pline, încât laptele pică din ele pe iarba grasă, ca o jertfă binecuvântată adusă zeilor. Ciobanul, chinuit de remușcări de a fi aruncat cea dintâia piatră asupra lui Zamolxe, plânge îngropându-și fața în lâna creată a oilor, iar câinii păstorilor pribegi ling urmele de sânge ale rănitului profet. Copilașii, rugându-se zeilor, sfârșesc rugăciunea lor ast-fel:

Și iezii mai ales
să mi-i ferești pe stânci
de râpele adânci,
Tu, groaznic Ne'nțeleș.

Tracii sânt prezentați în mijlocul naturii, copii înțelegători ai tainelor ei. Acest lucru îi bate mai ales la ochi sculptorului grec venit să cioplească statuia lui Zamolxe:

Aicea nu mă simt împrejmuit de oameni,

Ci-aşa de mult în mijlocul naturii,
 încât mă mir că ei nu au mânuchi de muşchi pe cap
 în loc de păr — ca stâncile...

Legătura aceasta intimă cu natura, poetul o personifică chiar în acea delicioasă şi adorabilă figură a Zemoarei, faţa magului „proaspătă ca dimineţile de toamnă“, trecând pe dinaintea noastră ca o zână sprintă. Ea iubeşte iarba şi soarele, ca lăcusta săltăreaţă, îşi usucă la soare sandalele muiate în roua dimineţii, aude cum râde pădurea şi ştie s'o facă să rădă, iar pe oameni îi cunoaşte după semnele imprimare în lut. Deşi castă, ca Diana, ea ştie cât de tulburătoare e frumuseţea ei:

Zamolxe, tu eşti foarte tânăr
 şi eu-s frumoasă, dar să nu te sperii...

Dar natura nu are numai soare şi flori, ci şi nopţi fio-roase şi fulgere. Copii ai naturii, Tracii sunt superstiţioşi. Ei cred în pricolici, în „valvele reci din mine de aur“, în rodul mai bogat al viţei subt care s'au îngropat stărvuri de om şi sunt capabili să fie fanatizaţi de ciobanul care propovăduieşte noua credinţă:

Pentru trimisul lui Zamolxe — ori şi ce!
 Zi: „umple-ţi părul cu răşină“ —
 şi dacă trebue îmi voiu aprinde părul
 ca să ai o faclă'n miez de noapte,...
 zi „aruncă-te în ţapă“ —
 şi mâne voiu fi ciugulit de pasări ca un strugure.

În aceste din urmă două versuri cred că avem aface cu o aluzie la tradiţia despre credincioşii lui Zamolxe, care, după Herodot, îi trimiteau în fiecare an un mesager, aruncând pe unul de ai lor în aer şi prinzându-l în sulite. Încolo, tot mediul trac e evocat prin arătarea câtorva din trăsăturile caracteristice ale ţării şi ale poporului nostru însuşi. Doar ici şi colo dacă poetul lasă sbor fantaziei sale întregitoare şi introduce elemente romantice spre a potenţa nota de simpatie în care îmbracă pe strămoşi, precum este legenda lui Madura, plăsnuitorul doinei, poetul ce-şi omoară sufletul, legând harpa sa, când nu mai poate cânta, de coada unui cal splinatic.

„Misterul“ lui Blaga nu este propriu zis o piesă de teatru. Cred că despre acest lucru autorul şi-a dat singur seama,

când a existat s'o numească chiar „poem dramatic“. Cele mai dramatice scene s'au petrecut înainte de începerea poemului, precum e bunăoară alungarea profetului de poporul neînțelegător. Acțiunea e psihologică, ea se petrece în sufletul lui Zamolxe; poetul întrebuițează chiar de la început cel mai puțin „scenic“ mijloc ca să ne-o arate, monologul. Intriga consistă doar în născocirea vicleană a Magului. Incolo, pe primul plan, apare totdeauna ideea filosofică despre dumnezeire, iar pe al doilea plan avem o serie de tablouri menite să alcătuiască fondul de pe care ea se reliefează mai puternic. Personagiile sunt figuri în aceste tablouri și trec pe dinaintea ochilor noștri, nu atât ca să ajute la desfășurarea acțiunii, ci mai mult ca să contribuie la creierea unei anumite dispoziții de misticism și feerie.

Cred totuși că dacă poetul va găsi un director de scenă de mare talent, care să dispună de toate mijloacele unei montări moderne, poemul lui poate fi și reprezentat. Blaga a pus unui regisor abil o problemă dintre cele mai interesante și i-a ajutat la realizarea scenică a tablourilor prin indicații, care denotă că el are în măsură mare și viziunea descrierilor sale. Și nu mă gândesc numai la parantezele cu indicații scenice, ci chiar la versurile sale, din care se desprind uneori imagini și atitudini de o rară plasticitate: În răsvrătirea sa, după întâiul nesucces, Zamolxe invocă cerul să rostogolească apele sale asupra prostiei omenești; dar în loc de acest potop, scurgerea în zilelor petrecute în singurătate, s'a așezat, peste sufletul său răsvrătit „un prund de'nțelepciune“.

Contrastul între pacea aceasta și tentațiile ce-l ispitesc din nou se arată prin următoarele versuri:

Nălucile-mi apar mai multe azi:
Sânt chinuri care mușcă'n pietre.
Aldată nopțile-mi erau un leagăn de odihnă,
iar ziua lucrurile dinprejur se prefăceau în mine
într'un vis atât de liniștit,
că reci și jilave șopârlele veneau
să caute soarele
pe picioarele mele goale.

În templul zeilor păgâni Zamolxe vrea să arunce iară, „semințe pentru porumbii Orbului“, Magul „ți se sfredelește cu privirea până'n ochii gândului“. Ciobanul lunatic, vede pe tulburătoarea lui atât de aproape, încât

O ating cu degetele dacă vreau.
Sub unghii am lumină din lumina ei.

Poemul dramatic al lui Blaga are multe calități: o idee originală ca sâmbure, din care desprind o înălțătoare credință că totul în lume a venit să plămuiască mai-binele, desăvârșirea ce cumpănește însoțit chinurile facerii; o serie de tablouri zugrăvite artistic cu evocarea discretă a unui mediu plin de farmecul vechimii și o bogăție neobicinuită de frumuseți de amănunt.

Un singur lucru îi lipsește, în măsură mai mare ca volumelor sale de până acum: proporțiile. Pentru un poem dramatic, care voește să răscolească în noi cele mai ascunse tainițe ale sufletului, Zamolxe are proporții prea mici. Ca și în volumele sale de versuri anterioare, și de astădată Blaga s'a mulțumit mai mult cu schițarea unui subiect, desbrăcându-l de tot ce ar putea părea umplutură și arătându-ne ideea în toată puritatea ei. Ideea aceasta răsare curată, ca apa cristalină de izvor, dar ca și aceasta, curge într-o șuviță prea subțire ca să poată desvolta toată puterea ascunsă în undele sale.

Blaga e un concentrat, un înfocat adept al economiei, pe care în artă o crede o condiție esențială. De aceea și în limba sa el apare adesea ca un innoitor, cu împărecheri de vorbe neobicinuite, dar care cruță multe circumscriseri greoaie: „Ghicitoarea ta e ciută de'nțeleș“. Spre a indica cum Tracul se consumă trăind, portul are următoarea construcție hazardată, dar de o limpezime desăvârșită: „Tracul nu trăește, el se trăește“.

În actul final e un tablou scurt, de o pagină, intitulat „Umbra“. Rostul lui în piesă este dispensabil și, de sigur, un autor dramatic cu rutină scenică s'ar fi sfiit să introducă un decor nou pentru cele 15 versuri—dintre acestea două constau din câte un singur cuvânt—care alcătuiesc monologul lui Zamolxe. Poetul l-a introdus însă, vădit, de dragul următoarelor trei versuri, de un adânc înțeleș:

Iată și umbra mea;
n'am înțeleș-o niciodată:
eu o arunc și totuși e mai mare decât mine.

Citeam deunăzi observarea unui critic literar, care urmărind literatura nouă, constata că îi lipsește așteptatul aport de note deosebitoare, pe care noile provincii ar fi

să-l aducă scrisului nostru tradițional. Se aștepta ca Ardealul și Bucovina să vină cu ceva nou, ieșit din plămădirea în suflet românesc a culturii germane, ca Basarabia să aducă ceva ce amintește puternica individualitate a scriitorilor Ruși.

Mi se pare că Blaga, un admirator vechi al literaturii germane, este unul din acești poeți, care aduce o notă nouă în literatura noastră. Nu mă gândesc la câteva amănunte, cum este acel „zeii-și chiamă singuri marele amurg“ ce amintește pe „Götterdämmerung“, devenit celebru prin Wagner. Nici chiar la forma prea puțin obicinuită la noi a versurilor albe asimetrice. Asemănarea cea mare a Zemorei cu Rautelelele a lui Gerhardt Hauptmann poate să fie o asociație în mintea mea și nu o reminiscență în sufletul poetului. Dar însuși genul poetic ce și-a ales și felul de a dramatiza o problemă filosofică își găsește analogii mai multe în literatura germană și în cea nordică decât în oricare alta.

Cu toate acestea Blaga rămâne Român până'n adâncul firii sale, precum Român a fost Coșbuc, care totuși e atât de adânc influențat de poezia germană și aproape exclusiv de ea. Și de oare-ce am pomenit numele lui Coșbuc, fiemi îngăduit să mai relevez o asemănare între cei doi poeți: amândoi, venind din Ardealul în care intelectualii vorbesc cea mai săracă și cea mai coruptă limbă românească, ne-au dau în versurile lor o limbă de o curățenie cristalină în care neologismele lipsesc aproape cu desăvârșire și care fără nici o forțare a cuvintelor noastre de toate zilele, exprimă cele mai adânci idei, cu aceste cuvinte uzuale moștenite din părinți, pe care le innobilează prin fericite împerecheri și prin noile nuanțe de înțeles ce ei le imprumută.

Sextil Pușcariu

P A G I N I V E C H I

Despre N. Bălcescu.

Un preț deosebit are orice document, care contribuie la cunoașterea mai de-a-proape a vieții lui N. Bălcescu, unul din cele mai nobile suflete ale atât de bogatei generații a renașterii noastre naționale și care s'a stins la Palermo înainte de vreme, ars de focul entuziamului său, Stingându-se a lăsat opere de o valoare morală atât de superioară, încât durerea pentru pierderea lui în floarea vârstei (la 16 Nov. 1852, la 33 de ani și jumătate) nu se șterge nici odată din sufletul Românilor cari cunosc și înțeleg trecutul neamului.

Un asemenea document a fost dăruit în zilele trecute Academiei Române de D-na General Cristescu, între alte câteva hârtii vechi.

N. Bălcescu, din pricina rarei înălțimi sufletești la care trăia și care îi era recunoscută (ce mirare pentru zilele noastre!) de contemporani, aceștia îl înconjurau cu o atmosferă plină de afecțiune deosebită. Aceasta se arată din scrisorile rămase de la acei contemporani și din multe manifestări publice. Moartea lui a fost socotită ca un doliu național și Alecsandri a cântat durerea neamului în «Bălcescu murind»: «De pe plaiu'nstrăinării»..... etc.

Scrisoarea, care se publică aici, este una din manifestările acelei iubiri a contemporanilor. Ea este scrisă și adresată la Palermo poste-restante de A. G. Goleșcu (Arăpila) din Dresda, la 15 Dec. 1852—adică o lună după moartea lui Bălcescu, rămasă necunoscută prietenului, care îi trimetea mângâieri pentru suferințele boalei lui și informații pentru «Iliada» lui despre *Achillele Daciei noastre*.

Dresda 15 Dechemvrie 1852.

Dragă Bălcescule, amu întârziatu cu răspunsul pentru că nu sciamu nimica sigur să 'ți scriu, de te voi putè vedè undeva, și cându; acum, după atâta așteptare, a trebuit să'mi iau măsurile ca să trecu iarna la Berlin. Cu multă părere de rău am aflatu singurătatea în care ai rămasu să petreci de iarnă și mă miru cum a pututu să te lasse soruta singuru. Imi zice Stefanu că doresci să vie unul din tinerii noștrii din Parisu să petrecă cu tine în Sicilia. Bine ar fi de s'ar putè, cu tôte că un bărbatu nu plătesce nimic la bôlă, si nici cum nu pôte tine locu de o suroră. Stefanu însă totu are să te viđiteze pentru o săptămână sau doo, si eu totu nu'mi amu perdutu tótă speranța, însă pentru mai târziu.

Te plângi dragă de egoismul lumii; dar ce folosu? un egoismu ôre care este nedeslipitu de personalitate si nu se pôte stîrpi din inima noastră; atâtu numai se pôte cere, ca nici odată acea simțire personală să nu ne facă miscători de reul altora. Alminteri, chiar societatea ce stă între noi, simpatie, dragoste sau devotamentu, adică partea noastră din inimă ce o dăm altora, nu este decât un schimb adăvăraturu, schimb de simțiri si de mulțumiri reciproce. Appoi, poziția ta cere griji si sacrificiuri multe, lucruri anevoie de așteptatu, chiar cându ai fi străbătutu lumea aceasta semănându, cum am đice, inima ta prin inimile ômenilor. Dar simțibilitatea ta paremise că mai multu în sfera ideelor s'a informatu și s'a desvoltatu și s'a consumatu, și scii bine că cine se dă jertfă ideelor n'are să aștepte reciprocitate intru acea jertfire, care tocmai pentru aceea, cu atâta mai mare și mai nobilă este, sub condiție, însă, de a ne bucura din tótă inima intru acésta si de a nu aștepta nici odată dela ômeni ceea ce nu le amu dat loru nici odată: deplină jertfire a personalității noastre.

Ia'ți dar, dragă, inima în dinți, și rabdă cu bărbăție necesitățile ființei omenesci; căci nu folosești cu nima fă-

cându'ți inimă rea. Lassă pe ómeni în voia domnului si te întorce mai bine către acela ce stă mai presusu de cătu ómenii și de cătu tótă făptura lumescă, căci în acela vei găssi mângăerea ce cauti. Starea ta numai cu o climă dulce, viață lină și neturburată, inima cătându dreptu către D-zeu, numai asiè se póte ușura iar nu frământându de giaba în dorinti si nerăbdări. Ce'ți mai passă tie de plăcerile lumii? Si dacă nu ti-au surisu acelle plăceri atunci cându inima omului este un vulcanu, dece mai multu acum? Usiu-rarea stării talle încă odată, stă mai multu în mâna sa de-cătu în a doctorilor, căci clima dulce, viață liniscită și conscintă fericită, țile poți tóte procura, numai să vrei, *cu o voință bărbătească*, auđi tu?

Aceste tóte ți le spun din sufletu, ne putendu a ajuta în altu chipu nici sciindu cându și cum o să te mai vedu. Mă întrebi de voie, dacă amu căpătat'o: pine 'acum nici n'am cercatu, dar veđendu mai târđiu că se póte căpăta cu inlesnire voi cerca. Despre tipăritul cărții telle să nu fii îngrijitu căci si de voi fi eu la Parisu si de n'oiu fi, totu se va găsi cine să îngrijescă de corecturi, si poti să fii incredințatu că cartea ta nu va remănè netipărită. Apropos de istoria ta să scii că am găsitu si în cabinetul de stampe din Dresda portretul celu formos al lui Michaiu; dar pelângă acésta, si altele care nu le veđusemu în cabinetul din Parisu: precum portretul lui Vasilie domnu al Moldaviei cu inscripția acésta | *Illustrissimus Atq celsissimus princeps ac Dominus Dominus* (sic) *Basilus* D. G. (adică Dio-gratia) *Terrarum Moldaviae Princeps & Abraham Westerveldt* pinxit

Wilheh*. Hondius sculp: cum privilegio S. R. M.

Gedani MDCLI

Si altul al lui Cantemir fórte formos al și cu inscripția acésta | *Demetrius Cantemirius Palatinus Moldaviae* |

Si altul al lui Brancovenu Bassaraba cu inscripția acéstă | *Ioannes Constantinus Bassarabas Cantacuzenus de Brancovean furst des H. Röm-Reichs und der Wallachen* | (si acesta formos),

Si mai multe alle lui Sigismund Bathori si al lui Georgius Rakoczii (princeps Transilvaniae Moldavie, Dux, Comes, Palatin? *Transalpinensis*? Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum comes etc.)

iar mai cu sémă uu portretu *förte förte* formos a unui blestemat de fanariotu cu inscripția acésta | Constantinus Scarlat Moldaviae princeps |?

1. *Musas Augusti colit*

2. *aemulus ille volente*

3. *per populos dat jura*

4. *viam que affectat olympo*

{ și grecesce ΘΕΙΑ ΧΑΡΙΤΙ

auđi blestematul? și portretul de ęece ori mai formos decăt al lui Michaiu! Să nu fie Mavrocordat? pentrucă are semnu si capu de bou și corbu.

Eramu să mai roscolescu și prin alte cartóne pentru că stampele sunt förte rissipite si fără nici o ordină aici, dar nu s'a pututu pentru că cea mai mare parte a cabinetului stă inchissă pină s'o sfărși museul cel nou. Dar nu credu să mai fie ceva interessantu pentru noi.

Adio, blestematele, si fii cu minte. Al teu.

A. G. Golescu.

Adresa pe plic: Monsieur Nicolas Balcesco,
Palerme en Sicile. Poste restante.

Ion Bianu

ARTĂ PLASTICĂ

Elementul de agrement în artă.

Sensibilitatea diletantului transformă arta în agrement al vieții, ori de câte ori vine în atingere cu ea. Nota de agrement, din opera de artă, el o extrage, ca musca dulceața din coaja de pepene, printr'un fel de instinct natural. Atâta timp cât activitatea lui rămâne închisă în țarcul familiei, diletantul e inocent și inofensiv. Devine o primejdie socială îndată ce își manifestă, domenical, competența artistică în sălile de expoziții, teatre sau concerte. Preferințele lui sentimentale exprimate în public sunt dezastruoase în consecințe. Importanța lui crește nemăsurată și subit. El se constituie, atunci, în practică factor cultural. Artiștii onorează printr'o genufluxiune pe onor. public prețuitor, amator și cumpărător. În familia lui cu siguranță că există un diletant competent în materie, dacă nu-i chiar el acela. Competență, e adevărat, adunată de pe maidanul locurilor comune: gazeta ce cultivă reportajul artistic. Cu gesturi potrivite de circumstanță, această competență este aruncată ignoranților în obraz. Propagată, ea rotește în cercuri din ce în ce mai largi ca piatră svârlită în baltă. Actual, pentru simplul motiv că natura ne-a dăruit cu ochi, gură, urechi, mâini și picioare, suntem cu toții foarte pricepuți în ale artelor. Diletantul este tipul reprezentativ al publicului amator de senzații artistice pe care și le satisface ocupându-se mai mult de persoana, de cravata artistului, decât de opera lui.

Diletantismul este străvechiu, ca vechime de existență îndatabil. El s'a ivit, în domeniul artei, a doua zi după zămislirea unei lucrări cu caracter artistic. Fenomenele na-

turii excită sensibilitatea omului, imaginația lui se aprinde la confruntarea elementelor naturii între ele: volumul, forma culoarea și, atunci se inventează ornamentul în arta poporană. Omul a cunoscut întâi utilul, frumosul mai în urmă. A deprins așa împodobi unealta și haina. Frumosul se suprapune utilului, la origine. Primul artist desinează un ornament. Urmașii, copii în gen, sunt diletanții. Ei formează totuși mediul, cu preocupări artistice, interesați la gloria primului artist pe care el o reflectă și asupra lor. Căci pe diletant îl apropie vanitatea și îl depărtează neputința în exprimare de artist.

Pentru stadiul actual, al artei noastre, este caracteristică înclinarea pentru elementul de agrement. Mai evidentă în arhitectură. Într'adevăr, toată arhitectura este în funcție de ornament, la noi. Arhitectul, cu ornamentul, violentează atenția și satisface curiozitatea mahalagiului de gen estetic, amândoi, de altfel, nevinovați ca pruncii, întrucât privește estetica. Impopoționarea clădirilor de oraș cu ornamente luate de la monastirile Văcărești, Antim, Horezu etc., și lipite pe ziduri, fără plan și intenție artistică, numai gust estetic nu denotă. Într'aspectul de prescură al casei Kalinderu din str. Renașterii și a „villelor de oraș“ din București, nu este mare deosebire. Rostul ornamentului e decorativ ca intenție artistică, animează o suprafață, nu o distruge însă, cum este cazul la arhitecții noștri. Oricum, arhitectul lucrează cu suprafețe, și din ele trebuie să-și scoată efectul urmărit. Opera de artă, fie de arhitectură, sculptură sau pictură etc., se prezintă ca o unitate în aspectul ei general, ei se subordonează o altă unitate principală sau centrală care formează sâmburele fructului artistic. O suprafață, o fațadă sau un perete interior, ca să rămânem la arhitectură, se parcelează pentru obținerea unui echilibru între părțile constituente. Ornamentul se subordonează acestui echilibru. Insuși aspectul general al unui palat sau case e determinat de cerințele artistice și practice ale vremii. Ori, arhi-

tectul nostru substitue detaliul, chiar constructiv nu numai pe cel ornamental fondului artistic, inexistent aproape pretutindeni.

Meșterii cari au clădit palatele de la Mogoșoaia, Potlogi etc., sau monastirile dela Horezu, Cozia, știau aceste lucruri pe cari arhitectul nostru le ignoră. Cunoștințele tehnice în ale meseriei de construcție propriu zise nu contează, ori cât ar fi ele de vaste, în categorisirea operei de artă ce trebuie să fie fapt. Numai calitățile artistice o determină. Obiecțiunei ce ni s'ar aduse că talentul artistic al poporului românesc se vădește strălucit tocmai în podoaibă și ornament, ripostăm că, cele susținute de noi relativ la primordialele condițiuni ale operei de artă se intrunesc în casa țărănească și chiar la o fotă.

Condițiile tehnice, în care apare revista, nu ne permit să ilustrăm constatările noastre spre demonstrare «de visu» prin alăturarea a două exemple reușite — casele Iarca și Dr. Minovici, de pe șoseua Kisseleff, ambele lucrări ale d-lui *Grigore Cerchez* — de o sumedenie de lucrări din parcurile Ioanide și Filipescu. O plimbare prin București, e edificatoare în sensul expus.

Din orice operă de artă se degajează un sentiment sau, în tot cazul, o idee. Înainte încă, de-a pătrunde în sensibilitatea și conștiință, sculptura ca și arhitectura, acționează asupra noastră prin realitatea celor trei dimensiuni pe care le prezintă volumul lor: o casă este în fond un cub și o statuie sau columnă este un cilindru, ca să așezăm realitatea într-o teoremă. În mijloacele de realizare a unei opere de artă plastică intră și geometria, chiar multă. Rodin a spus-o convins. Sculptorii noștri nu ajuns acolo; afară de rare excepțiuni: care sunt d-nii *Paciurea, Storck, Han*.

Realizarea artistică la majoritatea sculptorilor noștri e numai de desfătare dactilă. Sensibilitatea lor artistică rezidă în buricele degetelor lor. Contactul cu huma le excită dexteritatea dactilă. Toată sensibilitatea tactilă și dexteritatea

dactilă se concentrează în modelajul obiectelor. Și astfel ei modelează, în humă, o alternanță de convexități și concavități în care se prind în joc schimbător lumina și umbra, după situația sursei de lumină. E aceasta o preocupare de gen impresionist, corespunzătoare impresionismului pictural. Din sentiment pentru agrement, la alții, aceștia sculptori de gen clasic, modelajul împrumută formelor lustruiala statuetelor de industrie artistică din vitrina magazinului O. H. Muller, din calea Victoriei.

Când sculptorul nostru se aplică să exprime o idee, o face confuz, cu ajutorul cărței de gramatică elementară. Cu interjecțiunile „în, din, prin, spre“, etc., întovărășite de câte un substantiv: mizerie, alte lumi, foc, lumină. Un pumn de nămol fasonat de mâna sculptorului se chiamă pe latinește, câteodată „ad astra“ iar un cap de babă „de profundis“. Alteori substantivul e singur materializat sub „Melancolie“, „Reverie“ etc., niciodată însă prin „Țicneală“. Agrementul este în cel mai superlativ grad evidențiat în statuile publice sau particulare. Personajul reprezentat fie poet, militar, publicist, om politic este înconjurat de unelte și atribute ale meseriei respective pe care sculptorii le numesc simboluri. O liră sau o coală de hârtie determină calitatea poetului, un șorț cu grăunțe pe gazetar, pentru militari, arsenălul armatei furnizează destule condimente, omul politic este din belșug atribuit cu din toate aceste atribute.

Agrement peste totul, fără măsură și echilibru. Or, aceste amândouă sunt legi pe care sculptura le-a împrumutat de la arhitectură în serviciul căreia a robit timp de secole. Un cap, fie chiar de expresie, o figură etc., înainte de a le modela, le construiești. Între construcție și modelaj există o relație ca între substantiv și adjectiv, ca să vorbim ca d-lor prin pildă gramaticală. Sculptorii noștri sunt departe de triumphiul de compoziție în care Rodin a închis „*le penseur*“ sau de cilindrul care cuprinde pe *Venerea dela Milo*.

Loviturile de pensulă sau de daltă, la pictor sau sculptor, sunt ca și izbiturile de stil la scriitor expresia unei întregi game de sentimente: dela iubire până la revoltă sau ură. Temperamentul unui artist se vedește mai cu seamă prin tehnică. Generația pictoricească actuală chioțește sau chiuê. Cum vede un luminiș de pădure, pictorul trage un chiot, așează galben și verde pe paletă, parcurge repede gama acestor două colori. mai pune nițel albastru și peisagiul cu pomi și cer pe deasupra, e gata. Ce fel de peisaj? Care loc anume? Ce ar aface. Dacă tabloul e pictat în culoare verde reprezintă o pădure, dacă gama este albastră reprezintă marea etc. Se știe că, în pictura impresionistă nu are importanță *ce* pictez, ci *cum* pictez. Răspundem: prost. Pictura ilusionistă a impresionismului devine ilusorie la d-lor, din cauza insuficienței tehnice, și de aceea, în zadar am căuta o relație între colori, dacă relațiile între obiecte este exclusă prin formula tehnică. Sunt simple schițe cu toate defectele diletantismului care ne prezintă cu preferință tot ce este dulceag, moale sau numai plăcut la vedere. Sentimentalism de „Foaie verde, verde și iar verde“...

Sentimentul pentru agrement se mai manifestă și prin preferința pentru peisajul cu caracter geografic cosmopolit. Un sentimentalism de comis-voiajor. Azi e Italia la modă, la rând după: Bretania, Midi, Provence, Bavaria, Algeria, Egiptul, Grecia. Că preferințele acestea s'ar putea explica economicște, aci, pentru noi, nu are importanță; marfa căutată și vânzarea ei facilă nu-i determină valoarea nici când. Intențiile noastre critice, se înțelege, nu jicnesc fondul artistic din opera D-lor Cornescu, Dărăscu, Dumitrescu Ștefan, Iser, Pallady, Ressu, Tonitza, Theodorescu-Sion, etc., dela societatea „Arta Română“ și nici pe D-nii Pătrașcu, Steriade etc., de la „Tinerimea Artistică“ dar, vizează concesiile făcute de unii dintre d-lor prostului gust public și mai ales sutele de pictori cu miile de pânze din expozițiile ultimilor ani.

Cel puțin atâta, cât a realizat artistul-tăran în casa, ceramica și țesătura sa, cerem și artiștilor noștri: gust artistic. Artistul cultivat ne datorește însă mai mult.

Căci, oricare ar fi valoarea decorativă sau tehnică a detaliului cuprins în opera de artă, el nu înalță valoarea acesteia în sine. Părțile bune dintr'o lucrare nu pot forma decât obiectul de discuție al profesioniștilor care admiră, unilateral, un ornament, o culoare, o linie și le și pot gusta, izolat. Artă „en detail“ nu există. Opera de artă, prin forța ei pe care o numim artistică, înghite greșelile de detaliu și există prin totalitatea ei. Când aceste detalii, valoroase, izolate fiind, le găsim ca expresie a unui sentiment de agrement, ne așezăm în gardă. Arta din agrement nu cere decât talent manual și nu este pentru cel care o practică sub paravanul artei absolute, decât prilej e petrecere, de onoruri și recompensă bănească.

Arta vine spre noi integrală, ne cucerește sau o respingem și constituie un tot absolut, susceptibil de critică dar rezistent ca piatra, la analiză.

De aceea, tragem o linie de demarcație.

Francisc Șirato

MEDICINĂ

Mijloace moderne de tratament

I. Radiumterapia.

Au frământat pământul, ani de-a rândul doi cercetători — soții *Curie* — l-au frământat între degete, l-au trecut prin sitele cele mai fine, atât de fine, încât abea au putut extrage dintr-o tonă de minereu câteva centigrame de o substanță miraculoasă cu putere neînchipuită și nesfârșită timp de secole. Fiecare grăunte din această materie nouă, scos din măruntaele pământului, formează un soare mic, dar de putere neistovită, ale cărui lumini întunecate nu se sting și ale cărui raze nevăzute pătrund cu forță extraordinară.

Acest foc invizibil arde tot ce întâlnește în cale, distruge chiar când el a fost luat din locul în care își întindea flacăra mistuitoare și nevăzută....

Pare că vorbim din basme și din lumea minunilor, cari în vremea noastră nu se mai fac.

Cu toate acestea minunea s'a săvârșit și ea a devenit o realitate. Ne-a fost dat nouă, muritorilor de azi, să asistăm la realizarea unei minuni, la descoperirea *Radiului* și mai mult decât atât, la aplicarea lui cu rezultate admirabile în tratamentul celor mai crude și neiertătoare boale.

Dar ca atâtea alte mari descoperiri, aceia a radiului a fost determinată de un lanț întreg de alte descoperiri tot atât de importante.

Inceputul descoperirii *Radiului* se întrezărește prin 1896 când *Henri Becquerel* găsește că sărurile de *Uranu* au proprietatea de a emite raze, comparabile razelor X. Această descoperire se făcea în timpul când razele lui Roentgen sau razele X — și ele izvorâte din alte descoperiri anterioare

—erau bine studiate și aplicate cu succes în medicină. Razele X sunt niște raze invizibile, produse în niște tuburi electrice speciale (tuburile lui Crookes) capabile de a lumina și ataca unele substanțe și de a impresiona plăcile fotografice, dar mai ales remarcabile prin puterea lor deosebită de a pătrunde prin toate corpurile fie opace, fie transparente.

Punându-și mâna între tubul producător al acestor raze și un ecran de platino-cianură de bariu, a văzut pe acest ecran, umbra scheletului mânei: așa s'a născut *radioscopia*. Substituind ecranul cu o placă fotografică, s'a obținut imaginea negativă, scheletul alb pe un fond negru: iată *radiografia*.

Aceste două procedee aplicate în medicină au condus la *radiodiagnostic*, unul din mijloacele cele mai moderne în punerea diagnosticului la diferite boale.

În anul când *Becquerel* descoperea proprietățile iradiante ale sărurilor de Uraniu, razele X își începeau viața medicală în tratamentul depilărei (Schiff și Freund), al lupusului și al cancerului.

La 1898 D-na Curie, Academiciana de azi, găsește aproape în același timp cu Schmidt, că în afară de Uraniu mai există și alte săruri, cum sunt sărurile de toriu, cari emit raze și le și numește *substanțe radioactive*.

Cu ajutorul unor instrumente de măsură, foarte delicate, D-na Curie cercetează toate metalele și metaloidele cunoscute, precum și un mare număr de stânci și minerale.

Ea descoperă astfel că unele minerale, cari conțin săruri de uraniu sunt de 2—3 și 4 ori mai radioactive decât uraniul metalic.

Aceste minerale (pechblenda, calcolitul, antunitul) o putere radioactivă așa de mare din cauză că trebuie să conțină o materie foarte radioactivă, și-a spus D-na Curie, și dacă e așa, se poate extrage prin procedeele obicinuite ale analizei chimice.

Atunci D-na Curie, ajutată de Pierre Curie, soțul ei și-au întovărășit eforturile, reușind să extragă dintr'o mie de kgr. de minereu, câteva centigrame dintr'o substanță ex-

traordinar de radioactivă, *Radiul*, un nou element chimic, pe care l-au izolat în stare de sare pură. •

Lucru interesant e că radiația radiului are aceiași acțiune ca și radiația razelor X asupra plăcilor fotografice și asupra elementelor celulare vii.

Natura acestor radiațiuni ne este dezvăluită: se știe că unele din cele trei feluri de raze ale radiului, numite razele gama, cele mai importante dintre razele emise de substanțele radioactive, sunt de aceeași natură cu razele X, și amândouă sunt de aceeași natură cu razele vizibile și invizibile ale spectrului solar.

În afară de *radium* și *polonium* s'au mai descoperit de atunci încoace și alte substanțe radioactive, precum sunt *actinium* (descoperit la 1899 de Debiere), *radiorium* (descoperit de Hahn la 1906), *ionium* (descoperit de Boltwood în 1907) etc.

Uraniul și *toriul* există în cantități mari și servesc astăzi ca metale industriale (luminarea prin incandescență etc.), celelalte *metale radioactive*, sunt în cantitate foarte mică și singurul care a putut fi obținut ca sare pură, *radiul*, a fost studiat de către *Danlos* ca agent de tratament al bolilor de piele. Aci se schițează origina leacului celui nou, *Radiumterapia*, mijlocul cel mai modern de tratament, care împreună cu *Radioterapia*, e chemat să pună stavile celei mai teribile boale, care stinge atâtea energii omenești: *cancerul*.

În ultimul timp aceste două cuvinte au pus stăpânire pe întreaga acțiune medicală: *radiul* și *cancerul*. E asaltul cel mai mareț pe care Terapeutica l-a dat desnădăjduită, în contra unei boale, care nici azi nu știm cum se naște în corpul omului.

S'au încercat toate leacurile, și tot ce medicina de la Hipocrat încoace ne-a pus la îndemână a fost îndreptat contra acestei boale otrăvitoare; dar fără rezultat.

Chirurgia, care dădea multe speranțe, nu face decât să oprească într'un loc boala, pentru ca mai curând sau mai târziu, să apară într'alt loc, mai grozavă și definitivă.

Cu toate acestea, dacă boala e prinsă la început și cancerul e operat mai înainte ca otrava să se fi întins în cavitățile ascunse ale canalelor cari irigă corpul, rezultatele operațiilor sunt din cele mai bune.

Din nenorocire, canceroșii se prezintă la consultații în faza când chirurgia rămâne neputincioasă. Numărul mare de morți prin cancer devenind înspăimântător, a pus lumea științifică și medicală într'o grea încercare, din care—după statisticile cele mai noi—a eșit cu mari speranțe—intr'o victorie apropiată.

Chestiunea radiului e strâns legată de tratamentul cancerului, care a ajuns o problemă socială de mare importanță. Așa se și explică faptul că țările mari și civilizate se întrec în dobândirea a cât mai mari cantități de radiu, cari nu se pot măsura decât cu gramul, dar se plătesc cu milioane.

Astăzi toată lumea vorbește de Radiu, a auzit de tratamentul cu Radiu, de efectele miraculoase ale Radiului, fără ca să se cunoască exact ce este cu radiul și cu ceilalți corpi radioactivi, ce fel sunt aceste iradiațiuni, cari sunt proprietățile corpurilor radioactivi, ce fel de aparate slujesc în terapia radioactivă, care este acțiunea radiului asupra țesuturilor sănătoase și care asupra țesuturilor bolnave, asupra tumorilor și în special asupra cancerului.

Corpurile radioactive și prin urmare *Radiul*, împrăștiere treizeci feluri de radiații cari sunt botezate de Rutheford cu numele de raze *alfa*, *vita*, *gama*.

Caracterul comun al acestor raze este că se propagă în aer și în vid. Ele se compară cu razele obținute prin descărcarea electrică într'un tub de raze X. Însă pe când razele X sunt produse cu ajutorul unei mari cantități de energie, razele radiului sunt emise *spontan* fără ca ele să fie influențate de vre'o cauză exterioară.

Din cele 3 feluri de raze, cele denumite gama sunt asemănătoare razelor Roentgen din tuburile lui Crookes.

Acestea sunt razele întrebuințate în medicină. *Radiul* și împreună cu el toate corpurile active, sunt capabile să producă numeroase efecte fizice și chimice.

Astfel diferitele feluri de raze excită fosforescența unui mare număr de substanțe ca platino-cianura de bariu, săruri alcaline, etc. Debiérne a constatat că pielea mâinilor devine luminoasă sub influența razelor de rادیu. Ele mai au proprietatea de a colora un mare număr de substanțe ca sticla, porcelanul, cuarțul, diamantul, dar în același timp pot provoca și reacțiuni chimice, spre exemplu transformarea oxigenului în ozon, descompunerea apei în elementele ei constitutive: hidrogen și oxigen.

Proprietățile pe cari le posedă corpurile radioactive de a emite spontan anumite raze, au dat aparența că sunt în contradicție cu legea conservăției energiei, azi însă se știe în mod sigur că aceste substanțe suferă transformări profunde. Legile de formare și de distrugere ale substanțelor radioactive au fost studiate pentru trei mari familii de corpi radianți: *familia uraniului*, din care *radiul* e cel mai important, *familia toriului* și *familia actiniului*. Nu ne vom întinde asupra teoriei acestor transformări, dar vom arăta numai câteva apte ca să ne dăm seama de originea acestei radiații.

Astfel dintr'un gram de rادیu lipsit de toate produsele de transformare, o mică parte a atomilor lui se distruge spontan în fiecare moment, producând un gaz numit *emanațiune*, apoi o radiație *alfa* și o radiație *vita* foarte slabă.

Radiul se transformă astfel foarte încet și distrugerea lui trece pe nesimțite, pentru că în 1730 de ani el nu pierde decât jumătate din greutatea lui. Dacă radiul este pus într'un vas închis, gazul *emanație* producându-se mereu se acumulează, nu poate ieși, se distruge pe loc, dând naștere la o serie de corpi solizi, impoderabili: diferite *radiuri*, care nasc unele din altele depunându-se pe pereții vasului. Până acum se cunosc Rادیu A, B, C, D, E, F. Ultimul, numit Rادیu F sau *polonium*, închide seria radio-

activă cunoscută de derivați ai Radiului. Distrugându-se *poloniul*, se reduce la plumb, care pare că reprezintă ultima serie de corpi, cari derivă din uraniu.

Radiul metalic a fost izolat în 1910 de către D-na *Curie* și *Debiere*. El este un metal care nu poate fi păstrat în aer fără să se altereze. În acest mod nu poate fi aplicat în practică. În medicină e întrebuințat sub forma de *săruri de radiu*.

În medicină se întrebuințează mai multe săruri din diferitele famili de corpi radioactivi. Așa din *familia toriului* se întrebuințează *mesotoriul*, care conține puțin radiu și are aceiași acțiune terapeutică ca și el. *Mesotoriul comercial* se reduce la jumătate din activitatea lui în timp de 20 de ani, apoi începe să dispară, pierzând câte o jumătate din valoare la fiecare 6 ani. Această variație de intensitate are inconveniente din punct de vedere practic.

Am văzut că *radiul*, *toriul* și *actiniul* au puterea să emită continuu, dar în diferite grade, gaze radioactive, denumite *emanațiuni*.

Aceste emanațiuni se degajază în cantități diferite din sărurile celor trei corpuri indicate. Ele au proprietăți comune și anume: amestecate cu un alt gaz, îl fac pe acesta conducător de electricitate, pot difuza în gaze, sunt solubile în apă și în alte lichide, fapt foarte important în legătură cu radioactivitatea apelor minerale.

Prezența emanațiunilor de radiu în apele minerale a fost constată în 1902 și 1903 de către I. I. Thomson și Adamsen în Anglia. În 1904 Pierre Curie și Laborde au căutat emanația de radiu în diferite izvoare minerale găsind, o cantitate importantă la Bad-Gastein, la Plombières etc.

Emanația de radiu este de altfel împrăștiată în toată natura. Unele nomoluri cum sunt cele de la Dax, Tekirghiol, Lacu Sărat etc. conțin emanațiuni de radiu.

Sărurile radioactive, pentru a fi întrebuințate în medicină sunt puse în niște aparate. Cele mai cunoscute sunt *tuburile lui Dominici*, și altele în formă de ace. de diferite mărimi; Ele sunt de sticlă, acestea la rândul lor puse într'un

tub de aur, de argint sau de platină. Aceste tuburi conțin în general 5—25 miligrame de radiu element. Acest sistem de tuburi, cu pereții de diferite metale și diferite grosimi, permit filtrarea radiațiunii. Aceste aparate sunt aplicate pe piele sau pe mucoase și prin diferite învelișuri se opresc razele secundare, cari sunt mai mult sau mai puțin iritante pentru țesuturi.

Emanatiunea de radiu se întrebuințează în medicină în tuburi, în ace, aparate plate, sub formă de ape radioactive pentru injecții, etc.

Razele Becquerel și razele X au acest caracter comun și foarte interesant că lucrează asupra unui organism și produc modificări considerabile numai un oarecare timp după iradiație. Există o perioadă latentă în care nu apare nici o turburare manifestă; ea poate fi foarte scurtă sau se poate prelungi mai multe zile, după natura radiațiunii, a intensității, a expunerii, a organismului iradiat.

Radiațiunile substanțelor radioactive produc efecte diferite după felul celulelor; ele au un fel de *acțiune electivă*.

Sensibilitatea țesuturilor la radiațiuni este cu atât mai mare cu cât sunt mai bogate în celule de reproducere și din această cauză are o acțiune electivă asupra unora din tumori, ale căror celule se înmulțesc foarte activ. Apoi țesutul conjunctiv este mai rezistent decât țesutul epitelial al pielei.

Radiul aplicat pe piele produce o ușoară iritație care poate merge până la arsuri grave și profunde, după doză și durata expunerii.

Astfel radiațiunile au acțiune asupra sângelui, a splinei, asupra glandelor reproducătoare, slăbind acțiunea spermatozoidului sau chiar omorându-l. Dar cu atât mai eficace și mai puternic lucrează asupra țesuturilor bolnave, cari rezistă mai puțin decât țesuturile sănătoase.

Cunoscându-se toate aceste fapte, prin cercetări de ani, s'a angajat întrebuințarea radiului în tratamentul bolilor de piele, cu rezultate strălucite; în ginecologie, în bolilele sân-

gelui, în tuberculoză, în bolile glandelor cu secreție internă, în afecțiunile sistemului nervos, în reumatism, și în mai mare măsură, în tratamentul cancerului sub toate hidoasele-i forme.

Rezultatele surprinzătoare în tratamentul *cancerului*, au deschis calea cercetărilor mari și au stabilit epoca radiațiilor în medicină. Cu tumorile de rea natură s'a ajuns în chiar inima imensului domeniu al tratamentului prin raze pătrunzătoare și—astăzi putem spune că nu numai că sperăm, dar că am început să fim proprietarii pământului făgăduit.

Cucerirea este departe de a fi isprăvită, dar suntem pe calea cea sigură. Astăzi cancerele superficiale ale pielii, ale sânilor, ale uterului, al limbei, al amigdalelor, ale rectului, sunt tratate cu succes și dau un sprijin netăgăduit chirurgiei. Fibromele uterine se topesc în fața razelor, care mistuiesc în drumul lor tot ce întâlnesc bolnav.

Cancerile inoperabile devin operabile după câteva ședințe bine conduse; hemoragiile mari uterine, produse de atâtea cauze, sunt oprite uneori de o singură ședință de rază; nevralgii rebele, sciatică teribilă sunt vindecate complect după o singură sau două ședințe de rază. Boli grave din sânge, cari nu aveau tratament, sunt astăzi tratate cu succes și cu ameliorări evidente de terapeutică radiantă.

Multe sunt bolile tratate prin emanațiunile de rază, multe se vor vindeca. Radiumterapia este în plină evoluție, dar rezultatele finale se întrezăresc. Cancerul va fi vindecat curând prin tratamentul cu rază și aceasta va fi una din cele mai mari victorii pe care spiritul omenesc a câștigat-o în luptă cu dușmanii corpului uman.

Medicina modernă poate să-și înscrie de acum numele D-nei Curie în rândul *nemuritorilor*, căci a dat omenirii această metodă care în semn de omagiu a fost numită în medicina nouă a zilelor noastre: *Curieterapie*.

Dr. Marius Georgescu

TEATRU

Fluieratul în teatru.—Până a relua greul contact cu autorii și cu interpreții—extrem de susceptibili și unii și alții și deopotrivă de geniali—cronicarul de teatru se vede constrâns la câteva pipăiri și sondagii pe la periferie, la o introducere lentă și insinuantă, la o apropiere de scopuri prin aluzii. Căci cronicarul, prin esența lui bărfitor și nemulțumit, se îndreaptă spre un viespar de temperamente iritate.

Actorul își simte cronicarul ca rinocerul pe vânător, prin vânt, după mirosul ierbii de pușcă, invenție ce nu se datorește totuși unui pahiderm. Dacă nu-l poate pune jos sau lăsa lat, cum se spune în limbajul efectului de artă, actorul este sigur că va fi cel puțin atins de alica fulgerătoare a domnului din stal, trimis să fie ochiul scrutător al gazetei.

Un cronicar cu respect de oameni, începe prin a umbla de-a'n-doasele, ca să nu deștepte neliniștea persoanelor rase, în templul cărora cutează să intre: Ca să fie pur și stângaci, el își freacă o jumătate de ceas picioarele pe grătarul și preșul de la ușă. Apoi tușeste, apoi examinează vopseaua pereților cu o distracție și cu o sfială calculată. E politeța lui, de-a grăi de obiectul vizitei lui, cât mai târziu.

De fapt, ce caută un nepoftit acasă la domnii actori și autori? Și un nepoftit nou adaogă la rândul nepoftiților tolerați nevoia unei modalități noi de toleranță, o vopsea care sporește paleta de compoziție a unui rol.

De aceea ne-am întreba deocamdată, așa din senin, pentru că vine vorba de teatru și nu ținem să fixăm dintr-o dată vorba, preferând-o alunecată—de ce nu se mai fluieră la teatru?

Nu vi se pare monoton acel torent uniform de aplauze, care primește și piesele bune și respinge și piesele proaste? Nu vi se pare prea bine crescut publicul nostru, care a uitat să fluiera?

Cu puțină bunăvoință, am ajunge la rezultate interesante. În loc să-și împreune ritmic palmele ca să rezulte zgomotul special al aplauzei, auditorul va scoate o singură mână din buzunar, se va ridica în spatele fotoliului vecin și... va fluiera. Și după ce a fluierat un singur spectator bine intenționat, se pornește orga întreagă și fluiera toată lumea.

De când a murit fluierul, o piesă slabă revine pe afiș cu încăpătănare, chiar în fața sălilor goale. Autorii exploatează față de direcții argumentul cu publicul satisfăcut, pe când o bună sirenă ar tranșa toate diferendele dintre excelența autorilor și timiditatea proverbială a directorilor....

Fără fluier toți domnii care au încercat florii dumnezeiești ai corinții ridicate, pot să-și puie deopotrivă titlul de „autor dramatic” pe cutia de scrisori. Fluierul tot ar fi un criteriu într-o epocă în care complezența publicului e întovărășită... ssst!—Incet!—de „marea camaraderie teatrală a presii.

Pe timpurile fluieratului s’au putut vedea, de pildă, celebrități în fașă dispărând definitiv din arena culturală grație celor două degete, indexul și inelarul, duse la gură și apăsate pe limbă cu mijlociul strâns în palmă. Ca să facem o definiție, fluieratul e violența aeriană aplicată unui organism impertinent. Și fluierul e și artistic și natural căci evocă inflexiunile violonceline ale vântului.

De când nu se mai fluieră, viața artistică și intelectuală curge mediocră și sterilă și dascălii de proporțiile d-lui Mihail Dragomirescu, pot să debiteze de la tribuna gugumăunii falacioase, nerozii bombastice, pe care orchestra spontană a fluierăturii le-ar face imposibile pe vecie.

Cititori simpatici, fluierați! Fluieratul e aperitivul simțului critic. Fluierați cu entuziasm, cu pasiune, cu tinerețe... — T. A

Episcopul Gherasim.—A murit, pe munte, între brazi, calugări și soimi acel prelat incomparabil care a răzvrătit acum vre-o 10 ani Sinodul.

Un profesor de teologie procurase cândva unui ieromonah cu studii niște medicamente profane, pe care i le-a adus aminte când, ridicat la rangul de Mitropolit, fostul ieromonah refuzase profesorului beneficiul de a se lăsa condus. Profesorul păstrase toate rețetele și biletele fostului bolnav și-l ajutase din răspuțeri și cu speranțe solide, să obțină împărăția spirituală a țării. Răzbunarea imprudentă a profesorului desvăluie un putregai mare, în fața căruia s’a relevat uimită candoarea monahicească a episcopului Gherasim. Acesta lua situația în serios și reedita pentru moderni momentele vechilor gâlcevi interesante, puerile și simpatice din sinoadele primitive.

Pentru Gherasim călugăria cerea o interpretare literală. Nu încăpea în mintea lui, foarte hrănită și foarte vie, puțința ca un călugăr—paraclicer sau episcop—să fie mai puțin decât o universală castitate și în aventura unui mitropolit galant el s’a simțit chemat să interviev ca un trăsnet al cerului amenințător. Cuvântările din Sinod ale Episcopului Gherasim Safirin au avut accentul blestemelor lui Moisi și din liturghia lui Vasilie cel Mare, afinate de cultivarea clasicilor greci și latini, familiari spiritului ciudat al episcopului. Aceste cuvântări, rostite într-o limbă uitată, dau literaturii noastre, care a trebuit să le ignore, modele suave de stil.

Folosul încăierării sinodale din 1911 nu a constatat în demascarea câtorva figuri urite ci în descoperirea unei valori sufletești de calitatea lui Gherasim, care disprețuind rolul de surdo-mut într-o situație preponderentă în Stat, și-a lăsat mitra scânteietoare la Episcopie, și-a luat scufia de călugăr și pantofii și s’a întors în mănăstire.

Moartea fericitului Safirin Gherasim e moartea ultimului prelat adevărat al Bisericii românești din Vechiul Regat și despre el cronicile nu vor greși când vor povesti că a murit precum s’a fost născut, într-o feciorie. — T. A.

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Revue des Deux Mondes (15 Decembre 1921. — 1 Februar 1922).

Maurice Paléologue (No. din 15 Dec.) continuă cu seria II-a a Memoriilor sale: „*La Russie des Tsars pendant la grande guerre*”, însemnând zi cu zi evenimentele războiului și observațiile sale, adânci și precise, dela 1 Ianuarie până la 24 Februarie 1916 incl. Sunt pagini de o sobrietate elegantă și de un adevăr, uneori dureros, cari aparțin, cu egale drepturi, Istoriei războiului mondial, Psihologiei rusești, ca și Literaturii. Persoanele, cu caracter perfect conturat, devin, deseori, adevărate personaje, și chiar simplele siluete capătă epitetul propriu ce le diferențiază. Evenimentele conțin un element palpitant de viață trăită. Tragica retragere a armatei sârbești cu chipul măreț al regelui Petru și cu chipul, de un eroism aproape mistic, al voevodului Putnik, conciliabulul revoluționar de la Kerenski, unde se discută „raportul” actualului Lenin și se hotărăște înlăturarea dinastiei și încheierea unei păci „democratice”, „starețul” Rasputin și scandalurile religioase ce se pe-

trec sub ochii creduli ai Țarului șovăelnic și bolnav, un scurt istoric al problemei agrare și uvriere din Rusia, activitatea inteligentă și patriotică a ministrului de externe Sazonov, impunerea baronului Sturmer — un simplu om de paie — ca președinte al consiliului de miniștri de către „camarila” lui Rasputin, amănunte asupra vieții și caracterului marelui duce Mihail Alexandrovici care se căsătorise — fără voia Împăratului — cu văduva cochetă și ambițioasă a unui ofițer, solemnă deschidere a Dumei, în prezența Țarului, cu tot ceremonialul, neliniștit și mistic, al ortodoxismului, silueta fină a generalului Wrangel și — ceea ce ne interesează în deosebi — accelerarea tratativelor cu România în vederea intrării în acțiune, promisiunea ce ni se dă că se va ține la dispoziția noastră o întregă armată rusească și toată neliniștea cercurilor diplomatice din Petrograd, pricinuită de neutralitatea noastră — iată ce conțin paginile „Memoriilor” din acest număr. Sunt crâmpree vii, smulse din frământarea războiului, dedesubtul cărora se simte clocotul gloatelor rusești.

In numărul din 1 Ianuarie, D-l Paléologue ne dă jurnalul său dela 25 Fevr.—23 Aprilie 1916, tocmai epoca Verdun-ului. Intr'o profuziune de amănunte anecdotice, de note asupra psihologiei rusești, prânzuri de gală, conversații politice și particulare, amintiri literare, caracterizări și necrologuri, disting câteva chestiuni de interes eminent:

Prăpastia dintre masele rurale ignorante și superstițioase și clasele superioare e ilustrată cu câteva fapte reale și cu câteva amintiri din Korolenko și Veresaiew. In nuvela *Eclipsa* a lui *Korolenko*, țărani ruși, înfricoșați de o eclipsă solară, sunt pe cale să extermini pe niște astronomi ce se instalaseră cu telescoapele prin apropiere. Neștiutor, „mujicul“ își închipue că medicul trimis să combată o epidemie, a venit, de fapt, s'o propage, din ordinul Guvernului. Și atunci, pune foc spitalului, pradă laboratorului și bate, ori chiar ucide pe medic. (E și subiectul unei nuvele de Veresaiew). Parcă-i un salt de câteva secole de la o clasă la cealaltă... Această stare va fi, în bună parte, răspunzătoare de nenorocirile de mai târziu.

Tocmai pe vremea aceasta (1 Martie) este situată vizita lui Filipescu la Petrograd; în cercurile diplomatice, aceeași neliniște înfrigurată așteaptă intrarea noastră în acțiune.

Cu ocazia unei audiențe la

Țar, D-l Paléologue găsește prilejul să-i schițeze caracterul: „...La simplicité, la douceur, la faculté de sympathie, la fidélité de la mémoire, la droiture des intentions, la mysticité, une faible confiance en soi et, par suite, le besoin constant d'un appui extérieur ou supérieur“.

Asupra romanelor rusești („*élégiaques, berçantes ou pathétiques*“) în legătură cu firea rusească, D-l Paléologue transcrie un episod din Gorki.

Psichologia criminalului rus, care trece repede la un fel de căință mistică, e ilustrată, de asemenea, printr'o anecdotă dintr'un roman de Dostoiewski.

Chestiunea Poloniei face obiectul mai multor întrețineri și reuniri politice ori particulare. Un „mujic“ se roagă:

„Puis il redevient immobile. Mais sa physionomie n'en est que plus expressive. Une lueur phosphorescente, extatique baigne ses yeux pâles, qui semblent voir réellement quelque chose d'invisible“.

Din când în când vești fericite de la Verdun, bine venite pentru a înviora scepticismul rusec.

In numărul din 15 Ianuarie, se ocupă aproape exclusiv de vizita D-lor Viviani și Thomas la Petrograd. Pe alocuri, ca de obicei, note și anecdote: în vorba foarte frecventă „nitchevo“, D-l Paléologue găsește un reflex al caracterului sceptic național; Rasputin se împărtășește alături de Țarină, pe care-o sărută pe

frunte, după ce aceasta-i sărutase, pios, mâna; firea visătoare a Rusului și calitatea visului său, ce-l decide adese la acte fulgerătoare și de neînțeles, se bucură de ilustrare printr'o anecdotă din Dostoiewski. (Frații Karamazov) etc.

Misiunea celor doi ambasadori era de-a reclama un contingent de 400.000 de Ruși pentru frontul occidental, de-a decide pe Sazonow să fie mai larg în negocierile cu România și de-a obține promisiuni în favoarea Poloniei. Iarăși prânzuri, vizite, audiențe, discursuri... Rezultatul însă a fost mai mult moral decât material.

Émile Fabre, administratorul Comediei Franceze, publică planul adoptat pentru celebrarea celui de al treilea centenar al lui Molière (No. din 15 Dec.); începând cu 1 Ianuarie 1922 se joacă, pe prima scenă a Franței aproape întreg repertoriul molieresc, excluzându-se doar: *Don Garcie de Navarre*, *Psyché*, *Les amants magnifiques* și *Mélicerte*.

Foarte controversată a fost chestiunea punerii în scenă, mai ales din pricina diverselor „maniere” experimentate în ultimele decenii (Antoine, Gémier, Copreau etc.); comitetul de inițiativă a adoptat, în principiu, ambele tendinți esențiale—una, tradiționalistă, păstrând cu îngrijire culoarea locală; alta, modernizând teatrul trecutului prin toate mijloacele puse la îndemână de tehnica actuală—hotărând pentru

fiecare caz în parte. — Așa, de pildă, pentru comediile aproape tragice, ca *Tartuffe*, se respectă toate indicațiile textului, reconstituindu-se decorul, costumele și, pe cât se poate, interpretarea primitivă, aceasta și din respect pentru actorul și regisorul Molière; pentru celelalte piese, conținând, în genere, mai multă fantezie, ca *Sganarelle*, *M. de Pourceaugnac* etc., s'a dat curs liber tendințelor de modernizare, zugrăvind-se decoruri noi, conform gustului actual. Rămânea chestiunea delicată a numeroaselor „divertissements” din opera lui Molière — balet, prologuri pompoase, muzică etc. — cea mai mare parte fiind simple concesiuni consimțite gustului regal; s'au păstrat, cu titlu de exemple, numai baletul ce încheie *Le Sicilien*, *L'amour médecin*, *M. de Pourceaugnac*. S'a luat și inițiativa unei expoziții molieresti, în chiar saloanele „Comediei”, conținând întreaga „literatură” legată de Molière: portretele și busturile autorului precum și rarele amintiri directe: cele două ceasuri ce i-au aparținut, o carte cu autograf și fotoliul în care a jucat rolul lui Argan și în care se odihni puțin înainte de moarte. De asemeni, s'a făcut apel la toate cercurile artistico-literare ce puteau contribui la comemorare și s'au trimis invitații în străinătate.

Un Conseiller de Balzac. Le Lt.-Colonel Périolas par Marcel

Bouteron et August: Le Sourde (No. din 15 Ianuarie).

Acest Périolas, cunoscut până acum doar dintr-o simplă dedicație a lui Balzac și din câteva rânduri pline de elogii și de iubire ale acestuia, a deșteptat curiozitatea cercetătorilor. Într-adevăr, s'au și găsit 14 scrisori (alte câteva, ale lui Balzac, lipsesc) ce permit reconstituirea unei corespondențe și implicit, a unei prietenii frumoase; prima scrisoare datează din 1832, ultima din 1845; ale lui Balzac, laconice dar afectuoase; ale colonelului mai lungi, respirând o dragoste și o grijă părintească pentru romancier, pentru care nu-și precupețea nici admirația, nici serviciile, nici sfaturile.

Interesul acestei corespondențe este și altul decât acela de a fi vestigiile vieții unui mare scriitor. Din ele se capătă și o nouă confirmare a vechei teme: Balzac hărțuit de editori și creditori.. În calitatea sa de etern „noircisseur de papier“, Balzac avea revolte de desgust, firește: „Il faut toujours écrire, être toujours neuf, jeune, ingénieux, et achever mon histoire de la société moderne en action“.

Romancierul realist, culegător de fragmente autentice de viață, se întrevede, de-asemeni; și dacă Balzac nu și-a isprăvit până la moarte proiectata sa serie „Scènes de la vie militaire“ (nu există decât *Les Chouans* și *Une passion dans le désert*), apoi nu e vina colonelului, care,

vechi războinic sub stindardul Revoluției și al Imperiului, purtat pe la Moscova și Wagram, și-ar fi îndeplinit, de sigur, obligația de informator prețios, pe care și-o asumă într-una din scrisori.

O comedie într'un act de *Turgheeff: Le déjeuner chez le maréchal de la noblesse* (1849—1851). Câteva poezii lirice de *André Rivoire*. René Doumic, note de teatru la premiera lui *Paul Géraudy* (Aimer). Inceputul unui studiu documentat și greoi al lui *Victor Giraud* despre *Maurice Barrès*. Continuarea studiului lui *J. Boulenger* despre *Rabelais*. L'exemple de *Claude Cochin* de *A. Beaunier*. *Saint-Saëns* de *C. Bellaigue*, etc.

La Revue hebdomadaire. (7, 14, 21 și 28 Ianuarie, 1922).

Le laboratoire de Flaubert, așa se intitulează cap. IV din studiul lui Thibaudet. (No. din 14 Ian.) ; e gândit și documentat; însemnătatea lui e dublată de însăși însemnătatea obiectului tratat: epoca cea mai fecundă a maturității lui Flaubert.

Călătoria în Orient cu Du Camp avusese două efecte: desgustul pentru Orientul ce invită la poetizare și aversiunea, mereu mai puternică pentru Du Camp, care, dotat cu inteligență practică și cu talent mediocru, părea sortit să ocupe culmea situațiilor sociale; pentru fervența artistică a lui Flaubert, arivismul încordat al prietenului era o umilire și, poate, o remușcare.

Agonia lungă a dragostei cu Louise Colet durează încă; singur credinciosul și modestul Bouilhet știe să-și acordeze sufletul cu al maestrului.

Thibaudet desbate aici „una din problemele cele mai interesante cari se pot pune”: elaborarea (între 1852—56) a romanului *Madame Bovary* și psihologia autorului, la această epocă. Thibaudet bifurcă problema:

1. S'a adoptat cu ușurătate (P. de Juleville, Brunetière, Descharmes în *Flaubert avant 1857*) afirmația că, în *Madame Bovary*, am avea triumful unei înverșunate lupte a autorului împotriva propriei sale substanțe sufletești; această operă naturalistă, au spus criticii (și Flaubert a acreditat-o prin nesfârșitele sale lamentații din *Correspondență*) s'a smuls, cu prețul dureros al tuturor chinurilor și îndoelilor, din sufletul romantic inițial. Din această considerație s'a născut și subtila teorie a *bovarysmului* (Jules de Gaultier), care n'ar fi decât „facultatea de a te conține altfel decât ești”.

Această dureroasă dedublare psihologico-literară, admisă unanim de critică, este nefirească, după Thibaudet. Scrisorile lui Flaubert, concepute târziu, noaptea, de muncitorul epuizat, nu dovedesc nimic prin lamentațiile lor și prin explozia de ură împotriva platitudinii subiectului din *Bovary*. Apoi, sub raportul literar ca și sub cel

psihologic, distingerea unui stil și a unei naturi firești de un stil și o natură artificială, e o eroare. Viața e mai bogată decât ne închipuim: de sigur că *Madame Bovary*, exista, virtual, chiar în sufletul romantic al lui Flaubert, ca o posibilitate a căreia înflorire aștepta împrejurări favorabile.

Dacă pui problema astfel, e lesne să identifice starea sufletească a lui Flaubert, în epoca *Bovary*, cu stări sufletești manifestate mai puțin categoric, anterior. Și atunci, constăți că, pentru el, „literatura a fost întotdeauna o religie, dar o religie tristă”. Creația ușoară, inspirată și entuziastă, a disprețuit-o.

Dacă ne gândim la meschinăria subiectului din *Madame Bovary*, constatăm că nici aici Flaubert nu e în desacord cu firea lui permanentă, iubitoare de formalism estetic: „Ce qui me semble beau, ce que je voudrais faire, c'est un livre sur rien, un livre sans attache extérieure, qui se tiendrait de lui-même par la force interne de son style, comme la terre sans être sur terre se tient en l'air. Les œuvres les plus belles sont celles où il y a le moins de matière”.

Mai mult încă: în prima *Éducation sentimentale*, scrisă la 24 de ani, toate liniile directorii ale romanului de mai târziu sunt indicate (Jules, eroul, e un estet laborios). Deci, între *Madame*

Bovary și antecedente, e continuitate și nu soluție de continuitate.

2. Atitudinea *impersonală* din *Madame Bovary* înseamnă oare o ruptură cu opera *personală* anterioară?

Thibaudet găsește că această idee a fost exagerată până la absurd. Limita dintre personal și impersonal e fragilă și șovăitoare, căci orice confesiune lirică va conține un roman, iar reciprocă e tot așa de adevărată: orice roman, este într-o măsură, o confesiune lirică. Dacă n'ar fi decât creația personajilor, care implică trăirea prealabilă a fiecăruia dintre ele și tot ar fi sdruncinată ideea naturalismului pur al romanului; „*Madame Bovary, c'est moi*“, scrie Flaubert.

Acest adevăr trebuie exploatat până la ultimele consecințe: virtual, Flaubert a purtat totdeauna în suflet o *Madame Bovary*, ca un produs al temperamentului său. Cu 10 ani înainte de elaborarea romanului scria:

„Le grotesque triste a pour moi un charme inouï; il correspond aux besoins intimes de ma nature bouffonnement amère. Il ne me fait pas rire, mais rêver longuement“.

Acest *grotesc trist* turnat în forme estetice, care rezumă viața, care conține, în germen, romanul întreg, pe care Flaubert și-l atribuie lui însuși și care caracterizează atitudinea lui filosofică, dovedește existen-

ța lirismului înduișat în *Madame Bovary*. Și, mai e ceva: multiplicitatea variată a personajilor din roman, cu Binet la un capăt al gamei, cu Emma la celălalt, nu implică inexistența lirismului; întotdeauna (dovezile sunt nenumărate), Flaubert a dovedit această aptitudine pentru *viziunea simfonică*; de pildă: „...je humais à la fois l'odeur des citronniers et celle des cadavres“ etc.

Iată cum *Madame Bovary*, rămânând icoana fidelă a provinciei franceze în sec XIX, este simultan, rodul direct al unui suflet personal: e o confesiune discretă a unui artist și a unui critic: și aceasta o așează în punctul artei eterne.

Capitolele V și VI din studiul lui Thibaudet (No. din 21 și 28 Ianuarie), conțin caracterizarea romanului și a personajilor din *Madame Bovary*. Din cochetărie artistică, poate, Flaubert se declarase împotriva înșcenărilor din romanul *construit conștient* al lui Balzac, de pildă. Asta nu-l împiedecă să facă din *Bovary* un model de roman, o personificare definitivă a genului, chiar sub raportul compoziției. Totuși credincios din instinct genului, Flaubert exclude orice *lovitură de teatru* din roman care apare astfel ca o simplă narațiune biografică, în aparență, a vieții lui Charbovary, iar în fond a mai multor vieți ce se pătrund; e, mai curând, biografia vieții umane însăși.

Desvoltarea romanului se face organic, necesar, fatal, prin îmbogățirea concentrică a temei inițiale, nu prin adăuiri ulterioare. Toate datele romanului există, virtual, în simplitatea temei propuse: *romanul vieții* și al *amorului*: tonurile luminoase există încă (vor dispărea în *Bouvard*), echilibrând aproape pe cele negre.

Construcția romanului e de-o simplitate clasică: două cercuri concentrice — existența familiei Bovary la Tostes, apoi la Yonville — cel de-al doilea nefiind decât doar transpunerea în realitate și 'n viață a virtualităților celui dintâi. Orașelul Tostes, cu viața lui, e o simplă *schită*; Yonville e un *tablou* cu acelaș subiect.

Personagiile: Emma, veritabilă eroină de roman (aproape toți ceilalți vor fi *contra-eroi*) e un caracter complex: sensua-litate, imaginație—vulgară însă—naivitate, adică tocmai ceeace putea satisface instinctul de poet și facultatea de critic lui Flaubert. Era ca toate țărâncile nor-mande..., „qui gardent toujours à l'âme quelque chose de la callosité des mains paternelles“.

Caracterul Emmei dictează caracterul romanului: roman al amorului sensual ca *Manon Lescaut* roman al romanescului ca *Don Quichotte*, Madame Bovary este încă și romanul destinului, cum e *Candide*. Această complexă întrunire de note face ca romanul să conțină aceeaș *uma-*

nilate ca și *Faust*: „La disproportion entre le rêve et la réalité, la tristesse et la désillusion qui suivent les ambitions de science, d'amour ou d'action, ce qui a fourni à d'autres littératures les types de Don Quichotte et de Faust, a fourni, dans le pays de La Fontaine et de Voltaire, le type d'Emma Bovary et n'a fourni que celui-là“.

Charles Bovary intrupează toate notele sufletești — bună-tate imbecilă, pasivitate totală, satisfacție neghioabă că există — cari făceau din burghezi niște odioși pentru Flaubert. Fiecare detaliu din existența lui poartă stigmatul platitudinii și existența lui însăși e o crimă... E un fel de rezervor de „idées reçues“:

„La conversation de Charles était plate comme un trottoir de rue, et les idées de tout le monde y défilaient, dans leur costume ordinaire, sans exciter d'émotions, de rire ou de rêverie“.

Cei doi amanți: Léon, un Charles Bovary mai tânăr, mai bine educat și cu veleități naive de artă; Rodolphe, un egoist brutal. Iată cum se rezolvă durerea lor, în prima noapte pe care Emma o petrece în mormânt:

„Rodolphe, qui, pour se distraire, avait battu le bois toute la journée, dormait tranquillement dans son château; et Léon, là-bas, dormait aussi“.

Bournisien, abatele, ca toți ceilalți, e furat de ritmul pră-

bușirii vieții; prin el se năruie o instituție întreagă: Biserica. *E un fragment de umanitate care se disolvă*, în *Madame Bovary*. Dar, ca un contra-efect, întrevădem o altă umanitate care, fără scrupule, se ridică pe ruinele cele dintâi: în primul rând, Homais, farmacistul; în imbecilitatea lui, Homais triumfă fiindcă posedă o calitate pozitivă esențială: inteligență practică. Flaubert posedă simțul comic al prostiei umane și Homais nu e mai prejos de Tartuffe, sub raportul calității comice.

Lheureux e al doilea triumfător; cel dintâi se îmbogățea sustrăgând, fraudulos, clientela doctorului Bovary, iar Lheureux, ruinând pe Emma. Ambii reprezintă o întreagă societate ce se ridică, fără să aleagă mijloacele fiind, printr'asta, în ritmul epocii.

Este tocmai ceea ce dă romanului o concluzie pozitivă, în ciuda teoriei lui Flaubert, care credea că, niciodată, arta nu trebuie să conchidă. Cuvântul din urmă la *Éducation sentimentale* era negația credinței în viață, a vieții; dar tocmai viața cere ca din naufragiul romanului *Madame Bovary* să triumfe doi reprezentanți ai vitalității însăși: Lheureux și Homais.

Julien Ochsé publică (No. din 7 Ianuarie) un portret al contelei Robert de Montesquiou, scriitorul mort de curând; portretul încearcă o reabilitare a

ironistului temut, a estetului, ale cărui manii nevinovate au fost ridiculizate în chip exagerat. Ca și Barbey d'Aurevilly sau Villiers de l'Isle-Adam — membri ai unei rase de artiști dispărute, — R. de Montesquiou socotea că, în afară de poezia lui chiar, poetul trebuie să se diferențieze de contemporani printr'o personalitate proprie și o atitudine originală, începând cu costumele și sfârșind cu ultimul gest.

Și, totuși, în ciuda detractorilor, avem de-aface cu un scriitor de talent, a cărui operă așteaptă consacrarea posterității (*Perles rouges, les Têtes couronnées, Délices du Capharnaüm, Diptyque de Flandre, Tryptyque de France* etc.), cu un artist de gust și cu o personalitate morală autentică.

Casa lui R. de Montesquiou era împodobită cu tot felul de obiecte de artă, alese și așezate cu gustul sigur al specialistului, gust care-i va permite să impună capriciului modei, cu voiața fermă a premergătorului, dela vasele Gallé până la atâtea nume de pictori, actori, dansatori.

Autorul portretului ne înfățișează pe Montesquiou ca pe un îndrăzneț, care nu se teme de răspunderea ce și-o asumă prin proclamarea adevărului. Opinia publică însă, tolerează cu greu o asemenea atitudine. Memoriile lui sunt așteptate cu nerăbdare, și, de către mulți, cu spaimă.

A propos du tricentenaire de Molière: „Courteline et Sacha Guitry“, de René Benjamin (No. din 21 Ianuarie). Acești doi meșteri ai râsului francez continuă, ar fi, după Benjamin, posesorii moderni ai câte unui grăunte din geniul lui Molière.

Comicul lui Courteline e amar, dureros, descinzând direct din *Le Misanthrope* și *Georges Dandin*; avem de-a face cu analistul prostiei umane simpatice, veșnic înșelată; Courteline însă n'o dușmănește înviersunat (ca Flaubert) și nu se sfiește să se lase înduioșat de durerile ei. Comedia lui e o galerie de tipuri mărite, idealizate, compuse cu trudă conștiințioasă.

Ce-l distinge de Molière, este stilul: din burgez, familiar — cum era la Molière — devine vulgar, dar lipsit de pitoresc, la Courteline; apoi, acesta e un *intelectual*, a cărui reflexiune se învederează în fiecare replică, pe când Molière era un *actor* cu viziunea dinamică a ansamblului.

Comicul lui Sacha Guitry, dimpotrivă, este spontan, juvenil, nepăsător și descinde direct din farsa lui Molière — *Les fourberies de Scapin*, *Le Malade imaginaire*, etc. — Scrisul conștiințios și chinuit al lui Courteline, Sacha Guitry îl ignorează; fără să fie gândit, comicul lui țâșnește vioi și liber, apropiindu-se de improvizație; în schimb, câtă mișcare, câtă vervă îndrăcită la acest comic, care e și actor, ca Molière!

Oricum, ambii reprezintă, ca și genialul lor străbun, personificări autentice ale *spiritului* francez; au dovedit-o Nemții, fluierând, acum doi ani, la Berlin, una din piesele lui Courteline....

Georges Bergner în „Après trois années d'Alsace française“ (No. 7 Ianuarie) ne dă informații asupra mersului unificării politice și culturale în vechea provincie reîncorporată. Asistăm și acolo la ciocniri de sentimente, idei și mentalități, agravate de firea susceptibilă a Alsacianului și de anume manifestări pripite din interior.

O dominație germană de jumătate veac a lăsat urme, care nu se vor șterge decât cu vremea; și lucrurile merg destul de greu: sunt și acolo partizani ai *particularismului* (regionalistii), și partizani ai *asimilării* totale și imediate. De aceea, fiecare detaliu, contribuind la sporul unificării efective, e discutat, combătut din principiu, și trebuie o grijă înfinit de delicată pentru evitarea incidentelor supărătoare. Se ridică însă, alături de aceste delicate delibărări, o generație nouă. V. M.

Ultima piesă a lui Bataille, *La Possession* (4 acte), nu-i primită cu explozii de osanale de critica franceză....

René Doumic, nu mai face nici măcar obișnuitele rezerve elogioase pentru îndemânarea tec-

nică a autorului (cum se 'ntâmpla cu *Tendresse* sau *L'homme à la rose*): „Acțiunea se târăște penibil de-alungul celor 4 acte, într'o incoerență posomorâtă”.

Este, totuși, ceva excepțional în „*La Possession*”: neverosimilul... O tânără de 20 de ani, Jessie, care simte vocația irezistibilă a *demimonde*-ului, esmulsă din brațele unui bătrân de temeritate impetuoasă a unui vechi tovarăș de copilărie, care are proasta idee să-și reclame dreptul de logodnic, acordat pe vremuri. Jessie, sboară cu îndrăgostitul, dând cu piciorul, deocamdată, unei *situații* strălucite. Lipsă de bani, hărțueli, adulter, sinuciderea soțului etc... și cariera galantă a Jessie-ei nu va fi fost decât întreruptă. Acelaș bătrân generos îi va oferi vila lui, pentru îndulcirea restriștii...

„Un peu de retard, un peu d'aventure, et tout finit bien: il n'y a qu'une inconvenance de plus dans le théâtre contemporain”, sfârșește Doumic. (*Revue des Deux Mondes*, 15 Ianuar).

Cam acelaș lucru, dar cu mai multă violență, îl spune François Mauriac (*La Revue hebdomadaire* — 21 Ianuar).

Muzeul lui Pierre Loti, din Rochefort, în plin Occident, înviază un colț de Orient colorat și bizar... E un *raccourci* al unei vieți și al unei opere. Dubla personalitate a lui Loti — aceea de fiu al pământului Franței, păstrător al poeziei tradiționale și al vesti-

giilor decorative și arhitectonice naționale, alături de visătorul însetat de exotism oriental — se reflectă nestânjenit, simbolizându-se în hibrida înjghebare a locuinței sale. În fond însă, e acelaș suflet duios care se ostenește să prelungească cele mai fugitive impresii, caril-au mișcat ori fermecat. Așa, de pildă, camera, în care mama și mătușa lui și-au dat sufletul, stă, până azi, neatinsă, păstrând atmosfera ultimelor clipe ale unor existențe scumpe; din peregrinațiile sale pe Oceanele Răsăritului, Căpitanul de fregată *Viaud* a adunat cu patimă tot ceea ce, ulterior, îi putea aminti locurile pentru care sufletul său s'a chețuit în admirație nemărginită. Și astăzi, dintr'un vechi salon de familie, cu portrete de la 1860 pătrunzi brusc într'o pagodă japoneză, contemporană cu *Madame Chrysantème* (1886); un salon *Louis XVI*, o sală *Renaissance*, o sală chineză, zugrăvită în culori aprinse de aur și de sânge — de când cu *Derniers jours de Pékin* (1900/2) — și, în fine, alt salon, acesta *Louis XI*, în care Loti avea capriciul nevinovat de a reînscena unele din acele «joyeusetés du roy Loys le onzième», povestite în *Contes drolatiques de Guez de Balzac*. Aceasta, la parter și'n primul etaj.

Al doilea etaj rezervă surpriza unei *moschei*, cu coloane gen Alhambra și Damasc, întrunind neliniștea locurilor de

rugăciune musulmane cu fumul de mirodenii, cu bogatele covoare pentru îngenunchere, cu căptușeli de faianță, cu sacra fântână orientală, cu marmura pavajului și cu acele obeliscuri, pe care sunt săpate straniile hieroglife orientale; peste tot, o profuziune de bibelouri... O sală gotică apoi și chiar turla unui minaret...

Decorul oriental amintește, plastic, impresiunile din *Aziyadé Fantôme d'Orient, Désenchantées*, și atâtea din eroinele nefericite ale Orientului vor fi rătăcind în moscheea sensibilului lor prieten.

Lesne ne putem închipui aspectul compozit al unei așa de curioase înjghebare arhitectonice: dela ogivele artei gotice și până la eleganța plină de elan a minaretului, nimic nu lipsește; dar ridicolul acestei incoerențe este înmormântat într'un bogat vestmânt de iedera.

Curtea nu e mai prejos: palmieri, bambuși, un rodii din Tahiti, o profuziune de plante agățătoare exotice, ca la tropice ascund un basîn cu jet-d'eau de cea mai ortodoxă tradiție franceză. Și, în această transplantare de ținut tropical, vagabondează, leneș, două broaște țestoase, una, *Suleïma*, adusă la 1870, din Algeria, de tânărul elev-marinar.

În acest mediu heteroclit, scriitorul, bătrân acum, își savurează amintirile, redactându-și (împreună cu fiul său *Samuel*

Viaud) jurnalul, ce promite să aibă dimensiuni colosale, *Suprêmes Visions d'Orient*.

Temele muzicale în opera lui Flaubert.

Romantismul francez, păstrătorul bunei tradițiuni a sufletului național, adică iubitor de idei clare și de viziuni plastice, s'a mulțumit să facă din muzică un simplu accesoriu erotic, de un gust indoelnic.

Străin prin natură și prin educație de orice sensibilitate muzicală, Flaubert suporta muzica în chip penibil — când o suporta; căci i se întâmpla s'o evite furios, cum a făcut, de pildă, cu ocazia unei vizite la D-na de Chenonceaux, care avusese nefericita idee de a-l delecta cu un solo de violoncel. Iar într-o scrisoare adresată nepoatei sale cere, în batjocură, o sonată pentru piano și corn de vânătoare.

Temele muzicale persistă totuși în întreaga operă a lui Flaubert, ca o necesitate romantică; nu s'a sfiit însă să afirme că... „La plastique est la qualité première de l'art.“; iar ritmul Odelor lui Horațiu îl face să întrevadă conturul leneș al șoldului sclavelor din Grecia.

Această înclinație congenitală de a răstâlmăci senzația sonoră în senzație plastică sau în gest — ori numai simpla preferință acordată acestora din urmă — se verifică atât în operele din tinerețe („Un parfum à sentir“, „Rêve d'enfer“, *Quidquid vo-*

lueris"), ca și în creațiunile maturității sale literare: reprezentarea „Luciei de Lamermoor", în „M-me Bovary", veleitățile muzicale ale lui Frédéric și M-me Arnoux, în „Education sentimentale", etc.

Descrierea cântecului D-nei Arnoux însă, este, după Turghenief, mare admirator al romanului, o notă discordantă și falsă; M-me Arnoux ar trebui să cânte *altfel și altceva*, iar autorul ar fi trebuit să precizeze numele cântecului, căci altfel vagul acesta e cam comic.

Rareori, muzica va constitui la Flaubert un *resort psychologique*, (de pildă, M-me Arnoux și Rosanette, în acelaș roman, caracterizate prin metafore veritabil muzicale); Maupassant, Rod, M-me Lucie Delarue-Mardrus vor trage ultimele consecințe din această încercare.

(André Coeuroy, *Revue musicale*, 1-er Janvier 1922).

René Maran, laureatul Academiei Goncourt pe 1921 pentru romanul său „Batouala", rupt din viața indigenilor africani, în timp ce se lasă crunt executat de „La nouvelle Revue française" și de „La Revue bleue", publică („Revue hebdomadaire" din 31 Dec.) fragmente dintr'un lung poem, în care cântă, cu versuri naive și duioase, uneori mișcătoare, prietenia lui — mai mult decât literară, se pare — cu Francis Jammes; e o elegie ce ne amintește, pe alocuri, dureroasa evocare a detaliilor trăite

puternic ce alcătuiesc, în fond, viața, din elegia I a lui Jammes însuși („Deuil des primevères"), dedicată lui Samain.

„Tu me diras: Veux-tu, prions sur ces fleurs bleues..."

Alors, comme un enfant se penchant sur un puits,

Humble, tu lèveras ton vieux chapeaux..."

În același timp, *La Vie* (1-er Janvier 1922) își aduce aminte de niște versuri trimise, în preajma războiului, de scriitorul negru, pe atunci necunoscut, și le publică; sunt poeme scurte, în cari elevul Maran dela liceul din Bordeaux își cântă nostalgia lui pentru „Les pays chauds" — chiar titlul poemelor — și în care melancolia desrădăcinatului african — deși va fi fost tragică în mijlocul exuberanței latinilor săi camarazi — rămâne palidă și fără expresie.

Totuși, din ambele poeme, se înalță ca o mireasmă de nostalgie a înstreinatului ce și-a pierdut sufletul primitiv; sunt accente de o așa de dureroasă delicatețe în versurile Africanului, încât, de sigur, autorul prefetei la „Cromwell", și creiatorul lui „Quasimodo" ar invidia contrastul. — V. M.

Nuova Antologia — Rivista di lettere, scienze ed arti — Roma.

Partea literară — ca de altfel foarte des, dela un timp încoace — a bătrânei reviste romane, nu-i prea valoros reprezentată.

„Clementina Caputo", nuvela

«napoletana», a *Matildei Serao*, pe care o aduce acest număr, nu sprijină întru nimic opera prozatoarei de mare renume. E povestea unei femei din familia sentimentalelor mândre, a sensivelor cu credințe îndărătnice în facticele concepții de soliditate morală și demnitate. E un fel de victimă a «bovarismului». Clementina, frumoasă și săracă, iubește un bărbat care e un «băiat frumos» și nimic mai mult. Fără să fi depășit marginile libertăților admise, (fuseseră aproape logodiți) bărbatul, Arturo Aiello, o părăsește la primul prilej ca să se însoare cu o femeie bogată.

Măcinându-și suferința în tăcere, Clementina sfârșește prin a ceda insistențelor mamei sale, o ființă vulgară, și se mărită cu un milionar cocoșat. Până aci fusese numai suferința amoroasă, acum intră în joc și demnitatea.

Conflictul sufletească al Clementinei, culminează în clipa când Artur intrând prin surpriză în casa ei, reușește să-i fure îmbrățișarea. Clementina îl gonește se închide în odaia ei și se sinucide.

Și atât. Matilda Serao nu parvine să salveze romantismul unei neori chiar naiv, din bucata aceasta, nici să facă interesante locurile comune sufletești și de situație. În general, nu e Matilda Serao pe care o cunoaștem din alte multe pagini de proză. *Luigi Grilli* publică versuri muzicale.

Cesare de Lollis, profesorul dela universitatea din Roma semnează un articol asupra lui Flaubert, cu prilejul centenarului marelui prozator francez, articol cu însușiri eminente. Un just rezumat al diverselor definiții: „cu G. Flaubert nu se afirmă o nouă fază a romanului, dar proza franceză, rafinând sensualismul artei „chateaubriandiane“ atinge un grad de perfecție, în care bogăția romantică se contopește cu perfecția clasică“. Un caracter esențial al operei lui Flaubert e unitatea ei, care dă putință să rezumi artistul și filosoful. Flaubert, hotărât romantic în primele lui tentative (*Chant de la Mort*, *Smarh* etc.), în toată opera lui de maturitate face satira, ori mai bine tragedia iluziilor romantice umilate de realitate. Lollis definește *bovarismul* prin *donquichotism*.

Cu deplină claritate, interesant, cu o precisă competență, Lollis analizează pe aceste baze toată opera lui Flaubert, filosofia lui, estetica lui, geneza psihică a rezultatelor asociind expunerea cu o sumă de lucruri, care aduc o reală contribuție la critica și istoria literară universală.

E și o analiză și o sinteză a flaubertinismului, ca să zicem așa.

Excelente articole de critică și informații.

La Nouvelle Revue Française (Ianuar 1922).—*Jules Romains* semnează un articol asupra psi-

canalizei, cum rar ne e dat să întâlnim chiar în cele mai bune reviste ale apusului.

Pe lângă faptul că pune la punct doctrina lui *Freud*, cu o precizie și o claritate desăvârșită, face o sumă de observații acidulate și scăpărătoare asupra publicului și a specialiștilor, în legătură cu răsunetul pe care l-a avut teoria psicanalitică.

Tot «sezonul» trecut, spune Romain, Einstein a fost «cu furie» la modă în Franța. Iarna aceasta, e «sezonul Freud». Acele «tendances refoulées» fac zgomot în saloane. Cucoanele își povestesc ultimele vise, nătrind speranța că vreun interpret îndrăzneț va descoperi în ele «tot soiul de abominații». Un autor dramatic a și găsit timp să fabrice piese „freudiene” — pentru circumstanță.

«Și așa mai departe.

Neroziile acestea, zice Romain, n'ar merita să fie semnalate dacă n'ar fi decât «un travers de la bonne société», dar aceste mici accese se reînnoiesc periodic în Franța, de trei secole, ca niște epidemii de gripă, și la aceasta nu contribuie numai diletantismul celor «mondani». Specialiștii înșiși observă, cu o incetineală nepermisă, ceace se petrece acum și într-o bună zi cedează „à la vogue, comme à une panique”. «Institutul» se mișcă trei luni după *Je sais tout*. — Jules Romain trece apoi la examinarea serioasă a psicanalizei.

Lucrările lui Freud și ale școalei sale, au fost grupate chiar de el în jurul noțiunii și sub rubrica de *psicanaliză* care înseamnă: analiza conținutului psihic al ființei umane. E un lucru *nou*, complex, cu totul altul decât tradiționala «analiză psihologică». Originalitatea și interesul psicanalizei, metoda de investigație, stă în aplicația ei, nu în formule.

Citind pe Freud, capeți o siguranță: că știe ce este acea «materie psihică», a atins-o, îi cunoaște sensul.

Experimentația freudiană implică ideea următoare: observația curentă ne pune în fața unui aspect psihologic al ființei umane care e compus în două feluri, ca un corp chimic și ca o față, o mimică.

E vorba, pe de-o parte, să se desprindă elementele aspectului acesta, pe de alta, să se disolve o aparentă mincinoasă și să se învingă forțe care caută să o susție. Psicanaliza, considerând cel de al doilea sens, în care *eul* a compus ca o mimică, găsește două căi care îi îngăduie accesul la adevărul eului. Prima e acea a *actelor* „*manqués*” al căror tip e *lapsus*-ul și a *visurilor*.

În momentele acelea, supraveghearea eului asupra lui însuși scade, sistemul lui de apărare tot așa, minciuna se desvăluie. De aci urmează o întregă teorie, cu totul nouă, a visurilor și a *lapsus*-ului.

Cealaltă cale de cercetare este mai apropiată de metodele experimentale, consistând în a provoca „stări de detentă” ale eului, și în a-l imbușa prin meșteșug, clipele în care el se supra-veghează mai puțin. Ca mijloc psicanaliza întrebuințează interogatoriul.

Psicanaliza, ca teorie a nevrozelor, se reazemă pe ipoteza următoare: Simptomul *nevrotic*, ca și *visul* și *l'acte manqué*, este, o izbucnire de ajutor a tendințelor care nu-și găsesc rezolvirea în viața reală și normală. Viața socială a omului nu-i permite să-și realizeze decât un număr oarecare din dorințele și tendințele sale. Ei bine, cele năpăstuite de *velo*-ul social vor fi *comprimare* de eu și vom avea acel *«refoulement»*, care e de două feluri: unele comprimări trec numai în *visărie*, altele (bună oară dorința de a-ți omorî fratele) sunt gonite în *inconștient*. Și acum, dinamismul lăuntric al *«refoulement»*-ului va provoca nevroza, a cărei terapeutică—freudiană—constă în simpla *lămurire* a acestor lucruri, în judecata pacientului.

Psicanaliza, teorie psihologică generală, are ambiții prea vaste, spune Romain. Aci începe *aventura* lui Freud, căci teza lui ar fi aceasta. Toată activitatea noastră psihică, normală sau anormală, se rezumă în *jocul tendințelor* și, în ultimă analiză, toate tendințele se reduc la baza celei *sexuale*, la *«libido»*.

Napkelet (Răsăritul) revistă bilunară, Cluj. Dintre revistele maghiare care apar, într'un desul de mare număr în Ardeal, Napkelet e desigur cea mai vecină cu o reală valoare culturală.

Și prin spirit și prin cadru exterior, amintește una din cele mai bune reviste ale ungarilor *Nyugat* din Budapesta, la care scria *Ady*, atât de prețuitul poet maghiar al începutului de secol.

Dintre publicațiile neromânești de peste Carpați, e singura care își dă silința să fie la curent cu mișcarea culturală apusană.

N'are—propriu zis—o atitudine politică-socială, ca celelalte publicații ungurești dar faptul că urmărește revistele române, ba chiar a luat inițiativa unei antologii de poeți români, din cari a și publicat câteva traduceri, dovedește o vădită intenție de apropiere cu noi și prin asta aduce un real serviciu atenuării șovinismului absurd al publicisticii maghiare din Ardeal.

Afară de redacția alcătuită din *Tabéry*, *Ligeti* și *Kádár*, sunt câteva pene de talent care colaborează la Napkelet: *Bárd*, un rafinat, *Bartalis*, dramaturgul bine cunoscut și fantezistul *Kaczér*. Tot aci și-a publicat sociologul și politicianul *Jászai* amintirile despre tratativele de la Arad, cu comitetul Partidului Național. — V. R. Ș.

BIBLIOGRAFIE

- Louis Hourticq. *De Poussin à Watteau*. Hachette, Paris.
- Dr. Chavigny. *Psychologie de l'hygiène*. Flammarion, Paris, 7,50 fr.
- Antoine Albalat. *Comment il ne faut pas écrire: les ravages du style Contemporain*. Plon, Paris, 7 fr.
- Antoine. *Mes souvenirs sur le Théâtre Libre*. Fayard, Paris, 6,50 fr.
- Edmond Rostand. *Deux romanciers de Provence: Honoré d'Urfé et Emile Zola*. Champion, Paris 10 fr.
- V. Van Tieghem. *La poésie de la nuit et des tombeaux en Europe au XVIII-e siècle*. Rieder, Paris, 5 fr.
- Gaston Milhaud. *Descartes savant*, Alcan, Paris, 12,50 fr.
- Paul Louis. *La crise du socialisme mondial de la II-e à la III-e internationale*, Alcan, Paris, 8 fr.
- Maurice Paléologue. *La Russie des Tsars pendant la grande guerre*. Plon, Paris, 8 fr.
- Henry Fairfield Osborn. *L'origine et l'évolution de la vie*. Edition française avec préface et notes par F. Sartiaux. Masson, Paris, 25 fr.
- Ambroise Got. *L'affaire Mis Cavell*. D'après les documents inédits de la justice allemande. Paris, Plon, 1921, in-8°, 177 pag., 5 fr.
- Etienne Fournol. *Sur les Chemins qui mènent à Rome*. 2-e éd., Paris, Bossard, 1920, in-16, 104 pag., 4,80 fr.
- F. Jean Desthieux. *Les Crânes bourrés*. Paris, Renaissance du Livre, (1920), in-16, 191 pag., 4 fr.
- René Brunet. *La Constitution allemande du 11 août 1919*. Paris, Payot, 1921, in-8°, 364 pag., 18 fr.
- Georges Blondel. *Que peut-on dire aujourd'hui des Allemands?* Paris, Perrin, 1920, in 8°, 65 pag., 4,50 fr.
- Ambroise Got. *L'Allemagne à l'œuvre*. Strasbourg, (1920), in-8°, 287 pag., 8 fr.
- Henri Prentout. *Histoire de l'Angleterre*. Paris, Hachette, 1920, in-8° 1188 pag., 25 fr.
- Alfred Berthier. *Autour des grands romantiques: le poète Savoyard Jean-Pierre Vélyrat, 1810-1844*. Paris, Champion, 1921, in 8°, 342 pag.
- Walter Kückler. *Ernest Renan, der Dichter und der Künstler (Brücken, V)*. Gotha, Perthes, 1921, in 8°, 213 pag.
- Nicholas Mauray Butler. *Scholarship and Service. The policies and ideals of a national university in a modern democracy*. New-York, Scribner, 1921, in-8°, 399 pag.
- Paul Dupont. *La notion du temps d'après Einstein*. A'can, Paris, 3,50 fr.
- I. D. Protopopescu. *Pericolul Ocreesc*. Ramuri, Craiova, 140 pag. 15 lei.

SUMARUL

C. R.	Romantica industrială.
I. Nistor	Din zilele Unirii.
Ion Pillat	Bătrânii (versuri): Ienăchișă Văcărescu, Dinicu Golescu, Anton Pann.
N. Iorga	Criza morălă mondială (II).
Horia Furtuna	Clipa de față (versuri).
T. A.	Medalion; Al. Ciurcu.
Jean Bart	Intr'o Sâmbătă.
V. Munteanu	Mamă (versuri).
Tr. Lalescu	Convorbiri relativiste: <i>Intâia convorbire, a doua convorbire. Personagii; Un filosof, un inginer, un profesor, un cetățean curios.</i>
V. Russu Șirianu	Vecernie (versuri).
T. Arghezi	Mizerii...
S. Bascovici	Kapsodia Soarelui (versuri).
Urmuz	Pălănia și Steimate.
I. Valaori	Românii din Peninsula Balcanică.
Sextil Pușcariu	Literatură: Zamolxe. <i>Mister Păgân de Lucian Blaga.</i>
I. Bianu	Pagini vechi: <i>Despre Nicolae Bălcescu.</i>
Francisc Șirato	Artă plastică: <i>Elementul de agrement în artă.</i>
Dr. Marius Georgescu	Medicină: <i>Mijloace moderne de tratament. Radiumterapia.</i>
T. A.	Teatru: <i>Fluieratul în teatru. Episcopul Gherasim.</i>

Cărți, Reviste și Ziare. — Bibliografie.

Din sumarul numerelor viitoare:

Anchetă asupra problemei religioase în România Mare: catolici, ortodoxi și protestanți. — Anchetă asupra ideii de Stat românesc la minorități. — Curente democratice și noile partide politice în România—Școlile socialiste. — Scrisori culturale din: Bulgaria, Yugo-Slavia, Ungaria, Ceho-Slovacia, Polonia, Rusia, Grecia și Turcia.

Prețul: 10 lei numărul.

CARTEA ROMÂNEASCĂ — Tip. Rasidescu.—5985